

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ДАВЛАТ СОЛИҚ ҚЎМИТАСИ
СОЛИҚ АКАДЕМИЯСИ

СОЛИҚ ҚАРЗИ

ВА УНИ УНДИРИШ

ЎЗБЕК ИСТИҚ ҚИЎМЕТЛИК ҚИЎМЕТЛИК ДАВЛАТ СОЛИҚ
САМОНАТИ

СОЛИҚ АКАДЕМИЯСИ

СОЛИҚ ҚАРЗИ ВА УНИ УНДИРИШ

*Ўқув қўлланма бакалавриат 5340800 – «Солиқлар ва солиққа
тортиши» таълим йўналишида ўқиётган олий ўқув юртлиари
талабалари учун мўъжа лланган.*

Тошкент
«Янги аср авлоди»
2010

65.9(2)26

УДК: 336.22(075)

~~67~~

C-77 600

**А.Тангирқулов, А.Хомма, Ш. Тошматов, И.Норқўзиев, Н.Ро-
зиқов. Солиқ қарзи ва уни ундириш: Ўқув қўлланмаси. – Т.: «Янги
аср авлоди» нашриёти. – 2010. – 168 бет.**

Мазкур ўқув қўлланмада Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодек-
сига мувофиқ амалдаги солиқлар ва мажбурий тўловлар бўйича қарз-
дорликнинг вужудга келиши, ундирилиш тартиби ёритилган ҳамда
Япониянинг солиқ қарзини ундиришдаги илғор тажрибаси баён этил-
ган.

ББК 67+05.9(5Ўзб)

Тақризчилар:

Н.Х. ҲАЙДАРОВ,

иқтисод фанлари доктори, профессор.

Б. К. ТЎХЛИЕВ,

иқтисод фанлари номзоди, доцент.

ISBN 978-9943-08-638-8

© А.Тангирқулов, А.Хомма, Ш. Тошматов, И.Норқўзиев, Н.Ро-
зиқов. «Солиқ қарзи ва уни ундириш». «Янги аср авлоди», 2010 йил.

КИРИШ

Мамлакатимизда иқтисодийни модернизациялаш шароитида амалга оширилаётган солиқ соҳасидаги ислохотларда асосий эътибор тадбиркорлик субъектлари иқтисодий фаолиятини солиқлар воситасида рағбатлантиришга қаратилгандир, лекин шу билан бирга солиқларнинг асосий фискал функцияси бажарилиши кўп жиҳатдан солиқларнинг бюджетга тўлиқ ва ўз вақтида ундирилиши жараёнлари билан боғлиқдир.

Ўзбекистон Республикаси бош Қомуси – Конституцияда фуқароларнинг бурч ва мажбуриятларидан бири сифатида қонун билан белгиланган солиқлар ва маҳаллий йиғимларни тўлашнинг мажбурийлиги белгилаб қўйилган.

Солиқ тўловчилар томонидан солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни ўз муддатида ва тўлиқ ҳажмда тўламасликлари натижасида солиқ қарзи вужудга келади. Ушбу қарзни ундириш учун солиқ хизмати идоралари ходимларидан етарли даражада билим, кўникма ва малакага эга бўлишлари талаб этилади. Бу эса ўз навбатида, «Солиқлар ва солиққа тортиш» соҳасида таҳсил олаётган талабалар учун солиқларни ундириш муносабатларида доир назарий билим ва амалий кўникмаларни эгаллашлари лозимлигини кўрсатади.

Мазкур «Солиқ қарзи ва уни ундириш» ўқув қўлланмаси бакалаврият босқичидаги талабаларга, шунингдек малака ошириш курсларида ўқиётган солиқ идоралари ходимларига солиқ қарзини юзага келиши ва уни ундириш жараёнларини ташкил этиш билан боғлиқ назарий ва амалий билим ҳамда кўникмалар беришга қаратилган.

Ушбу ўқув қўлланма Япония халқаро ҳамкорлик агентлиги (ЈСА) томонидан таъсис этилган «Ўзбекистонда солиқ маъмуричилигини такомиллаштириш» лойиҳаси доирасида ЈСА, Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси, Солиқ академияси ва Тошкент солиқ коллежи мутахассисларидан иборат ишчи гуруҳ томонидан тайёрланди.

1 БОБ. «СОЛИҚ ҚАРЗИ ВА УНИ УНДИРИШ» МАХСУС ЎҚУВ КУРСИНИНГ МАҚСАД, ВАЗИФАЛАРИ ВА ЗАРУРИЯТИ

Режа:

1. Ўқув курсининг мақсади ва вазифалари, солиқларни ундириш ҳақида тушунчалар ва уларнинг моҳияти.

2. Солиқларни ундириш зарурияти ва чоралари.

1. Ўқув курсининг мақсади ва вазифалари, солиқларни ундириш ҳақида тушунчалар ва уларнинг моҳияти

«Солиқ қарзи ва уни ундириш» махсус ўқув курсини ўқитишдан мақсад – талабаларда солиқлар бўйича қарздорликларнинг келиб чиқиш сабаблари, солиқ қарзини ундириш тартиби, солиқ қарзларини мажбурий ундиришда амалиётда учрайдиган муаммоларни бартараф этиш, солиқларни ундиришда дуч келинадиган асосий тушунчалар ва атамаларнинг қўлланилишини ўргатиш бўйича билим, кўникма ва малакаларни шакллантиришдир.

Ўқув курсининг вазифаси талабаларни солиқ қарзини ундириш усулларини мукамал ўзлаштириб олиш ва ўргатишдан иборат.

Талаба бу ўқув курсини ўзлаштириш жараёнида:

солиқлар ва мажбурий тўловлар турлари, ҳисоблаш ва тўлаш муддатлари, ўқув курсининг бошқа солиқ солишга оид фанлар билан боғлиқлиги, солиқлар ва мажбурий тўловларни ўз вақтида ҳамда тўлиқ миқдорда келиб тушишининг аҳамиятини мукамал билиши керак;

солиқ қарздорликларини солиқ турларига қараб гуруҳлаш, солиқ қарзи ва уни вужудга келиш сабабларини, солиқ қарзи бўйича ахборотномани солиқ тўловчига етказиш тартиби ва солиқ қарзини ундириш усуллари бўйича малакага эга бўлиши керак;

солиқ қарзини ундиришда тижорат банклари ва суд ижрочилари билан ҳамкорлик, солиқ қарзи ҳисобини юритиш, солиқлар бўйича қарздорликларни таҳлил қилиш ва ўзгариш тенденцияларини аниқлаш бўйича кўникмаларига эга бўлишлари керак.

«Солиқ қарзи ва уни ундириш» махсус ўқув курси билан та-нишишда талабалар, аввало, солиқ муносабатлари субъектлари ҳақида тушунчага эга бўлишлари лозим. Маълумки, солиқ қонунчилигига биноан солиқ тўловчилар ва ваколатли органлар солиқ муносабатларининг субъектлари ҳисобланади.

Солиқ тўловчилар деганда солиқ қонунчилигига мувофиқ, зиммасига солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш мажбурияти юклатилган жисмоний шахслар, юридик шахслар ва уларнинг алоҳида бўлинмалари тушунилади.

Солиқ агентлари – Солиқ кодексига мувофиқ, зиммасига солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни ҳисоблаб чиқариш, солиқ тўловчидан ушлаб қолиш ҳамда бюджетга ва давлат мақсадли жамғармаларига ўтказиш мажбурияти юклатилган шахслардир.

Солиқ тўловчининг вакиллари қонунга ёки таъсис ҳужжати-га мувофиқ, солиқ тўловчининг вакили бўлишга ваколатли шахс-лар ҳисобланади.

Солиқ тўловчилар белгиланган тартибда давлат рўйхатидан ўтгандан сўнг солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларига мувофиқ, солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни ўз вақтида ҳамда тўлиқ миқдорда тўлаш мажбурияти пайдо бўлади. Ушбу мажбуриятни солиқ тўловчилар мустақил равишда ҳамда ваколатли органлар томонидан амалга ошириши мумкин.

Ваколатли органлар қуйидагилардир:

1) **Давлат солиқ хизмати органлари** – Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар давлат солиқ бошқармалари, шу-нингдек туманлар, шаҳарлар ва шаҳардаги туманлар давлат солиқ инспекциялари;

2) **божхона органлари** – Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона қўмитаси, Давлат божхона қўмитасининг Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, Тошкент шаҳри бўйича бош-қармалари, божхона комплекслари ва божхона постлари;

3) **молия органлари** – Ўзбекистон Республикаси Молия ва-зирлиги, Қорақалпоғистон Республикаси Молия вазирлиги, ви-лоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликларининг молия бошқарма-лари, туман ва шаҳар ҳокимликларининг молия бўлимлари;

4) **бошқа мажбурий тўловларни ундириш вазифасини амалга оширувчи давлат органлари ва ташкилотлари**. Бунда, асосан, солиқ қарилари узинга солиқ тўловчининг ҳисоб рақамларида-

ги пул маблағлари ёки дебитор қарзлари миқдори етишмаган ҳолатларда унинг мол-мулки ҳисобидан солиқ қарздорликлари ундирилиш жараёнларида бевосита суд ижрочилари қатнашади.

Демак, солиқлар ва мажбурий тўловлар солиқ агентлари ва ваколатли органлар томонидан ундирилади.

2. Солиқларни ундириш зарурияти ва чоралари

Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети даромадларининг 90%дан ортиқ қисми айнан солиқлар ҳисобидан шаклланиши маълум. Солиқлар ва мажбурий тўловларнинг ўз муддатида ва тўлиқ ҳажмда тушиши давлат миқёсида амалга оширилаётган барча чора-тадбирларнинг, яъни бюджет ва мақсадли жамғармаларнинг харажат қисмини ўз вақтида молиялаштиришга хизмат қилади.

Ўз навбатида, ушбу маблағларнинг муддатида ва тўлиқ ҳажмда тегишли бюджет ва мақсадли жамғармаларга келиб тушмаслиги, давлатнинг маълум давр учун белгиланган харажатларини амалга оширишига тўсқинлик қилиши мумкин.

Юқорида таъкидланганидек, солиқ тўловчилар ўзларига юклатилган «солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни ўз вақтида ҳамда тўлиқ миқдорда тўлаш» мажбуриятларини тегишли равишда белгиланган муддатда ва тўлиқ амалга оширишлари шарт. Лекин солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш бўйича бажарилмаган мажбуриятлари бўлган солиқ тўловчи томонидан Солиқ кодексига белгиланган тўлаш муддатидан кечиктирмай, уларни хизмат кўрсатаётган банкка тўлаш учун (ҳисобварағида пул маблағлари мавжуд ёки мавжуд эмаслигидан қатъи назар) тўлов топшириқномасини тақдим этмаслик ҳолатлари ҳам учрайди. Буни бир неча сабаблар билан изоҳлаш мумкин:

- солиқ тўловчи ўз мажбуриятини билмаслиги;
- солиқ тўловчи ҳисоб рақамида маблағнинг йўқлиги;
- қасддан солиқ тўламаслик;
- солиқ тўловчи соғлигининг ёмонлашуви;
- солиқ тўловчи узоқроқ сафарда бўлиши;
- бошқа сабаблар.

Юқоридаги сабаблар ўрганилган ҳолда, Давлат солиқ хизмати ходимлари томонидан солиқ тўловчига солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш мажбуриятлари бажарилишини таъ-

минлаш чоралари қўлланилади, яъни солиқ тўловчига унинг мажбуриятини бажариш зарурлиги тўғрисида огоҳлантириш ҳамда солиқ қарзини мажбурий ундириш юзасидан бошқа чоралар қўлланилади.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ:

1. «Солиқларни мажбурий ундириш» махсус ўқув курсини ўқитишнинг мақсад ва вазифалари нималардан иборат?
2. Солиқлар қайси ваколатли идоралар томонидан ундирилади?
3. Солиқларни ундириш деганда нимани тушунасиз?
4. Солиқ қарзи деганда нимани тушунасиз?
5. Солиқларни мажбурий ундиришнинг қандай чоралари мавжуд?
6. Ҳозирги кунда солиқларни мажбурий ундириш зарурати ҳақида қандай фикрдасиз?
7. Солиқлар бўйича қарздорликларни гуруҳланг.

II БОБ. СОЛИҚЛАР ВА МАЖБУРИЙ ТЎЛОВЛАРНИ УНДИРИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ

Режа:

1. Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни ундиришнинг ҳуқуқий тартибга солиниши.

2. Муддатида тўланмаган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни ундириб олишга оид меъёрий ҳужжатлар.

3. Ҳозирги кунда муддатида тўланмаган солиқлар ва бюджетга мажбурий тўловларни ундиришга асос бўладиган ҳужжатлар.

1. Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни ундиришнинг ҳуқуқий тартибга солиниши

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 51-моддасига биноан фуқаролар қонун билан белгиланган солиқлар ва маҳаллий йиғимларни тўлашга мажбурлиги белгилаб қўйилган.

Амалдаги Солиқ кодексининг 6-моддасидаги «Солиқ солишнинг мажбурийлиги принципи»да келтирилишича: «Ҳар бир шахс Солиқ кодексига белгиланган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаши шарт».

Солиқ қонунчилигига мувофиқ, зиммасига солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш мажбурияти юклатилган жисмоний шахслар, юридик шахслар ва уларнинг алоҳида бўлинмалари солиқ тўловчилардир.

Уларга қуйидаги мажбуриятлар юклатилади:

- солиқ мажбуриятларини ўз вақтида ва тўлиқ ҳажмда бажариш;

- қонун ҳужжатларига мувофиқ бухгалтерия ҳисобини юритиш, молиявий ва солиқ ҳисоботини тузиш;

- ҳудудий Давлат солиқ инспекциясига ва бошқа ваколатли органларга имтиёзлар олиш ҳуқуқини тасдиқловчи ҳужжатларни тақдим этиш;

- солиқ текширувлари ўтказилаётган вақтда ҳудудий Давлат солиқ инспекциясига солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни ҳисоблаб чиқариш, тўлаш билан боғлиқ ҳужжатлар ҳамда маълумотларни тақдим этиш;

- ҳудудий Давлат солиқ инспекциясининг ва бошқа ваколатли органларнинг ҳамда улар мансабдор шахсларининг қонуний талабларини бажариш, шунингдек мазкур органларнинг, улар мансабдор шахсларининг қонуний фаолиятига тўсқинлик қилмаслик;

- солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўғри ва ўз вақтида ҳисоблаб чиқариш, ҳамда бюджетга ва давлат мақсадли жамғармаларига ўтказиш, шунингдек қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа солиққа оид мажбуриятлар.

Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларга оид муносабатларни ҳозирги кунда тартибга солувчи асосий ҳужжат 2008 йил 1 январдан амалга киритилган янги таҳрирдаги Солиқ кодекси ҳисобланади. Мазкур қонун ҳужжати 21 та бўлим, 64 та боб ва 392 моддадан иборат.

2. Муддатида тўланмаган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни ундириб олишга оид меъёрий ҳужжатлар

Республикамизда муддатида тўланмаган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни мажбурий ундирувга доир дастлабки ҳужжат 1995 йил 22 декабрда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг «Муддатида тўланмаган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни ундириб олиш тўғрисида»ги Қонуни ҳисобланади.

Ушбу қонунда белгиланган муддатда тўланмаган солиқларни, давлат бюджетига ҳамда бюджетдан ташқари давлат жамғармаларига бошқа мажбурий тўловларни ундириб олиш, солиқ қарздорликлари ва унга нисбатан пеня ҳисобланиши ҳамда корхоналар, муассасалар ва ташкилотлардан солиқлар бўйича қарздорликларни сўзсиз ундириб олиш юзасидан амалга оширилаётган ҳолатлар, давлат бюджети даромалига, бюджетдан ташқари давлат мақсадли жамғармалари ҳисоб варағига тўловлар банкнинг айби билан ўз вақтида ўтказилмаганлиги учун пеня тўлаши, солиштирув далоятномаси мавжуд бўлган тақдирда солиқ қарздорлиги бўйича ундирувни дебиторларга қаратиш ва бошқа ҳолатлар белгилаб қўйилган эди. Ушбу Қонун янги таҳрирдаги Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси қабул қилиниши муносабати билан ўз кучини йўқотди.

Юқоридаги Қонундан ташқари, солиқлар ва мажбурий тўловларнинг бюджетга ўз вақтида ва тўлиқ тушишини таъминлаш,

солиқ ва тўлов-интизомини мустаҳкамлаш, шунингдек хўжалик юритувчи субъектларнинг бюджет олдидagi ўз мажбуриятларини бажаришлари учун масъулиятини ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Бюджет билан ҳисоб-китоблар учун хўжалик юритувчи субъектларнинг масъулиятини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида» 1996 йил 9 августдаги ПФ-1504-сон Фармони қабул қилинди.

Мазкур фармонга мувофиқ, Давлат солиқ қўмитасига солиқлар ва бюджетга тўловлар бўйича қарзларни қарздор корхонанинг мулки ҳисобидан ундириб олиш ҳуқуқи берилди. Шунингдек, тижорат банклари вакиллик ҳисобварақларининг ҳолатидан қатъи назар, солиқ тўловчида маблағ мавжуд бўлган тақдирда бюджетга тўловлар ўз вақтида ўтказилиши белгиланган.

Қайд қилинган фармоннинг яна бир аҳамиятли томони, солиқ қарзи мавжуд бўлган корхонанинг сўмлардаги маблағи етарли бўлмаган ва валюта ҳисобварақларида маблағлари мавжуд бўлган тақдирда, вакил қилинган банкларга солиқ идораларининг тақдимномаси бўйича мазкур валюта маблағларини Ўзбекистон Республика валюта биржасида сотиладиган кундаги курс бўйича, бюджет олдидagi қарзни узиш учун зарур ҳажмларда мажбурий сотувга қаратиш ҳуқуқи берилган.

Бундан ташқари, фармон талаблари асосида 1996 йил 8 ноябрда Вазирлар Маҳкамасининг «Солиқлар ва бюджетга мажбурий тўловлар бўйича муддатида тўланмаган солиқларни корхоналар ва ташкилотлар мол-мулки ҳисобидан ундириб олиш тартиби тўғрисидаги Низомни тасдиқлаш ҳақида»ги 387-сонли қарори қабул қилинган.

Низомда солиқлар ва бюджетга мажбурий тўловлар бўйича муддатида тўланмаган солиқларни корхоналар, бирлашмалар ва ташкилотлар мол-мулки ҳисобидан ундириб олиш тартиби белгиланган эди. Мазкур Низомга Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2003 йил 12 мартдаги 133-сонли қарорига асосан («Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни асосида) киритилган ўзгаришларга мувофиқ Давлат солиқ хизматига юклатилган ваколатларнинг аксарият қисми, хусусан мол-мулкни хатлаш ва сотуви билан боғлиқ қисми Суд ижро департаментига ўтказилди. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳка-

масининг 11.03.2009 йилдаги № 63-сонли Қарорига асосан ушбу Низом бекор қилинди.

3. Ҳозирги кунда муддатида тўланмаган солиқлар ва бюджетга мажбурий тўловларни ундиришга асос бўладиган ҳужжатлар

Муддатида тўланмаган солиқларни ундириш билан боғлиқ бўлган қонун ҳужжатларида асосан солиқ органларининг ҳуқуқлари, солиқ тўловчиларнинг мажбуриятлари белгилаб берилган.

Қонун ҳужжатлари, солиқ қарзини мажбурий ундирувдаги даъмияти жиҳатидан кўриб чиқилса, авваламбор Ўзбекистон Республикасининг 29 август 1997 йилдаги «Давлат Солиқ хизмати тўғрисида»ги Қонунига тўхталиб ўтишни тақозо қилади. Ушбу қонун билан белгиланган Давлат солиқ хизмати органларининг ҳуқуқларидан бири, солиқ тўловчига мажбуриятини баъзарини қарурлиги ҳақида ҳамда солиқ қарзини мажбурий ундириш юзасидан кўриладиган чоралар тўғрисида талабнома юбориш ваколати ҳисобланади.

Шунингдек, қонуннинг Давлат солиқ хизмати органларининг мажбуриятлари қисмида:

солиқларни ундириш ва доир вазифаларни амалга ошираётган давлат органлари ва ташкилотларини солиқларнинг тўғри ҳисоблаш билан шўғул бўлиш, солиқ ундириб олиниши ҳамда бюджетга ва давлат мақсадли жамғармаларига ўз вақтида ўтказилиши билан таъминлашнинг

солиқ тўловчининг дебиторлиги унинг кредиторлик қарзи борлиги ҳақида имзо қилиш учун солиқ тўловчи томонидан тақдим этилган учуро ҳисоб-китобларнинг солиқ тирма далолатномасини ва кредиторлик қарзи мавжудлигини тасдиқловчи ҳужжатларнинг учурма нусхаларини илова қилган ҳолда ёзма билдириш юбориши

қонун ҳужжатларига мувофиқ солиқ қарзи суммасини сўзсиз ундириши;

ундирувни солиқ тўловчига унинг дебиторларидан ўтказилиши юзасидан бўлган суммага қаратиш каби вазифалар юклатилган.

Солиқ қарзини мажбурий ундирув билан боғлиқ бўлган яна бир даъмиятчи ҳужжат Солиқ кодекси ҳисобланади. Солиқ ко-

солиқ ва тўлов-интизомини мустақкамлаш, шунингдек хўжалик юритувчи субъектларнинг бюджет олдидаги ўз мажбуриятларини бажаришлари учун масъулиятини ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Бюджет билан ҳисоб-китоблар учун хўжалик юритувчи субъектларнинг масъулиятини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида» 1996 йил 9 августдаги ПФ-1504-сон Фармони қабул қилинди.

Мазкур фармонга мувофиқ, Давлат солиқ қўмитасига солиқлар ва бюджетга тўловлар бўйича қарзларни қарздор корхонанинг мулки ҳисобидан ундириб олиш ҳуқуқи берилди. Шунингдек, тижорат банклари вакиллик ҳисобварақларининг ҳолатидан қатъи назар, солиқ тўловчида маблағ мавжуд бўлган тақдирда бюджетга тўловлар ўз вақтида ўтказилиши белгиланган.

Қайд қилинган фармоннинг яна бир аҳамиятли томони, солиқ қарзи мавжуд бўлган корхонанинг сўмлардаги маблағи етарли бўлмаган ва валюта ҳисобварақларида маблағлари мавжуд бўлган тақдирда, вакил қилинган банкларга солиқ идораларининг тақдимномаси бўйича мазкур валюта маблағларини Ўзбекистон Республика валюта биржасида сотиладиган кундаги курс бўйича, бюджет олдидаги қарзни узиш учун зарур ҳажмларда мажбурий сотувга қаратиш ҳуқуқи берилган.

Бундан ташқари, фармон талаблари асосида 1996 йил 8 ноябрда Вазирлар Маҳкамасининг «Солиқлар ва бюджетга мажбурий тўловлар бўйича муддатида тўланмаган солиқларни корхоналар ва ташкилотлар мол-мулки ҳисобидан ундириб олиш тартиби тўғрисидаги Низомни тасдиқлаш ҳақида»ги 387-сонли қарори қабул қилинган.

Низомда солиқлар ва бюджетга мажбурий тўловлар бўйича муддатида тўланмаган солиқларни корхоналар, бирлашмалар ва ташкилотлар мол-мулки ҳисобидан ундириб олиш тартиби белгиланган эди. Мазкур Низомга Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2003 йил 12 мартдаги 133-сонли қарорига асосан («Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни асосида) киритилган ўзгаришларга мувофиқ Давлат солиқ хизмати га юклатилган ваколатларнинг аксарият қисми, хусусан мол-мулкни хатлаш ва сотуви билан боғлиқ қисми Суд ижро департаментига ўтказилди. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳка-

маслиҳатинг 11.03.2009 йилдаги № 63-сонли Қарорига асосан ушбу Инъом бекор қилинди.

3. Ҳозирги кунда муддатида тўланмаган солиқлар ва бюджетга мажбурий тўловларни ундиришга асос бўладиган ҳужжатлар

Муддатида тўланмаган солиқларни ундириш билан боғлиқ бўлган қонун ҳужжатларида асосан солиқ органларининг ҳуқуқлари, солиқ тўловчиларнинг мажбуриятлари белгилаб берилган.

Қонун ҳужжатлари, солиқ қарзини мажбурий ундирувдаги аҳамияти жиҳатидан кўриб чиқилса, авваламбор Ўзбекистон Республикасининг 29 август 1997 йилдаги «Давлат Солиқ хизмати тўғрисида»ги Қонунига тўхталиб ўтишни тақозо қилади. Ушбу қонун билан белгиланган Давлат солиқ хизмати органларининг ҳуқуқларидан бири, солиқ тўловчига мажбуриятни баъарини зарурлиги ҳақида ҳамда солиқ қарзини мажбурий ундириш юзасидан кўриладиган чоралар тўғрисида талабнома юбориш тартибидан ҳисобланади.

Шунингдек, қонуннинг Давлат солиқ хизмати органларининг мажбурият тартибидан:

— солиқларни ундириш ва доир вазифаларни амалга ошираётган давлат органлари ва ташкилотларини солиқларнинг тўғри ҳисоблашлари ва унинг тўлиқ ундириб олиниши ҳамда бюджетга оқибатда маъсуллик жамъармаларига ўз вақтида ўтказилиши юзасидан талабнома юбориш тартибидан;

— солиқ тўловчининг дебиторлиги унинг кредиторлик қарзи борлиги ҳақида имзолаш учун солиқ тўловчи томондан тақдим этилган савдо ҳисоб-китобларининг солиштирма далолатномасини ва кредиторлик қарзи мажбуриятини тасдиқловчи ҳужжатларнинг солиштирма нусхаларини шюва қилган ҳолда ёзма билдириш юбориш.

— қонун ҳужжатларига мувофиқ солиқ қарзи суммасини сўзсиз ундириш;

— ундирувчи солиқ тўловчига унинг дебиторларидан ўтказилиши юзасидан бўлган суммага қаратиш каби вазифалар юклатилган.

Солиқ қарзини мажбурий ундирув билан боғлиқ бўлган яна бир аҳамиятли ҳужжат Солиқ кодекси ҳисобланади. Солиқ ко-

дексида солиқ қарзини мажбурий ундиришнинг барча жараёнлари ўз аксини топган ва бу ҳақда кейинги бобларда батафсил тўхталиб ўтилади.

Давлат солиқ хизмати органлари томонидан мажбурий ундирув чоралари кўрилгандан сўнг ҳам солиқ қарзига эга бўлган корхоналар томонидан қарздорликни узиш чоралари кўрилмаган тақдирда, бу корхоналарга Ўзбекистон Республикасининг «Банкротлик тўғрисида»ги Қонунида белгиланган чоралар кўрилади.

«Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига мувофиқ, Суд ижро департаменти томонидан Суд органларининг ҳал қилув қарори ёки буйруқлари асосида солиқ қарзини қарздорнинг мол-мулки ҳисобидан ундириш бўйича тегишли чоралар кўрилади.

Вазирлар Маҳкамасининг 2003 йил 12 мартдаги «Солиқлар ва бюджетга мажбурий тўловлар бўйича муддатида тўланмаган солиқларни корхоналар ва ташкилотлар мол-мулки ҳисобидан ундириб олиш тартиби тўғрисидаги Низомга ўзгартиришлар киритиш ҳақида»ги 133-сонли, 2004 йил 25 мартдаги «Давлат даромадига ўтказиладиган мол-мулкни олиб қўйиш, сотиш ёки йўқ қилиб ташлаш тартиби тўғрисидаги Низомни тасдиқлаш ҳақида»ги 140-сонли ва 2003 йил 18 мартдаги «Судлар ва адлия органларини ривожлантириш жамғармасини ташкил этиш тўғрисида»ги 147-сонли қарорларига асосан ишлаб чиқилган ва Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигидан 12 июнь 2003 йилда 1250-рақам билан рўйхатга олинган «Муддатида тўланмаган солиқлар ва бюджетга мажбурий тўловларни қарздор корхона ва ташкилотлар мол-мулки ҳисобидан ундириш тўғрисидаги хўжалик судлари қарорларини ижро этиш тўғрисида»ги Йўриқнома бугунги кунда солиқ қарзини мажбурий ундирувга қаратишда муҳим аҳамият касб этадиган амалдаги ҳужжатлардан бири ҳисобланади.

Ушбу йўриқнома ва унга киритилган ўзгаришларда солиқлар ва бюджетга мажбурий тўловлар бўйича қарзларни ундиришни қарздор корхона ва ташкилотнинг мол-мулкига қаратиш, муддатида тўланмаган солиқлар ва бюджетга мажбурий тўловларни қарздор корхона ва ташкилотлар мол-мулки ҳисобидан ундириш тўғрисидаги хўжалик судлари қарорларини ижро этиш,

қарздор корхона ва ташкилотлар мол-мулки ҳисобидан ундирилган маблағларнинг тақсимланиши каби масалалар ўз аксини топган.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ:

1. Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш мажбурийлиги қайси қонун билан белгилаб қўйилган?

2. Муддатида тўланмаган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни ундириб олиш қайси қонун билан белгиланган?

3. Солиқлар ва бюджетга мажбурий тўловлар бўйича муддатида тўланмаган солиқларни корхоналар ва ташкилотлар мол-мулки ҳисобидан ундириб олиш тартиби ҳақида нималарни биласиз?

4. Ҳозирги кунда муддатида тўланмаган солиқларни ундириш қайси қонун ҳужжатларига асосланади?

5. Солиқ тўловчини қандай ҳолларда банкрот деб топилади?

III БОБ. ДАВЛАТ СОЛИҚ ХИЗМАТИ ОРГАНЛАРИНИНГ СОЛИҚЛАРНИ УНДИРУВДАГИ РОЛИ

- 1. Давлат солиқ хизмати тизимининг солиқларни ундирувдаги роли тўғрисида умумий тушунча.*
- 2. Солиқ мажбуриятларини бажарилишини устидан Давлат солиқ хизмати назорати.*
- 3. Солиқларни ундиришда Давлат солиқ хизмати органларининг банк муассасалари ва бошқа органлар билан ҳамкорлиги.*

1. Давлат солиқ хизмати тизимининг солиқларни ундирувдаги роли тўғрисида умумий тушунча

Солиқларни ундириш ҳар бир давлатнинг бу борада қабул қилган қонунчилиги асосида амалга оширилади. Қонунчиликда, биринчи навбатда солиқларни ундирувчилар ва солиқ тўловчининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари белгиланади. Солиқларни тўлаш умуммажбурий ҳисобланади.

Бошқа давлатлар каби мамлакатимизда ҳам солиқларни ундирувчи давлат органи, унинг мажбурият ҳамда ҳуқуқлари Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, «Солиқ хизмати тўғрисида»ги ва «Банкротлик тўғрисида»ги Қонунлари ҳамда «Солиқ кодекси» билан белгилаб берилган бўлиб, асосий вазифа бажарувчиси Давлат солиқ хизмати органлари ҳисобланади.

Мамлакатимиз чегараси орқали товарлар олиб чиқиш (экспорт) ёки олиб кириш (импорт) билан боғлиқ юзага келадиган солиқ мажбуриятлари бажарилишини назорат қилиш, солиқ, бож ва тўловларни ундириш билан боғлиқ муносабатлар Давлат божхона хизмати органлари томонидан, қонунчиликда белгиланган тартибда амалга оширилади.

Давлат солиқ кўмитаси ва унинг Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳар ва вилоятлардаги Давлат солиқ бошқармалари, уларнинг таркибидаги шаҳар ва туман Давлат солиқ инспекциялари (солиқ хизмати тизими) солиқ ва мажбурий тўловларни бюджет ва бюджетдан ташқари пенсия жамғармаси, Республика йўл жамғармаси ҳамда Мактаб таълимини ривожлантириш жамғармасига ундириб берувчи давлат органи ҳисобланади.

Худудий Давлат солиқ инспекциясининг республика ва маҳаллий бюджетлари, бюджетдан ташқари Пенсия жамғармаси, Республика йўл жамғармаси ҳамда Мактаб таълимини ривожлантириш жамғармасига солиқ ҳамда мажбурий тўловларни ундириш тартиби Ўзбекистон Республикасининг «Давлат солиқ хизмати тўғрисида»ги Қонуни ва Солиқ кодекси билан белгилаб берилган.

Шунингдек, солиқ қарзини мажбурий ундирув билан боғлиқ бўлган ҳамда бюджет ва бюджетдан ташқари мақсадли жамғармаларга йўналтириладиган йиғимлар ва боғлар миқдорини тартибга солувчи бошқа қонун ҳужжатлари ижроси назорати ҳам солиқ хизмати органлари томонидан амалга оширилади.

2. Солиқ мажбуриятларини бажарилиши устидан Давлат солиқ хизмати назорати

Давлат солиқ хизмати органлари назорати солиқ тўловчиларнинг солиқ мажбурияти юзага келгандан кейин қонунчиликда белгиланган тадбирлар ижроси бўйича амалга оширилади.

Солиқ тўловчининг солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларига мувофиқ юзага келадиган мажбурияти солиқ мажбурияти деб эътироф этилади.

Солиқ мажбуриятини бажариш учун солиқ тўловчи:

- ҳудудий Давлат солиқ инспекциясида ҳисобда туриши;
- солиқ солиш объектлари ва солиқ солиш билан боғлиқ объектларни аниқлаши ҳамда уларнинг ҳисобини юритиши;
- молиявий ва солиқ ҳисоботини тузиши ҳамда уни ҳудудий Давлат солиқ инспекциясига тақдим этиши;
- солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни ўз вақтида ҳамда тўлиқ миқдорда тўлаши шарт.

Солиқ мажбуриятини бажариш бевосита солиқ тўловчи томонидан амалга оширилади, лекин истисно тариқасида Солиқ кодексига ва бошқа қонунларга мувофиқ солиқ мажбуриятини бажариш бошқа шахсга юклатилиши ҳам мумкин.

Юридик шахснинг алоҳида бўлинмалари бўйича солиқ мажбурияти мазкур бўлинмалар томонидан, агар уларга алоҳида мол-мулк ажратилган бўлса ва улар ўз балансига эга бўлса, мустақил равишда бажарилади.

Солиқ солинадиган мол-мулк ишончли бошқарувга топширилганда бошқарув муассиси бўлган солиқ тўловчининг солиқ маж-

бурияти, агар бу мажбурият унга бошқарув муассиси томонидан юклатилган бўлса, ишончли бошқарувчи томонидан бажарилиши мумкин.

Солиқ мажбурияти бажарилмаган ёки лозим даражада бажарилмаган тақдирда, солиқ тўловчига нисбатан Солиқ кодексида назарда тутилган тартибда унинг бажарилишини таъминлаш чоралари қўлланилади.

Ўзбекистон Республикасининг «Давлат солиқ хизмати тўғрисида»ги Қонунида Давлат солиқ хизмати органларига белгилаб берилган асосий вазифаларидан бири солиқларни ундириш ҳисобланади. Бюджет, бюджетдан ташқари мақсадли жамғармалар даромадларини шакллантиришда асосий манба ҳисобланган солиқ ва бошқа мажбурий тўловларнинг ўз вақтида ундирилишини таъминлашда солиқ хизмати органларининг вазифалари ва мажбуриятлари ҳам ушбу қонун ва Солиқ кодексида ўз аксини топган.

Солиқ хизмати органларига биринчи навбатда, солиқлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилиши, солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларнинг тўғри ҳисоблаб чиқарилиши, тўлиқ ҳажмда ва ўз вақтида бюджет ва бюджетдан ташқари мақсадли жамғармаларга тўланиши назоратини амалга ошириш вазифаси юклатилган.

Шунингдек, солиқлар ва мажбурий тўловлар бўйича солиқ қарзи, шу жумладан қонунчиликда белгиланган тартибда қўлланилган жарима суммаларини қонун ҳужжатларига мувофиқ, солиқ органларининг инкассо топшириқномалари асосида банк муассасалари томонидан солиқ тўловчининг банк ҳисобварағидан сўзсиз тўланиши назорати ҳам солиқ хизмати органлари томонидан амалга оширилади.

3. Солиқларни ундиришда Давлат солиқ хизмати органларининг банк муассасалари ва бошқа органлар билан ҳамкорлиги

Солиқларни ундиришда ҳудудий Давлат солиқ инспекциясининг банк ва бошқа кредит муассасалари билан ҳамкорлиги талаб этилади, ўзаро ҳамкорликнинг асосий қисми солиқларни ундириш масалаларига тўғри келади.

Биринчидан, солиқ тўловчиларнинг ҳисобга олиниши ва солиқ ҳақидаги қонун ҳужжатларига риоя этилиши устидан назоратни

таъминлаш мақсадида, банклар ва бошқа молния-кредит тапшилотлари хўжалик юритувчи субъектлар ҳудудий Давлат солиқ инспекциясида рўйхатга олинганликларини тасдиқловчи ҳужжат тақдим этган тақдирдагина, улар учун ҳисоб-китоб ва бошқа ҳисобварақлари очишлари мумкинлиги белгиланган.

Иккинчидан, фаолиятини тугатаётганда ёки бошқа сабабларга кўра банк муассасасидаги асосий ҳисоб рақамини ёпиш учун хўжалик юритувчи субъектлар томонидан мурожаат қилинганда, бу субъектларнинг бюджет олдидаги ўз мажбуриятларини бажарганликлари тўғрисида ҳудудий Давлат солиқ инспекциясининг хулосаси тақдим этилган тақдирдагина уларнинг ҳисоб-китоб ва бошқа ҳисобварақларини ёпишларига рухсат бериллади.

Учинчидан, ҳудудий Давлат солиқ инспекцияси томонидан муддатида тўланмаган солиқ ва жарималарни сўзсиз ундириш тўғрисидаги фармойишлари (инкассо топшириқлари) банк муассасалари томонидан, меҳнатга ҳақ тўлаш ва унга тенглаштирилган бошқа тўловларга мутаносиб равишда бажарилиши лозим.

Тўртинчидан, банк муассасалари солиқ қарзи мавжуд бўлган мижозларининг ҳисоб-китоб ёки бошқа ҳисобварақидан маблағларни ҳисобдан чиқариш операцияси амалга оширилган кун, мижознинг солиқлар ва мажбурий тўловлар ҳамда жарима суммаларини бюджет ва бюджетдан ташқари мақсадли жамғармалар даромадига ўтказилади.

Бешинчидан, юридик шахсларнинг сўмдаги маблағлари етишмаган ва валюта ҳисобварағида маблағлари мавжуд бўлган тақдирда, ҳудудий Давлат солиқ инспекциясининг тақдимномасига кўра, мазкур валюта маблағларини бюджет олдидаги қарзни тўлаш учун зарур бўлган ҳажмда сотув кундаги Марказий банк томонидан белгиланган курс бўйича валюта биржасига сотиш ва маблағларни бюджет ва бюджетдан ташқари мақсадли жамғармалардан бўлган солиқ қарзини сўндиришга йўналтирилади.

Бундан ташқари, Давлат солиқ органларини банклар билан ҳамкорликда ишлашда Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик Кодексининг 784-моддасига, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1998 йил 4 февралдаги ПФ-1923-сонли «Ҳисоб-китоб механизмининг такомиллаштириш ҳамда Республика бюджети ва маҳаллий бюджетларга тўловларнинг тушишини рағбатлантириш чоралари тўғрисида»ги Фармони (киритилган ўзгариш-

лар билан) мувофиқ ишлаб чиқилган ва Ўзбекистон Республикаси Адлия Вазирлиги томонидан 1999 йил 30 январда 615-сон билан рўйхатга олинган «Хўжалик юритувчи субъектларнинг банк ҳисоб рақамларидан пул маблағларини ҳисобдан чиқариш тартиби тўғрисида»ги Йўриқномаси муҳим аҳамият касб этади. Ушбу Йўриқнома юридик шахсларнинг банк ҳисобварақларидаги пул маблағлари уларга қўйилган талабларни қондириш учун етарли бўлмаган ҳолда улардан пул маблағларини ҳисобдан чиқариш навбати белгилаб берилган. Яъни:

Биринчи навбатда, хўжалик юритувчи субъектларнинг талаб қилиб олингунча депозит ҳисобварақларига келиб тушган маблағларни ҳисобдан чиқариш кечиктириб бўлмайдиган эҳтиёжлар учун маблағлар лимити аниқлангандан ва захиралангандан кейин бюджетга тўланиши кўзда тутилган тўловлар бўйича (жумладан, давлат мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштиришдан, жарима рухсатлари ва давлат божи ва республика ҳамда маҳаллий бюджетларга жамланадиган тўловлардан келиб тушган маблағлар), бюджетдан ташқари жамғармалар ва талаблар, меҳнатга оид ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган ва унга тенглаштирилган талаблар бўйича ушбу мажбуриятларнинг тенг даражада бажарилишини таъминлайдиган мутаносиб равишда амалга оширилади.

Иккинчи навбатда, судлар ва хўжалик судлари ҳамда қонунчилик асосида уларга тенглаштирилган бошқа ижро ҳужжатлари бўйича пул маблағлари ҳисобдан чиқарилади.

Учинчи навбатда, пул маблағларини юридик шахсларнинг банк ҳисобварақига қўйилган бошқа пул талаблари бўйича тўлов ҳужжатларининг келиб тушишига қараб календарь навбатида ҳисобдан чиқарилди.

Бюджет маблағларини олувчиларнинг кредиторлар қарзларини тўлаш учун уларнинг ҳисобварақларига маблағ ажратиш режалари чегарасида молия ва солиқ ташкилотлари томонидан ишлаб чиқилган ҳамда ҳокимиятлар томонидан тасдиқланган схемалар бўйича келиб тушган бюджет маблағлари (юқори бюджетлардан қисқа муддатли ссудалар кўринишида олинганлари ҳам киритилади) мутаносиб равишда ҳисобдан чиқарилмасдан, банклар томонидан тасдиқланган схемаларга қатъий амал қилинган ҳолда маблағларни бюджетга солиқ ва тўловлар кўринишида тўлиқ ҳажмда қайтариш учун йўналтирилади.

Тижорат банклари томонидан иш ҳақини тўлаш учун берилган кредитлар мутаносиб равишда тақсимланмайди ва фақат белгиланган мақсад бўйича фойдаланилади.

Солиқ ва бошқа мажбурий тўловларни ундиришда муҳим идоралардан бири – Судлардир. Чунки барча келишимовчиликлар, шу жумладан солиқ соҳасидаги зиддиятларни суд органи қонуний равишда ҳал қилиб беради. Амалидаги қонунчиликка асосан Давлат солиқ хизмати органлари солиқлар ва бошқа тўловларни мажбурий тартибда ундиришда судларга мурожаат этадилар.

Қонун ҳужжатларига мувофиқ, судларнинг қонуний қарорларини ижро этиш суд ижрочилар департаментига юклатилган. Уларнинг ҳаракатлари ва солиқ органлари билан муносабати юқорида эътироф этилган Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигидан 12 июнь 2003 йилда 1250-рақами билан рўйхатга олинган «Муддатида тўланмаган солиқлар ва бюджетга мажбурий тўловларни қарздор корхона ва ташкилотлар мол-мулки ҳисобидан ундириш тўғрисидаги хўжалик судлари қарорларини ижро этиш тўғрисида»ги Йўриқномаси орқали тартибга солинади.

Юқорида келтирилган ташкилот ва муассасалардан ташқари, Давлат солиқ органлари солиқ қарзига эга солиқ тўловчиларга нисбатан чоралар кўриш мақсадида, Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Солиқ, валютага оид жиноятларга ва жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш департаменти ва унинг қуйи идоралари билан биргеликда фаолият юритадилар.

НАЗОРAT САВОЛЛАРИ:

1. Давлат солиқ хизмати органлари солиқларни ундиришдаги ваколатлари ва унинг ҳуқуқий асослари ҳақида сўзлаб беринг.

2. Солиқ тўловчиларнинг мажбуриятлари нималардан иборат?

3. Давлат солиқ хизмати органлари бошқа қайси органлар билан ҳамкорлик қилади?

4. Давлат солиқ хизмати органларининг ҳамкорлиги қайси қонун ҳужжатлари билан тартибга солинади?

IV БОБ. СОЛИҚЛАР ҲАМДА БОШҚА МАЖБУРИЙ ТЎЛОВЛАРНИ ТЎЛАШ МУДДАТЛАРИ ВА ТАРТИБИ

Режа:

- 1. Ўзбекистон Республикасида амалда бўлган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар.*
- 2. Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларнинг тўлаш муддати ва тартиби.*

1. Ўзбекистон Республикасида амалда бўлган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар

Солиқ солишнинг аниқлиги принципига асосан, солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар аниқ бўлиши керак, солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ҳар бир солиқ тўловчи солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни қачон, қанча миқдорда ҳамда қай тартибда тўлаши кераклигини аниқ биладиган тарзда ифодаланган бўлиши керак. Амалдаги Солиқ кодексига солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларнинг зарур элементлари белгилаб қўйилган бўлиб, «солиқ даври» ва «тўлаш тартиби» шулар жумласидандир. Солиқ даври у туғанидан кейин солиқ солинадиган база аниқланадиган ҳамда солиқ ёки бошқа мажбурий тўлов суммаси ҳисоблаб чиқариладиган давр бўлиб, солиқ даври бир неча ҳисобот даврига бўлиниши мумкин, уларнинг якунлари бўйича ҳисобкитобларни тақдим этиш ҳамда солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларнинг тўланиши лозим бўлган суммаларини тўлаш мажбурияти юзага келади.

Амалдаги солиқ қонунчилигига биноан мамлакатимизда қуйидаги солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар амал қилади.

Умумдават солиқларига қуйидагилар киради:

- 1) юридик шахслардан олинадиган фойда солиғи;
- 2) жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғи;
- 3) қўшилган қиймат солиғи;
- 4) акциз солиғи;
- 5) ер қаъридан фойдаланувчилар учун солиқлар ва махсус тўловлар;

- 6) сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ;
- 7) ягона солиқ тўлови;
- 8) тадбиркорлик фаолиятининг айрим турлари бўйича қатъий белгиланган солиқ.

Маҳаллий солиқларга қуйидагилар киради:

- 1) мол-мулк солиғи;
- 2) ер солиғи (ягона ер солиғи);
- 3) ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи;
- 4) жисмоний шахслардан транспорт воситаларига бензин, дизель ёқилғиси ва газ ишлатганлик учун олинадиган солиқ.

Бошқа мажбурий тўловларга қуйидагилар киради:

- 1) ижтимоий жамғармаларга мажбурий тўловлар:
ягона ижтимоий тўлов;
фуқароларнинг бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасига суғурта бадаллари;
бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасига мажбурий ажратмалар;

2) Республика йўл жамғармасига мажбурий тўловлар:

Республика йўл жамғармасига мажбурий ажратмалар;

Республика йўл жамғармасига йиғимлар;

3) давлат божи;

4) божхона божлари ва йиғимлари;

5) айрим турдаги товарлар билан чакана савдо қилиш ва айрим турдаги хизматларни кўрсатиш ҳуқуқи учун йиғим.

Давлат ўзининг умуммиллий дастурларини амалга ошириш даврида тегишли жамғармалар ташкил этилиши мумкин, бунинг учун қонун ҳужжатларида назарда тутилган тартибда мажбурий тўловлар белгиланади. Бундай мажбурий тўловга 2005 йилдан амалга киритилган Мактаб таълимини ривожлантириш жамғармасига мажбурий ажратмани мисол қилиб келтириш мумкин.

Солиқ мажбурияти Солиқ кодексида белгиланган муддатларда солиқ тўловчи томонидан бажарилиши керак ва бунда солиқ тўловчи томонидан солиқ мажбуриятини муддатидан илгари бажариш ҳуқуқи мавжуд.

Солиқ мажбуриятини бажариш муддатлари календарь сана ёки вақт даври (йил, йил чораги, ой, ўн кунлик ва кун) ўтиши

билан белгиланади. Муддатнинг ўтиши календарь санадан ёки муддатнинг бошланиши белгилаб қўйилган воқеа юз берганидан кейинги кундан бошланади. Солиқ мажбурияти бу мажбуриятни бажариш муддатининг сўнгги куни соат йигирма тўртга қадар бажариллиши керак.

Солиқлар бўйича тўлаш муддатларининг белгиланишида энг муҳим солиқ элементларидан бири бу – солиқ давридир. Солиқ кодексига мувофиқ солиқ даври у тугаганидан кейин солиқ солинадиган база аниқланадиган ҳамда солиқ ёки бошқа мажбурий тўлов суммаси ҳисоблаб чиқариладиган давридир. Солиқ даври бир неча ҳисобот даврига бўлиниши мумкин бўлиб, уларнинг якуналари бўйича ҳисоб-китобларни тақдим этиш ҳамда солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларнинг тўланиши лозим бўлган суммаларини тўлаш мажбурияти юзага келади. Солиқ даври солиқ турларига қараб турлича бўлиши мумкин. Масалан, жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғи бўйича солиқ даври календарь йилига тенг, акциз солиғи бўйича корхонани катта-кичклигига мос равишда, микрофирма ва кичик корхоналар учун солиқ даври йил чорагига, бошқа йирик корхоналар учун бир ойга тенг.

2. Солиқ ва бошқа мажбурий тўловларнинг тўлаш муддати ва тартиби

Солиққа тортишнинг жаҳон амалиёти солиқ ва мажбурий тўловларни тўлаш муддатларини белгилашда кўпгина омилларни ҳисобга олишни назарда тутаяди. Бунда даставвал солиқ солинадиган объектга нисбатан даромаднинг юзага келиш даври кўзда тутилади, масалан, ер солиғини тўлаш муддатларини белгилашда ердан даромадни (ҳосилни) олиш даври, акциз солиғи бўйича акцизости товарнинг реализация даври ҳисобга олинади. Ушбу тамойил асосида солиқлар тўлаш муддатларининг белгиланиши солиқ солинадиган объект билан ундан олиннадиган даромаднинг мутаносиблиги оқибатида мазкур солиқ турлари бўйича солиқларни муддатида тўланиши имкониятини яратади. Республикамизда ҳам жаҳон амалиётидаги тамойилга таянилган ҳолда, солиқ турлари бўйича солиқларни тўлаш муддатлари белгиланган, шу билан бирга иқтисодиётни ривожлантиришнинг устувор йўна-

лишларини қўллаб-қувватлаш мақсадида кичик бизнес корхоналари учун солиқларни тўлашда имтиёзлар тақдим этилган. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 15.06.2005 йилдаги 100-сонли «Тадбиркорлик субъектлари томонидан тақдим этиладиган ҳисобот тизимини такомиллаштириш ва уни ноқонуний талаб этганлик учун жавобгарликни кўчайтириш тўғрисида»ги қарорни а мувофиқ 2005 йил 1 июлдан бошлаб микрофирмалар ва кичик корхоналар томонидан солиқлар, йиғимлар, ажратмалар ҳамда бошқа мажбурий тўловлар бўйича барча ҳисоб-китобларни давлат солиқ хизмати органларига ҳар ойда тақдим этишни ҳар чоракда тақдим этишга ўтказилиши белгилаб қўйилди. Шунингдек, мамлакатимизда қишлоқ хўжалиги соҳасини ривожлантиришни рағбатлантириш мақсадида 1999 йилдан бошлаб қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчилар ягона ер солиғи тўлашга ўтказилган. Ягона ер солиғининг тўлаш муддатлари қишлоқ хўжалигида ҳосил йиғимига мутаносиб равишда ўрнатилган бўлиб, йиллик ягона ер солиғининг йигирма фоизи 1 июлга қадар, ўттиз фоизи 1 сентябрга қадар, қолган эллик фоизи 1 декабрга қадар тўланиш муддатлари белгиланган. Амалдаги солиқ қонунчилигига мувофиқ, кўнгина солиқ турлари бўйича ҳисобот топшириш муддатлари билан солиқни тўлаш муддатлари мос келади, лекин фискал аҳамиятга эга бўлган солиқлар учун жорий (аванс) тўловлари белгиланган. Масалан, республикамизда ишлаб чиқариладиган акцизосити товарлар учун акциз солиғи бўйича бир ойда уч марта ҳар ўн кунда жорий тўловлар белгиланган бўлиб, бу Давлат бюджети даромадларини узлуксизлигини таъминлаш учун хизмат қилади.

Қуйида келтирилган жадвалда республикамизда амалда бўлган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар бўйича ҳисоботларни тақдим этиш ва солиқларни тўлаш муддатлари акс эттирилган.

Т/р	Солиқ ёки мажбурий тўловнинг номи	Солиқ тўловчиси	Ҳисобот тақдим этиш мuddати	Солиқ тўлаш мuddати
1	Юридик шахслардан олинадиган солиғи	Ўзбекистон Республикасининг резидентлари; Ўзбекистон Республикасида фаолиятни доимий муассаса орқали амалга ошираётган ёки ҳосил бўлиши манбаи Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган	Ортиб борувчи якун билан йилнинг ҳар чорагида ҳисобот чорагидан кейинги ойнинг 25-кунидан кечиктирмай, йил якунлари бўйича эса йиллик молиявий ҳисобот тақдим этиладиган мuddатда тақдим этилади. ¹	Юридик шахслардан олинадиган фойда солиғини тўлаш ҳисоб-китобларни топириш мuddатларидан кечиктирмай амалга оширилади. Ўзбекистон Республикаси президентининг донимий муассасаси юридик шахслардан олинадиган фой-

¹ Вазирликлар, идоралар, уюшмалар, корпорациялар, концернлар ва давлат мулкни бошқарувчи бошқа органлар учун йиллик молиявий ҳисоботларни ҳисобот йилидан кейинги йилнинг 15 мартидан кечиктирмай тақдим этиш бўйича мuddаглар белгиланган.

Ҳорижий сармоялар иштирокидаги корхоналар ва чет эл фирмаларининг ваколатхоналари учун йиллик молиявий ҳисоботларни ҳисобот йилидан кейинги йилнинг 25 мартидан кечиктирмай тақдим этиш бўйича мuddатлар белгиланган.

Бошқа ҳужжатик юритувчи субъектлар йиллик молиявий ҳисоботларни ҳисобот йилидан кейинги йилнинг 15 февралдан кечиктирмай тақдим этадилар.

<p>дароматларин оладинган Ўзбекистон Республикасин норезидентларга. Талбиркорлик фаолия- гини амалга ошираётган- да нотижорат ташкилот- лар ўзи талбиркорлик фаолиятинин амалга оширишдан олинган фойдадан солиқ тўловчи бўлади; солиқ солишининг солла- лаштирилган гарпийн назарда тутилган юримлик шахслар.</p>	<p>Фаолиятин доний муасса- са орқали амалга ошираёт- ган норезидентлари дон- ий муассаса жойлашган жойдаги давлат солиқ хизмат органига Ўзбе- кистон Респуб. шахсларга фаолиятининг хусусияти хақидаги ҳисоботни (эркин шахлда), шунинг- дек юримлик шахслардан олинналган фойда солиги- нининг ҳисоб-китобинини чет эл инвестициялари ишти- рокидаги корхоналар учун йиллик молиявий ҳисо- ботни топшириш учун белгиланган мудатларда тақдим этади. Фаолият календарь йил тугашиндан аввал тугагилган тақдирда, бу ҳужжатлар фаолит тугатылганнан кейин бир ойдан кечиктирмасдан тақдим этилиди шарт.</p>	<p>да солигинин, шунингдек соф фойдадан олинналган солиқ- ини жорий тўловларни тўла- масдан йилга бир марта. ҳисоб-китобни тақдим этиш муддатидан кейин бир ой ичида тўлайди. Ҳисобот даврида тахмин қи- линаётган солиқ солналган фойда инг кам инн ҳақининг иккин юз бараваридан кўп миқдорини ташкил этадинган солиқ тўловчилар жорий тў- ловларни амалга оширадилар. Юримлик шахслардан олина- дилган фойда солиги бўйича жорий тўловлар ҳар ойнининг 15-кунига қадар ҳисоблаб чи- қарилган йил чораги бўйича юримлик шахслардан олина- дилган фойда солиги суммаси- нининг учдан бир қисми миқдо- рида тўланади. Тахмин қилинаётган солиқ солналган фойдадан келиб</p>
--	--	---

				<p>чиққан ҳолда ҳисоблаб чиқарилган юридик шахслардан олинadиган фойда солиғи суммаси ҳисобот даври учун бюджетга тўланиши лозим бўлган юридик шахслардан олинadиган фойда солиғи суммасига нисбатан 10 фоиздан кўпроқ камайtirилган тақдирда, давлат солиқ хизмати органи жорий тўловларни юридик шахслардан олинadиган фойда солиғининг ҳақиқий суммасидан келиб чиқиб пеня ҳисоблаган ҳолда қайта ҳисоблашга ҳақли.</p>
2	<p>Жисмоний шахслардан олинadиган даромад солиғи</p>	<p>Солиқ кодексига мувофиқ солиқ олинadиган даромадга эга бўлган жисмоний шахслар жисмоний шахслардан олинadиган даромад солиғи тўловчиларидир.</p>	<p>Йилнинг ҳар чорагида, ҳисобот давридан кейинги ойнинг 25-кунига қадар, йил якунлари бўйича эса йиллик молия ҳисоботи-ни тақдим этиш муддатида</p>	<p>Тўлов манбаида жисмоний шахслардан олинadиган даромад солиғининг ҳисоблаб чиқарилган суммаси бюджетга солиқ агенти томонидан қўйидаги муддатларда тўланади:</p>

<p>пул маблағларини олиш учун хизмат кўрсатувчи банкка ҳужжатларни тақдим этиш билан бир вақтда; тўлов нагура ҳолида амалга оширилган ой тугаганидан кейин беш кун ичинда, агар бундай тўловга қонун ҳужжатларида рухсат берилган бўлса. Агар юридик шахнинг банк ҳисобварағида иш ҳақини тўлаш ва бир вақтнинг ўзida ходимларнинг иш ҳақидан ушлаб қолинган солиқларни бюджетга ўтказиш учун маблағлар етарли бўлмаса, жисмоний шахслардан олинган даромад солиғи банк ҳисобварағидаги қолдиқ маблағларга мутаносиб суммала бюджетга ўтказилади.</p>			
---	--	--	--

3	Қўшилган қиймат солиғи	Қўшилган қиймат солиғи тўловчилар қуйидагилардир: 1) солиқ солинадиган оброғларга эга бўлган юридик шахслар; 2) Солиқ кодексига мувофиқ зиммасига Ўзбекистон Республикаси норезидентлари томонидан амалга оширилаётган солиқ солинадиган оборотлар учун қўшилган қиймат солиғи тўлаш бўйича мажбурият юклатиладиган юридик шахслар; 3) оддий ширкат солиқ солинадиган оборотларни амалга ошираётганда зиммасига унинг ишларини юритиш юклатилган (ишончли шахс) шерик (иштирокчи) - юридик шахс. Нотижорат ташкилотлар талбиркорлик	Қўшилган қиймат солиғи тўловчиси бўлган микрофирмалар ва кичик корхоналар томонидан - йилнинг ҳар чорасида ҳисобот лавридан кейинги ойнинг 25-кунидан кечиктирмай, йил якунлари бўйича эса йиллик молиявий ҳисобот топширилган мuddатда; Микрофирмалар ва кичик корхоналар жумласига кирмайдиган солиқ тўловчилар томонидан - ҳар ойда ҳисобот лавридан кейинги ойнинг 25-кунидан кечиктирмай, йил якунлари бўйича эса - йиллик молиявий ҳисобот топшириладиган мuddатда тақдим этилади.	Қўшилган қиймат солиғи ҳисоб-китобларини тақдим этиш учун белгиланган кундан кечиктирмай амалга оширилади. Импорт қилинадиган товарлар бўйича қўшилган қиймат солиғини тўлаш божхона тўғрисидаги қонун ҳужжатларида белгиланган мuddатларда амалга оширилади.
---	------------------------	--	--	---

		<p>фаолияти доирасида товарларни (шўларни, хизматларни) реализация қилиш оборотлари.</p> <p>Ягона солиқ тўловни тўловчилар бўлган юридик шахслар солиқ бўйича ҳисобга олиш жойдаги давлат солиқ хизмати органларига йилнинг навбатдаги чораги бошлангунига қадар бир ойдан кечиктирмасдан, янги ташкил этилаётган ягона солиқ тўловни тўловчилар бўлган юридик шахслар эса фаолият бошлангунига қадар тақдим этиладиган ёзма билдиришга асосан ихтиёрий асосда қўшилган қиймат солиғини тўлашни мумкин.</p>	<p>Акшиз солиғи тўловчилар бўлган микрофирмалар ва</p>	<p>Жорий ойнинг 13-кунидан кечиктирмай – жорий ойнинг</p>
4	Акшиз солиғи	Ўзбекистон Республикаси ҳудудида акшиз солиғи		

	<p>солинадиган товарларни (акциз тўланадиган товарларни) ишлаб чиқарувчилар; Ўзбекистон Республикасининг божхона ҳудудига акциз тўланадиган товарларни импорт қилувчилар; оддий ширкат акциз тўланган товар ишлаб чиқарган тақдирда, оддий ширкат шартномасининг оддий ширкат ишларини юритиш зиммасига юкланган шериги (иштирокчиси). Акциз тўланадиган товарларнинг айрим турлари бўйича акциз тўланадиган товарлар ишлаб чиқарувчи бўлмаган шахс Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарорига биноан акциз солиғини тўловчи этиб белгиланиши мумкин.</p>	<p>кичик корхоналар томонидан – йилнинг ҳар чорагида солиқ давридан кейинги ойнинг 25-кунидан кечиктирмай; Микрофирмалар ва кичик корхоналар жумласига қирмайдиган солиқ тўловчилар томонидан – ҳар ойда солиқ давридан кейинги ойнинг 25-кунидан кечиктирмай тақдим этилади.</p>	<p>биринчи ўн кунлиги учун; жорий ойнинг 23-кунидан кечиктирмай – жорий ойнинг иккинчи ўн кунлиги учун; келгуси ойнинг 3-кунидан кечиктирмай – ҳисобот ойнинг қолган кунлари учун. Акциз маркалари билан тамақланиши лозим бўлган импорт қилинадиган акциз тўланадиган товарлар бўйича акциз солиғи акциз маркалари олингунига қадар тўланади.</p>
--	--	---	--

5	<p>Ер қаъридан фойдаланувчилар учун солиқлар ва махсус тўловлар</p>	<p>Ер қаъридан фойдали қазилмаларни кавлаб олаётган, шу жумладан техноген минерал ҳосилалардан фойдали қазилмаларни ажратиб олаётган ер қаъридан фойдаланувчилар: фойдали қазилмалардан фойдали компонентларни ажратиб олган ҳолда уларни қайта ишлашни амалга ошираётган ер қаъридан фойдаланувчилар.</p>	<p>Микрофирмалар ва кичик корхоналар томонидан – йилнинг ҳар чорагида, ҳисобот давридан кейинги ойнинг 25-кунидан кечиктирмай; микрофирмалар ва кичик корхоналар жумласига қирмайдиған солиқ тўловчилар томонидан – ҳар ойда, ҳисобот давридан кейинги ойнинг 25-кунидан кечиктирмай; Жисмоний шахслар томонидан – йилда бир марта, кейинги йилнинг 1 февралидан кечиктирмай.</p>	<p>Ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқ тўлаш ҳисоб-китобни тақдим этиш муддатидан кечиктирмай амалга оширилади.</p>
6	<p>Сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ</p>	<p>Ўзбекистон Республикаси ҳудудида сувдан фойдаланшни амалга оширувчи қуйидаги шахслардир: юридик шахслар – Ўзбекистон Республикаси резидентлари;</p>	<p>Сув ресурсларидан фойдаланганлик учун тўланадиган солиқнинг умумий суммаси йилнинг бир чорагида энг кам иш ҳақининг эллик бараваридан кўпни ташкил этадиган</p>	<p>Сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ тўлашни тўловчилар томонидан сувдан фойдаланиш жойида ҳисоб-китоб тақдим этиладиган муддатдан кечиктирмай амалга оширилади, юридик</p>

	<p>фаолиятини доимий муассаса орқали амалга ошираётган Ўзбекистон Республикаси президенти раёти тadbirkorлик фаолияти учун сувдан фойдаланувчи яқка тарихдаги тadbirkorлар;</p> <p>юрлик шахс ташкил этган ва ташкил этмаган ҳолда тузилган деҳқон хўжаликларини.</p> <p>Аҳоли пунктларининг сув таъминоти учун сув етказиб беришни амалга оширувчи юрлик шахслар фақат ўз эҳтиёжларига шайланган сув учун сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқни тўловчидир.</p> <p>Ношжорат ташкилотлар тadbirkorлик фаолиятини амалга оширган тadbirkorлар, тadbirkorлик</p>	<p>юрлик шахслар томонидан (қишлоқ хўжалиги корхоналари, микрофирмалар ва кичик корхоналар бундан мустасно) – ҳар ойда, ҳисобот ойнадан кейинги ойнинг 25-кунига қадар;</p> <p>Сув ресурсларидан фойдаланганлик учун тўланадиган солиқнинг умумий суммаси йилнинг бир чоракда энг кам иш ҳақининг элик бараваридан камини тавқил эталган юрлик шахслар, шунингдек микрофирмалар ва кичик корхоналар томонидан – йилнинг ҳар чоракда, йилнинг ҳисобот чоракидан кейинги ойнинг 25-кунига қадар, йил якунлари бўйича эса йиллик молжавий ҳисобот тақдим этилган муқддатда;</p>	<p>шахс ташкил этган ва ташкил этмаган ҳолда тузилган деҳқон хўжаликларини бундан мустасно.</p> <p>Юрлик шахс ташкил этган ва ташкил этмаган ҳолда тузилган деҳқон хўжаликларини томонидан сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ тўлаш йилига бир марта, солиқ давридан кейинги йилнинг 1 майига қадар амалга оширилади.</p> <p>Юрлик шахслар жорий йилнинг 15 январига қадар сувдан фойдаланишни жойдаги давлат солиқ хизмати органларига сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ тўлаш тўғрисидаги ёзма билдиришни белгиланган ливитдан кейинги чўққан ҳолда эки сув етказиб бериш шартномасига мувофиқ ҳар ойда эки йилнинг ҳар чоракда эркин</p>
--	--	--	--

	<p>фаолиятида фойдаланиладиган сув хажмлари бўйича сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқни тўловчи бўлади;</p>	<p>Ягона ер солиғини тўлашга ўтмаган қишлоқ хўжалиги корхоналари томонидан – йилда бир марта ҳисобот даврининг 15 декабригача; Якка тартибдаги талбиркорлар томонидан – йилнинг ҳар чорагида йилнинг ҳисобот чоратидан кейинги ойнинг 25-кунигача.</p>	<p>шаклда тақдим этидилар, қишлоқ хўжалиги корхоналари бундан мустасно.</p>
<p>7 Юридик шахслардан олинадиган мол-мулк солиғи</p>	<p>Ўзбекистон Республикаси ҳудудида солиқ солинадиган мол-мулкка эга бўлган юридик шахслар - Ўзбекистон Республикасининг резидентлари; агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларида бошқача қоида назарда тутилмаган бўлса, Ўзбекистон Республикасида фаолиятни доимий</p>	<p>Ҳар чорақда ҳисобот давридан кейинги ойнинг 25-кунидан кечиктирмай, йил якунлари бўйича жаъиллик молиявий ҳисобот даврида тақдим этилади.</p>	<p>Бюджетга жорий тўловларни тўлаш ҳар ойнинг 25-кунидан кечиктирмай амалга оширилади. Тўлаши лозим бўлган, юридик шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқ суммаси ҳисоб-китобларни топириш учун белгиланган кундан кечиктирмай бюджетга ўтказилади.</p>

	<p>муассаса орқали амалга ошираётган ва (ёки) Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ўз мулкида кўчмас мулкка эга бўлган юридик шахслар – Ўзбекистон Республикасининг норезидентларидир. Агар кўчмас мулк мулкдорининг жойлашган ерини аниқлаш имкони бўлмаса, бу мол-мулк қайси шахснинг эгаллигида ва (ёки) фойдаланишида бўлса, шу шахс солиқ тўловчидир.</p> <p>Нотижорат ташкилотлар тадбиркорлик фаолиятини амалга оширган тақдирда юридик шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқни тўловчилардир:</p>		
--	--	--	--

<p>олинган мол-мулк солин</p>	<p>жисмоний шахслар, шу жумладан чет эл фуқаро- лари, агар Ўзбекистон Республикасининг хал- қаро шартномаларида бошқача қонун назарда тутилмаган бўлса, шу- нингдек юридик шахс ташкил этган ва ташкил этмаган ҳолда тузилган деҳқон хўжалиқлари жис- моний шахсларнинг мол- мулкига солиналган солиқ тўловчиларидир. Агар кўчмас мулк мулкдо- рининг жойлашган ериги аниқлаш имкони бўлмаса, бу мол-мулк қайси шахс- нинг эгалигида ва (ёки) фойдаланишида бўлса, ўша шахс солиқ тўловчидир.</p>	<p>солиқни тўловчилардан дан тўлов ҳақида маълум солиқ тўловчиларга давлат солиқ маъмури органи томонидан ҳар йил 1 майдан кечик- тирмай топширилади.</p>	<p>солиқ давлат ҳуқуқ тўлов қилишлари ҳар йилда икки марта амалда оширилади: ҳисобот йилнинг 15-июнига қадар; ҳисобот йилининг 15-декабрга қадар.</p>
<p>9 Юридик шахслардан</p>	<p>Мулк ҳуқуқи, эгаллик қилиш ҳуқуқи, фойдала-</p>	<p>Ер солиғи ҳар бир солиқ даврининг 1 январига</p>	<p>Юридик шахслар томонидан йилнинг ҳар чорағида, йил</p>

<p>олинадиган ер солиғи</p>	<p>ниш ҳуқуқи ёки ижара ҳуқуқи асосида ер участкаларига эга бўлган юридик шахслар, шу жумладан Ўзбекистон Республикасининг норезидентлари ер солиғини тўловчиларидир. Кўчмас мулк ижарага берилган тақдирда, ижарага берувчи ер солиғини тўловчи бўлади. Ер участкасидан бир нечта юридик шахс биргаликда фойдаланган тақдирда, ҳар бир юридик шахс ер участкасининг фойдаланиётган майдонидаги ўз улуши учун ер солиғини тўловчидир. Тадбиркорлик фаолияти амалга оширилган тақдирда, нотижорат ташкилотлар тадбиркорлик фаолиятида фойдаланил-</p>	<p>бўлган ҳолатга кўра ҳисоблаб чиқарилади ва ер солиғининг ҳисоб-хисоботи ер участкаси жойлашган ердаги давлат солиқ хизмати органига ҳисобот йилининг 15 февралига қадар тақдим этилади. Йил мобайнида юридик шахсларда ер участкаларига бўлган мулк ҳуқуқи, эгалик қилиш ҳуқуқи, улардан фойдаланиш ҳуқуқи ёки ижара ҳуқуқи вужудга келганида (бекор қилинганда), шунингдек улар фойдаланиётган ер майдони кўпайган (камайган) ёки ер солиғи бўйича имтиёзлар ҳуқуқлари бекор қилинган (вужудга келган) тақдирда, юридик шахслар давлат солиқ хизмати органига ер солиғининг аниқлаштирилган</p>	<p>чораги иккинчи ойининг 15-кунига қадар тенг улушларда амалга оширилади. Ягона ер солиғи тўлашга ўтмаган қишлоқ хўжалиги қор хоналари томонидан ер солиғини тўлаш қўйидаги тартибда амалга оширилади: ҳисобот йилининг 1 июлига қадар – йиллик солиқ суммасининг 20 фоизи; ҳисобот йилининг 1 сентябрга қадар – йиллик солиқ суммасининг 30 фоизи; ҳисобот йилининг 1 декабрга қадар – солиқнинг қолган суммаси.</p>
---------------------------------	--	---	--

		<p>ган ер участкалари бўйича белгиланган тартибда ер солиғи тўловчилар бўлади;</p>	<p>ҳисоб-китоблари тузилган каси ажратилган бўлиб қўйилган) ёки қўрилган ҳуқуқлари беқарар бўлган (вужудга келмаган) кундан эътиборан бир ойлик муддатдан кейинги тақдим этилиши шарт.</p> <p>Солиқ даври мобайнида қишлоқ хўжалиги экинлари рининг умумий майдонидан ва таркибидан ўзгаришлар юз берган ягона ер солиғини тўлашга ўтмаган қишлоқ хўжалиги корхоналари ер солиғининг аниқлаштирилган ҳисоб-китобини давлат солиқ хизмати органига жорий йилнинг I декабрига қадар тақдим этади.</p>	<p>Жисмоний шахсларнинг ерига солинадиган</p>	<p>Йил мобайнида ажратилган ер участкалари учун ер солиғи</p>
10	Жисмоний шахслардан	Мулк ҳуқуқи, эгаллик қилиш ҳуқуқи, фойдала-			

<p>олинадиган ер солиғи</p>	<p>ниш хуқуқи ёки ижара хуқуқи асосида ер участкаларига эга бўлган жисмоний шахслар, шунингдек юридик шахс ташкил этган ва ташкил этмаган ҳолда тузилган деҳқон хўжаликлари ер солиғини тўловчилардир. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан ижарага берилган ер участкалари учун тўланадиган ижара ҳақи ер солиғига тенглаштирилади. Уй-жой, яшаш учун мўлжалланмаган иморат ва иншоотлар мерос бўйича ўтиши билан биргаликда мулк хуқуқи, эғалик қилиш хуқуқи ва фойдалана-</p>	<p>олиқни тўлаш тўғрисидаги тўлов хабарномаси солиқ тўловчиларга давлат солиқ хизмати органи томонидан ҳар йили 1 майдан кечиктирмай топширилади.</p>	<p>жисмоний шахслар томонидан ер участкаси ажратилганидан кейинги ойдан эътиборан тўланади. Ер участкаси майдонни камайтирилган тақдирда, ер солиғини тўлаш ер участкаси камайтирилган ойдан эътиборан тўхтатилади (камайтирилади). Ер солиғи бўйича имтиёзлар белгиланган тақдирда, бу солиқ имтиёз хуқуқи вужудга келган ойдан эътиборан тўланмайди. Ер солиғи бўйича имтиёزلарга бўлган хуқуқлар бекор қилинган тақдирда, бу солиқ мазкур хуқуқ бекор қилингандан кейинги ойдан эътиборан тўлана бошлайди. Белгиланган тартибда берилган ер участкалари учун ер солиғи ер участкасидан фойдаланиш фактидан қатъи назар, жисмоний шахслар томонидан тўланади.</p>
---------------------------------	--	---	---

		<p>ниш ҳуқуқи ўтган ер участкалари учун ер соҳлиги мерос қолдирувчининг солиқ мажбуриятлари ҳисобга олинган ҳолда меросхўрлардан ундирилади.</p>		<p>Солиқ даври учун ер соҳлиги тўлаш жимомий шахслар томонидан йилга икки марта икки марта тенг улушларда амалга оширилади: ҳисобот йилининг 15 июнига қадар, ҳисобот йилининг 15 декабрига қадар.</p>
11	<p>Ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи</p>	<p>Тадбиркорлик фаолиятини амалга оширувчи юридик шахслар - Ўзбекистон Республикаси резидентлари ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғини тўловчилардир. Нотижорат ташкилотлар тадбиркорлик фаолиятини амалга оширишдан олинган фойдаси бўйича;</p>	<p>Ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғининг ҳар чорагида ҳисобот чорагидан кейинги ойнинг 25-кунидан кечиктирмай, йил якунлари бўйича эса, йиллик молиявий ҳисобот тақдим этиладиган муддатда тақдим этилади.</p>	<p>Жорий тўловлар ҳисоблаб чиқарилган ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғининг йил чорагидаги суммасининг учдан бир қисми миқдоридан ҳар ойнинг 15-кунидан кечиктирмай тўланади. Ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғини тўлаш мазкур солиқ бўйича ҳисоб-китобни тақдим этиш муддатидан кечиктирмай амалга оширилади.</p>

12	Жисмоний шахслардан транспорт воситаларига бензин, дизель ёнилгиси ва газ ишлатганлик учун олинадиган солиқ	Жисмоний шахслардан транспорт воситаларига бензин, дизель ёнилгиси ва газ ишлатганлик учун олинадиган солиқнинг жорий ўн кунлик тўловлар ҳисобга олинган ҳолдаги ҳисоб-китоби ёнилги қўйиш шохобчаси жойлашган ердаги давлат солиқ хизмати органларига:	Жисмоний шахсларнинг транспорт воситаларига бензин, дизель ёнилгиси ва газ ишлатганлик учун олинадиган солиқни тўлаш жисмоний шахсларга транспорт воситалари учун бензин, дизель ёнилгиси ва газ чакана реализация қилинган ойнинг ўн кунлиги тугаганидан кейинги учинчи кундан кечиктирмай, ёнилги қўйиш шохобчаси жойлашган ерда ҳар ўн кунда амалга оширилади.
Жисмоний шахслардан транспорт воситаларига бензин, дизель ёнилгиси ва газ ишлатганлик учун олинадиган солиқ	Жисмоний шахсларга транспорт воситалари учун бензин, дизель ёнилгиси ва газни чакана реализация қилишни амалга оширувчи юридик шахслар жисмоний шахслардан транспорт воситаларига бензин, дизель ёнилгиси ва газ ишлатганлик учун олинадиган солиқни тўловчилардир.	микрофирмалар ва кичик корхоналар томонидан йилнинг ҳар чорагида, ҳисобот даврдан кейинги ойнинг 25-кунидан кечиктирмай, йил якунлари бўйича эса йиллик молиявий ҳисобот тақдим этиладиган муддатда:	
Жисмоний шахслардан транспорт воситаларига бензин, дизель ёнилгиси ва газ ишлатганлик учун олинадиган солиқ	Жисмоний шахслардан транспорт воситаларига бензин, дизель ёнилгиси ва газ ишлатганлик учун олинадиган солиқни тўловчилардир.	микрофирмалар ва кичик корхоналар жумласига кирмайдиган солиқ тўловчилар томонидан ҳар ойда	

			<p>ҳисобот давридан кейинги ойнинг 25-кунидан кечиктирмай, йил яқунлари бўйича эса йиллик молиявий ҳисобот тақдим этиладиган муддатда тақдим этилади.</p>	
<p>13</p>	<p>Ягона ижтимоий тўлов</p>	<p>Юридик шахслар – Ўзбекистон Республикаси резидентлари; Ўзбекистон Республикасида фаолиятни доимий муассаса, чет эллик юридик шахсларнинг ваколатхоналари ва филиаллари орқали амалга оширувчи Ўзбекистон Республикаси норезидентлари.</p>	<p>Микрофирмалар ва кичик корхоналар томонидан йилнинг ҳар чорагида ҳисобот давридан кейинги ойнинг 25-кунидан кечиктирмай, йил яқунлари бўйича эса йиллик молиявий ҳисобот топшириладиган муддатда; Микрофирмалар ва кичик корхоналар жумласига кирмайдиган солиқ тўловчилар томонидан – ҳар ойда ҳисобот давридан кейинги ойнинг 10-кунидан кечиктирмай, йил</p>	<p>Ягона ижтимоий тўлов – ҳар ойда, кейинги ойнинг 10-кунидан кечиктирмай;</p>

14	<p>Фуқароларнинг бюджетдан ташқари Пенсия жамгармасига суғурта бадаллари</p>	<p>Жисмоний шахслар – Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, шунингдек Ўзбекистон Республикасида доимий равишда яшаб турган чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар фуқароларнинг бюджетдан ташқари Пенсия жамгармасига суғурта бадалларини тўловчилардир.</p>	<p>яқунлари бўйича эса йиллик молиявий ҳисобот топшириладиган муддатда тақдим этилади.</p>	<p>Суғурта бадалларининг ҳисоб-китоби солиқ бўйича ҳисобга олиш жойидаги давлат солиқ хизмати органларига солиқ тўловчи томонидан ортиб борувчи яқун билан йилнинг ҳар чорагида ҳисобот давридан кейинги ойнинг 25-кунидан кечиктирмай, йил яқунлари бўйича эса йиллик молиявий ҳисобот топшириладиган муддатда тақдим этилади.</p>	<p>Суғурта бадаллари иш ҳақиға пул маблағлари олиш учун банкка ҳужжатларни тақдим этиш билан бир вақтда тўланади.</p>	<p>Бюджетдан ташқари Пенсия жамгармасига мажбурий ажратмаларнинг ҳисоб-китоби солиқ бўйича ҳисобга олиш жойида тақдим этилади.</p>	<p>Бюджетдан ташқари Пенсия жамгармасига мажбурий ажратмаларнинг ҳисоб-китоби солиқ бўйича ҳисобга олиш жойида тақдим этилади.</p>
15	<p>Бюджетдан ташқари Пенсия жамгармасига мажбурий</p>	<p>Юридик шахслар – Ўзбекистон Республикасининг резидентлари бюджетдан ташқари Пенсия жамгармасига мажбурий ажрат</p>	<p>Бюджетдан ташқари Пенсия жамгармасига мажбурий ажратмаларнинг ҳисоб-китоби солиқ бўйича ҳисобга олиш жойида тақдим этилади.</p>	<p>Бюджетдан ташқари Пенсия жамгармасига мажбурий ажратмаларнинг ҳисоб-китоби солиқ бўйича ҳисобга олиш жойида тақдим этилади.</p>	<p>Бюджетдан ташқари Пенсия жамгармасига мажбурий ажратмаларнинг ҳисоб-китоби солиқ бўйича ҳисобга олиш жойида тақдим этилади.</p>	<p>Бюджетдан ташқари Пенсия жамгармасига мажбурий ажратмаларнинг ҳисоб-китоби солиқ бўйича ҳисобга олиш жойида тақдим этилади.</p>	<p>Бюджетдан ташқари Пенсия жамгармасига мажбурий ажратмаларнинг ҳисоб-китоби солиқ бўйича ҳисобга олиш жойида тақдим этилади.</p>

<p>ажратмалар</p>	<p>маларни тўловчилардир. Нотижорат ташкилотларнинг тадбиркорлик фаолиятини амалга оширишдан олган даромадлари</p>	<p>йндаги давлат солиқ хизмати органларига ортиб борувчи яқун билан. микрофирмалар ва кичик корхоналар томонидан – йлнинг ҳар чорағида. ҳисобот давридан кейинги ойнинг 25-кунидан кечиктирмай, йил якунлари бўйича эса йиллик молиявий ҳисобот толиявий ҳисобот тошириладиган ширладиган муддатда; микрофирмалар ва кичик корхоналар жумласига кирмайдиган солиқ тўловчилар томонидан - ҳар ойда, ҳисобот давридан кейинги ойнинг 25-кунидан кечиктирмай, йил якунлари бўйича эса йиллик молиявий ҳисобот тошириладиган муддатда тақдим этилади.</p>	<p>дан кечиктирмай амалда оширилади.</p>
<p>16 Республика йўл жамғар-</p>	<p>Юридик шахслар – Ўзбекистон Республикасининг</p>	<p>Микрофирмалар ва кичик корхоналар томонидан –</p>	<p>Республика йўл жамғармасига мажбурий ажратмаларни</p>

<p>масига мажбурий ажратмалар</p>	<p>резидентлари Республика йўл жамғармасига мажбурий ажратмалар тўловчилардир. Нотижорат ташкилотларнинг тадбиркорлик фаолиятини амалга оширишдан олган даромадлари Ихтисослаштирилган йўл хўжалиги бошқаруви органи тузилмасига киратилган корхоналар, Республика йўл жамғармаси маблағлари ҳисобига молиялаштирилган умумий фойдаланишдаги автомобиль йўлларини сақлаш, таъмирлаш, реконструкция қилиш ва қуриш бўйича ишларни бажарганлик учун олинган даромадларидан бошқа даромадлари бўйича.</p>	<p>йилнинг ҳар чорагида, ҳисобот давридан кейинги ойнинг 25-кунидан кечиктирмай амалга оширилади. йил якунлари бўйича эса йиллик молиявий ҳисобот топшириладиган муддатда. Микрофирмалар ва кичик корхоналар жумласига кирмайдиган солиқ тўловчилар томонидан – ҳар ойда, ҳисобот давридан кейинги ойнинг 25-кунидан кечиктирмай, йил якунлари бўйича эса йиллик молиявий ҳисобот топшириладиган муддатда тақдим этилади.</p>	<p>тўлаш ҳисобот давридан кейинги ойнинг 25-кунидан кечиктирмай амалга оширилади.</p>
<p>17 Республика йўл жамғар-</p>	<p>Автотранспорт воситаларини олувчи ва (ёки)</p>		<p>Автотранспорт воситаларини олганлик ва (ёки)</p>

маснга йиғимлар	Ўзбекистон Республикаси ҳудудига вақтинчалик олиб киришни амалга оширувчи Ўзбекистон Республикаси резидентлари ва норезидентлари; Чет давлатлар автотранспорт воситаларининг эгалари ёки фойдаланувчилари ушбу воситаларнинг Ўзбекистон Республикаси ҳудудига кирганлиги ва унинг ҳудуди орқали транзит тарзида ўтганлиги учун.		Ўзбекистон Республикаси ҳудудига вақтинчалик олиб кирганлик учун йиғим улар Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги органларида давлат рўйхатидан ўтказилаётганда, қайта рўйхатдан ўтказилаётганда ундирилади.
18 Ягона солиқ тўлови	1) микрофирмалар ва кичик корхоналар, бундан қўйидаги иккинчи қисмида кўрсатилганлар мустасно; 2) ходимларнинг сонидан қатъи назар: савдо ва умумий овқатланиш корхоналари; хусусий амалиёт билан	Ягона солиқ тўловининг ҳисоб-китоби солиқ бўйича ҳисобга олиш жойидаги давлат солиқ хизмати органига ортиб борувчи яқун билан: микрофирмалар ва кичик корхоналар томонидан йилнинг ҳар чорагида	Ягона солиқ тўловини тўлаш ҳисоб-китобни тақдим этиш муддатидан кечиктирмай амалга оширилади.

	<p>шуғулланувчи нота-риуслар; лотереялар ташкил қилиш бўйича фаолиятни амалга ошириш доирасидаги юридик шахслар.</p>	<p>ҳисобот давридан кейинги ойнинг 25-кунидан кечиктирмай, йил якунлари бўйича эса йиллик молиявий ҳисобот топширинадиган мuddатда; микрофирмалар ва кичик корхоналар жумласига қирмайдиган корхоналар томонидан ҳар ойда ҳисобот давридан кейинги ойнинг 25-кунидан кечиктирмай, йил якунлари бўйича эса йиллик молиявий ҳисобот топшириладиган мuddатда тақдим этилади.</p>	
<p>19 Ягона ер солиғи</p>	<p>Қишлоқ хўжалиғи товарлари ишлаб чиқарувчилар; қишлоқ хўжалиғи йўналишидаги илмий-тадқиқот ташкилотларнинг тажриба-экспериментал хўжаликлари ва таълим муас-</p>	<p>Ягона ер солиғининг ҳисоб-китоби ер участкаси жойлашган ердаги давлат солиқ хизмати органига жорий солиқ даврининг 1 майгача тақдим этилади. Ер участкасининг таркиби</p>	<p>Ягона ер солиғини тўлаш қуйидаги мuddатларда амалга оширилади: ҳисобот йилининг 1 июлгача йиллик солиқ суммасининг 20 фоизи; ҳисобот йилининг 1 сентяб-</p>

		сасаларининг ўқув-таж-риба хўжаликлари.	ва майдонн йил давомида ўзгарган, шунингдек ягона ер солиги бўйича имтиёзларга бўлган ҳуқуқ вужудга келган (тугатилган) тақдирда, солиқ тўловчилар давлат солиқ хизмати органларига ҳисоботи йилининг 1 декабригача ягона ер солигининг аниқлик киритилган ҳисоб-китобини тақдим этишлари шарт.	ригача йиллик солиқ суммасининг 30 фоизи; ҳисобот йилининг 1 декабригача солиқнинг қолган суммаси.
20	Тадбиркорлик фаолияти ва тадбиркорлик фаолиятининг айрим турлари бўйича қатъий белгиланган солиқ.	Фаолиятнинг айрим турларини тавсифловчи физик кўрсаткичлардан келиб чиққан ҳолда солиқ солинадиган айрим фаолият турларини амалга оширувчи юридик шахслар ва якка тартибдаги тадбиркорлар; якка тартибдаги тадбиркорлар.	Савдо фаолиятини амалга оширувчи якка тартибдаги тадбиркорлар томонидан, бундан тижорат фаолияти учун мўлжалланган товарлар олиб кирадишан якка тартибдаги тадбиркорлар мустасно, йилининг ҳар бир чораги якунлари бўйича ҳисобот чорагидан кейинги ойнинг 10-куни-	Қатъий белгиланган солиқ тадбиркорлик фаолияти амалга оширилган ойнанинг 25-кунига қадар ҳар ойда, солиқ тўловчи давлат рўйхатидан ўтказилган жой учун белгиланган ставкалар бўйича тўланади. Агар фаолият амалга оширилган жой учун қатъий белгиланган солиқ ставкалари давлат

		<p>дан кечиктирмай; тижорат фаолияти учун мўлжалланган товарларни олиб кирадиган якка тар- тибдаги тадбиркорлар томонидан ҳар ойнинг яқунлари бўйича ҳисобот ойидан кейинги ойнинг 10-кунидан кечиктирмай тақдим этилади.</p>	<p>руйхатидан ўтказилган жой учун белгиланган ставкалар- дан фарқ қилса, қатъий бел- гиланган солиқ энг юқори ставка бўйича тўланади.</p>
<p>21 Пагта тўлови</p>	<p>Бозорларда товарлар, бўюмлар ва қишлоқ хўжа- лиги маҳсулотлари сотишни амалга ошираёт- ган жисмоний шахслар</p>	<p>Олинган даромадлар тўг- рисидаги маълумотларни бозорлар солиқ бўйича ҳисобга олиш жойи- даги давлат солиқ хизмати органларига ҳар ойда ҳи- сobot ойидан кейинги ойнинг 10-кунидан кечик- тирмай Ўзбекистон Рес- публикаси Давлат солиқ қўмитаси томонидан тас- диқлаган шаклда тақдим этади.</p>	<p>Маблағларни бюджетга ўтказиш олинган даромад- лар тўғрисидаги маълумот- ларни тақдим этиш муддати- дан кечиктирмасдан бир ойда бир марта амалга оширилади.</p>

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ:

1. Ўзбекистонда қандай солиқ турлари амал қилади?
2. Қандай мажбурий тўлов турлари мавжуд?
3. Солиқ солишнинг соддалаштирилган тартибда тўланадиган солиқлар қайсилар?
4. Умумбелгиланган тартибда солиқ тўлайдиган йирик корхоналарнинг солиқ ва бошқа мажбурий тўловлар турлари бўйича солиқни тўлаш муддати ва тартиби қандай?
5. Умумбелгиланган тартибда солиқ тўлайдиган микрофирма ва кичик корхоналарнинг солиқ ва бошқа мажбурий тўловлар турлари бўйича солиқни тўлаш муддати ва тартиби қандай?
6. Соддалаштирилган тартибда солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар турлари бўйича солиқни тўлаш муддати ва тартиби қандай?

V БОБ. СОЛИҚ ҚАРЗИНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШ САБАБЛАРИ ВА УЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШ БЎЙИЧА ЧОРАЛАР

Режа:

- 1. Солиқлар бўйича қарздорликнинг вужудга келиш сабаблари.*
- 2. Солиқ қарзи суммаларини пайдо бўлишига йўл қўйиш ҳолатларини олдини олиш юзасидан амалга ошириладиган тадбирлар.*

1. Солиқлар бўйича қарздорликнинг вужудга келиш сабаблари

Ўзбекистон Республикасида амалдаги солиқ қонунчилигига мувофиқ, хўжалик юритувчи субъект ҳисобланган солиқ ва йиғимларни муддатида бюджетга ўтказиб бермаса ёки тўлашдан бўйин товласа у ҳолда, ушбу хўжалик юритувчи субъект бюджет олдида солиқ қарздорлигига эга бўлади.

Солиқ қарзи тушунчаси республикамызда дастлаб 2008 йил 1 январгача амал қилган Ўзбекистон Республикасининг «Муддатида тўланмаган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни ундириб олиш тўғрисида»ги қонуннинг 2-моддасига асосан қуйидагича изоҳланган «Тегишли тўловларнинг белгиланган тўлов муддатлари тугагач, тўланмаган сумма солиқ қарзи ҳисобланади ва у, башарти қонун ҳужжатларида ўзгача ҳол назарда тутилмаган бўлса, пенясини қўшиб ҳисоблаган ҳолда ундириб олинади».

Аммо ҳозирги кунда амалда қўлланилаётган Солиқ кодексида солиқ қарзига қуйидагича таъриф берилган: «Солиқ қарзи – солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар бўйича қарз суммаси, шу жумладан Солиқ кодексида белгиланган муддатида тўланмаган молиявий санкциялар».

Давлат солиқ органлари солиқ тўловчилар томонидан тўланмаган тўловларни тўлиқ давлат бюджетига ўтказилишини назорат қилишда, албатта, солиқ қарзларининг содир бўлишига сабабчи бўладиган ҳолатларни чуқур таҳлил қилиб, лозим бўлган ҳолларда тегишли мансабдор шахсларга улар ҳақида амалий тавсиялар беришлари, бу тавсияларга солиқ тўловчининг муносабатини назорат қилиб боришлари, одатда, ижобий нати-

жа берадиган омиллардан ҳисобланади. Солиқ қарзининг вужудга келиши солиқ муносабатларида содир бўладиган ўзига хос ҳуқуқбузарлик ёки солиқ тўловчининг бевосита фаолиятига тегишли молиявий муносабатлар оқибаотида содир бўлади ва давлат бюджети даромадларига сезиларли даражада зарар келтиради. Солиқ тўловчилар томонидан солиқ қонунчилигига риоя этмаслигининг ҳар қандай аломатлари солиқ қарзини келтириб чиқариши мумкин.

Солиқ қарзларининг қуйидаги омиллар таъсирида вужудга келишини назарий жиҳатдан асослаш мумкин:

- ўзаро молиявий-хўжалик муносабатда бўлган хўжалик субъектлари томонидан тўлов интизомига риоя қилмаслик ва бунинг оқибаотида дебиторлик, кредиторлик қарзларининг ошиб кетиши;

- молиявий-хўжалик фаолиятни режалаштириш ва бу фаолиятни нотўғри бошқариш;

- хўжалик субъектнинг маҳсулотига (бажарилган иш ва хизматларга) истеъмол талабининг кескин ўзгариши;

- ишлаб чиқарилган маҳсулотнинг (бажарилган иш ва хизматларнинг) сифати буюртмачининг ёки бозор талабига жавоб бермаслиги.

Солиқ тўловчи томонидан бюджет олдида солиқ қарзини вужудга келишининг энг асосий сабабларидан бири – корхонанинг молиявий ҳолатининг барқарор эмаслиги, шу жумладан дебиторлик ва кредиторлик қарзларининг ошиб боришидир.

Шунинг учун ҳам корхона ва ташкилотларнинг молиявий аҳволини яхшилаш, сотилган маҳсулот, бажарилган ишлар ва хизматлар учун ўз вақтида тўловларни таъминлаш ҳамда корхона раҳбарлари, тижорат банклари тўлов интизоми ҳолати учун жавобгарлигини ошириш, ўзаро қарздорликни қисқартириш мақсадида республикада қатор ҳужжатлар қабул қилинган. 1995 йил 12 майдаги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг № 1154-сон «Халқ хўжалигида ҳисоб-китобларни ўз вақтида ўтказиш учун корхона ва ташкилотлар раҳбарларининг жавобгарлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги, 1996 йил 24 январдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Тўлов интизомини ва ўзаро ҳисоб-китобларни мустаҳкамлаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармонлари бунга мисол бўла олади. Ушбу қарор ва Фармонларга мувофиқ, истеъмолчиларга

маҳсулот сотиш, ишлар бажариш ва хизматлар кўрсатишида олдиндан 15 фоиздан кам бўлмаган ҳолда тўлов ўтказиш белгиланган; 90 кундан кейин орттилган маҳсулот, бажарилиши ишлар ва кўрсатилган хизматлар учун маблағ келиб тушмаса, муддати ўтган дебиторлик қарздорлик деб ҳисобланиши қайд этилган ва 1996 йилдан бошлаб бухгалтерия ҳисоби бўйича тузилган ҳисоботларда муддати ўтган дебитор ва кредитор қарздорлик тўғрисида маълумот юритиш тартиби киритилган.

Ўзбекистон Республикасида амалдаги солиқ қонунчилигига мувофиқ, хўжалик юритувчи субъект ҳисобланган солиқ ва йиғимларни ўз вақтида бюджетга ўтказиб бермаса ёки тўлашдан бўйин товласа у ҳолда, ушбу хўжалик юритувчи субъект бюджет олдида солиқ қарзига эга бўлади. Солиқ қарзи – бу солиқлар ва йиғимлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларида белгиланган муддатда тўланмаган солиқ ва йиғимлар суммасидир.

Хўжалик юритувчи субъектларнинг бюджет олдидаги солиқ қарздорлиги вужудга келишига кўра 2 турга бўлинади:

- 1) умидсиз қарз суммалари;
- 2) жорий солиқ қарзлари.

Умидсиз қарз – суд қарорига биноан мажбуриятларнинг тугатилиши, қарздорнинг банкротлиги, тугатилиши ёки вафот этиши оқибатида ёхуд даъво қилиш муддати ўтиши оқибатида узиш мумкин бўлмаган қарз;

Жорий солиқ қарзлари – асосан хўжалик юритувчи субъектларининг келгуси давр учун тўланиши лозим бўлган солиқлари бўйича бўнак тўловлари ҳисобланиши ёки тўловларни қисқа муддатларга кечикиши натижасида вужудга келади. Амалдаги Солиқ кодексига биноан, фойда солиғи бўйича солиқ тўловчилар ҳисобот даврида энг кам иш ҳақининг 200 бараваридан ортиқ фойдага эга бўлса, тахмин қилинаётган солиқ солинадиган фойдадан келиб чиққан ҳолда ҳисоблаб чиқарилган юридик шахслардан олинадиган фойда солиғи суммасининг учдан бир қисми миқдоридан ҳар ойнинг 15 санасигача жорий тўловларни амалга ошириши керак.

Кўп ҳолларда бўнак тўловларини ўз вақтида амалга оширмаган корхоналардан жорий солиқ қарзлар вужудга келади. Бундай солиқ қарзлари корхона томонидан ҳисобот даври якуни бўйича ҳисоб-китобларни топшириш вақтида давлат солиқ органлари томонидан қайта кўриб чиқилади.

Қайта ҳисоб-китоб қилинганда солиқ қарзлари камайиши ёки ортиши мумкин. Якуний ҳисоб-китоб суммалари солиқларнинг ҳақиқий тўлов муддатларида корхона томонидан тўлаб берилиши натижасида юқоридаги солиқ қарзлари бартараф этилиши мумкин.

2. Солиқ қарзи суммаларининг пайдо бўлишига йўл қўйиш ҳолатларини олдини олиш юзасидан амалга ошириладиган тадбирлар

Солиқ қарзи суммалари пайдо бўлиши ҳолатларини олдини олишда қуйидаги мезонларга эътибор берилиши лозим:

1. Хўжалик субъектлари томонидан белгиланган муддатларда бюджет ва бюджетдан ташқари давлат мақсадли жамғармаларига тўловларни амалга оширмасдан маблағларини бошқа мақсадларга йўналтириш;

2. Солиқ органлари томонидан вақтида инкассо топшириқномаларини солиқ тўловчининг банклардаги ҳисобрақамларига қўймаслик;

3. Йирик солиқ тўловчилар томонидан банклардаги ҳисоб рақамлари К-2 бўлганлиги муносабати билан қошида шўъба корхоналари очиб, асосий оборотини улар орқали амалга ошириш;

4. Асосий ҳисобрақамидан ташқари бошқа банкларда иккиламчи ҳисобрақамлари очиб, оборотини амалга ошириш;

5. Банклар иштирокисиз ҳисоб-китобларни амалга ошириш (товар айирбошлаш, қарзини учинчи шахс фойдасига кечши) ҳолатлари ҳисобига содир этилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2000 йил 5 январда 864-сон билан рўйхатга олинган «Хўжалик юритувчи субъектларга бир нечта банкда ҳисобрақамлар очиш ва улардан тўловларни амалга ошириш» Тартибининг 4-бандида банк мижозга иккиламчи талаб қилиб олгунча депозит ҳисобварағига келиб тушган маблағлар тўғрисида кейинги кундан кечиктирмаган ҳолда маълумот бериши кўзда тутилган.

Хўжалик субъектларида ўтказиладиган текширувларда ушбу ҳолатлар ҳам ўрганилган ҳолда, корхоналар томонидан белгиланган муддатларда бюджет ва бюджетдан ташқари давлат мақсадли жамғармаларига тўловларни амалга оширмасдан маблағларини бошқа мақсадларга йўналтириш ёки асосий ҳисоб рақа-

мида К-2 бўлиб, бошқа банклардаги иккиламчи ҳисоб рақамларида айланмалар амалга ошириши қайд этилганида корхона раҳбарлари ва хизмат кўрсатувчи банк раҳбарларининг ҳаракатларига ҳуқуқий баҳо бериш учун тўпланган ҳужжатлар ҳуқуқни ҳимоя қилиш органларига тақдим этиб борилиши керак.

Солиқ қарзини мажбурий ундиришда қуйидаги кўшимча чоратадбирлар амалга оширилиши мумкин:

1. Ўзбекистон Республикаси хўжалик процессуал кодексининг 102-103-моддалари асосида Суд буйруғи бериш бўйича ариза киритилиши мумкин.

2. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 1999 йил 21 июнда 753-рақам билан рўйхатга олинган «Ҳисобварақларида хорижий валюта маблағлари бўлган хўжалик юритувчи субъектларнинг бюджет олдидаги мажбуриятларини тўлаш тартиби»га мувофиқ, хўжалик юритувчи субъектлар ҳисобварақларида миллий валютада маблағлари бўлмаган ва ҳисобварақларида чет эл валютасида маблағлари бўлган пайтда Давлат солиқ хизмати органлари хўжалик юритувчи субъектларга хизмат кўрсатувчи банкларга бутун қарз суммасига инкассо тошириқномаларини қўяди.

Ваколатли банк давлат солиқ хизмати органининг тақдимномасини олиб, хўжалик юритувчи субъектнинг чет эл валютасидаги ҳисобварағини зарур маблағлар мавжудлигини билиш мақсадида таҳлил этиб, валюта маблағларини Ўзбекистон Республикаси валюта биржасида сотиш кундаги курс бўйича, бюджет олдидаги қарзни тўлаш учун зарур бўлган ҳажмларда сотишни сўзсиз тартибда амалга оширади ва қарздор корхонанинг миллий валютадаги талаб қилиб олинадиган депозит ҳисобварағига сўмда ўтказди. Бунда пул маблағларини ҳисобдан чиқариш Адлия вазирлигида 1999 йил 30 январда 615-сон билан рўйхатдан ўтказилган «Хўжалик юритувчи субъектларнинг банк ҳисобварақларидан пул маблағларини ҳисобдан чиқариш тартиби тўғрисида»ги Йўриқномага мувофиқ ўтказилди.

3. Солиқ органлари томонидан киритилган даъво аризаси суд томонидан ўз вақтида кўриб чиқилмаган, рад этилган, қисман қаноатлантирилган ёки қаноатлантирилмаган ҳолларда белгиланган тартибда юқори инстанция судларига апелляция ва кассация шикоятлари киритади:

- суд қарорларини ижро қилиш бўлимлари томонидан ижросиз қайтарилган ижро ҳужжатлари солиқ органлари томонидан уларнинг асослилиги ўрганилиб, етарли асосга эга бўлмаган ҳолатлар бўйича қайта ижро учун юборилади ва бу ҳақда тегишли суд органига тақдимнома берилади;

- Солиқ кодексининг 66-моддасига асосан умидсиз солиқ қарзини ҳисобдан чиқариш бўйича қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ҳамда Ўзбекистон Республикасининг «Банкротлик тўғрисида»ги Қонуни (янги таҳрири) талаблари асосида таҳлилларни амалга оширади;

- қонунда белгиланган муддатларда ижро қилинмаган суд ижро ҳужжатлари бўйича Адлия ва прокуратура органларига тақдимномалар киритади.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ:

1. Солиқ қарзининг вужудга келиш сабаблари нимадан иборат?
2. Жорий солиқ қарз деганда нима тушунилади?
3. Умидсиз солиқ қарзи деганда-чи?
4. Солиқ қарзи пайдо бўлишининг олдини олиш учун қандай чора-тадбирларни амалга ошириш лозим?

VI БОБ. ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАРДАН СОЛИҚ ҚАРЗИНИ МАЖБУРИЙ УНДИРИШ ТАРТИБИ

- 1. Солиқ қарзларини ундириш ва ҳисобини юритишнинг амалдаги тартиби.*
- 2. Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш тартиби.*
- 3. Солиқ қарзини тўлашни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш.*

1. Солиқ қарзларини ундириш ва ҳисобини юритишнинг амалдаги тартиби

Давлат бюджетининг шаклланишида хўжалик юритувчи субъектларнинг солиқ қарзлари салбий таъсир кўрсатади. Чунки хўжалик юритувчи субъектлар томонидан бюджетга тўланган маблағларнинг ўз вақтида ўтказиб берилмаслиги сабабли бюджет камомати вужудга келади. Бу эса давлат бюджетининг қайта тақсимлаш сиёсатини амалга оширишда тўсқинлик қилади. Бунинг натижасида давлат ижтимоий эҳтиёжларига, шунингдек иқтисодиётнинг муайян соҳаларини қўллаб-қувватлаш, умумдавлат аҳамиятига эга бўлган тармоқларда инвестициялар ҳажмини сақлаб қолиш имконияти камаяди.

Маълумки, хўжалик юритувчи субъектлар давлат рўйхатидан ўтгандан сўнг солиқ қонунчилигида белгиланган тартибда солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар бўйича солиқ тўловчи юридик шахслар ўзлари томонидан ҳисоблаб чиқарилган ҳисобкитобларни ҳудудий солиқ идораларига тақдим этади, ҳамда ушбу тақдим этилган ҳисоб-китобларда солиқ ва мажбурий тўлов суммаларини белгиланган муддатларда тўлаб бериши керак. Бу солиқ тўловчининг мажбурияти эканлигини юқоридаги мавзуларда кўриб чиқдик.

Шу билан биргаликда, амалиётда шундай ҳолатлар ҳам бўладики, солиқ тўловчи юридик шахс у ёки бу сабаблар билан, яъни субъектив ёки объектив сабабларга асосан белгиланган муддатларда тўланиши лозим бўлган солиқ ва бошқа мажбурий тўлов суммасини тўлаб бера олмайди. Ушбу тўланмаган сумма солиқ қонунчилигига асосан, солиқ қарзи ҳисобланиб, давлат солиқ идоралари томонидан мажбурий ундиришга қаратилади.

Шунингдек, амалдаги солиқ қонунчилигига асосан, солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларнинг тўлаш муддатларини бузиш – тўловнинг белгиланган муддатидан кейинги кундан эътиборан муддати ўтказиб юборилган ҳар бир кун учун, тўлов куни ҳам шунга киради, 0,05 фоиз миқдорида пеня ҳисоблашга сабаб бўлади. Бунда бошқа солиқлар ва мажбурий тўловлар бўйича ортиқча тўланган суммага тенг бўлган қарз суммасига пеня ҳисобланмайди.

Пеня миқдори тегишли солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар бўйича қарз суммасидан охири кетиши мумкин эмас. Юридик шахс – тадбиркорлик субъекти ихтиёрий тугатилган тақдирда, юридик шахсларни давлат рўйхатидан ўтказувчи орган ихтиёрий тугатиш тўғрисида қабул қилинган қарор ҳақида хабардор қилинган кундан эътиборан барча турдаги солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар бўйича пенялар ҳисоблаш тўхтатилади. Ихтиёрий тугатиш қонун ҳужжатларида белгиланган муддатларда тугалланмаган ёки тугатиш тартиб-таомили тўхтатилган ва фаолият қайта бошланган тақдирда, пеня белгиланган тартибда қўшиб ҳисобланади ҳамда ҳисоблашлар тўхтатиб турилган бутун давр учун ундирилади. Лекин солиқ тўловчи томонидан пеняни тўлаш уни солиқ мажбуриятларини, яъни асосий солиқ қарзини тўлашдан озод қилмайди.

Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш бўйича бажарилмаган мажбуриятлари бўлган солиқ тўловчи ўзининг банк ҳисобварағида пул маблағлари мавжуд бўлишидан қатъи назар, солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни амалдаги Солиқ кодексига белгиланган тўлаш муддатидан кечиктирмай, уларни хизмат кўрсатаётган банкка тўлаш учун тўлов топшириқномасини тақдим этиши лозим.

Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш мажбуриятлари бажарилишини таъминлаш чоралари жумласига, солиқ тўловчига ҳудудий Давлат солиқ инспекцияси томонидан унинг мажбуриятини бажариш зарурлиги ҳамда солиқ қарзини мажбурий ундириш юзасидан кўриладиган чоралар тўғрисида юборилган талабномаси киради.

Солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабнома ёзма шаклда расмийлаштирилади ва унда қуйидагилар кўрсатилиши керак:

- 1) солиқ тўловчининг фамилияси, исми, отасининг исми ёки тўлиқ номи;
- 2) солиқ тўловчининг идентификация рақами;

3) талабнома тузилган сана;

4) талабномани юбориш вақтида ҳисобланган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар, пеня, жарималар бўйича қарз суммаси;

5) талабнома олинганидан сўнг солиқ мажбурияти бажарилмаган тақдирда қўлланиладиган мажбурий ундириш чоралари ва муддатлари;

6) дебиторлар билан ўзаро ҳисоб-китоблар солиқи; ирма да-лолатномасини тақдим этиш тўғрисидаги кўрсатма. Солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабнома солиқ тўловчига ёки унинг вакилига бу талабномани солиқ тўловчи олганлигини ва талабнома олинган санани тасдиқловчи усулда топширилади. Солиқ қарзини узини тўғрисидаги талабнома почта орқали буюртма хат билан юборилган тақдирда, у буюртма хат почта жўнатмаси топширилганлиги тўғрисидаги билдириш бланкасида кўрсатилган санада олинган деб ҳисобланади.

Солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабноманинг шакли Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси томонидан тасдиқланган ва қуйидаги кўринишда акс этган (рақамлар ва сонлар шартли келтирилган).

СТИР: IIIIII OKONX: 21150

Корхона номи: ТУРСУН Ф.Х.

**Банк номи: ҚАРШИШ «ИПОТЕКА-БАНК» АТИБ
ҚАШҚАДАРЁВИЛОЯТ ФИЛИАЛИ**

МФО: 00111 Ҳисоб рақами: 00000000000000000000

Манзил: ХИЛОЛҚИШЛОҒИ

Раҳбар:

Телефон:

03/1-283-сон

«20» — февраль . 2010 йил

**Солиқ қарзини (солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар
бўйича қарз суммаси, шу жумладан Солиқ кодексида
белгиланган муддатда тўланмаган молиявий санкциялар)
ундириш тўғрисида
ТАЛАБНОМА**

Қарши туман давлат солиқ инспекцияси шуни маълум қилади-ки, 14.01.2010 корхонангизни (ташкilotингизни) солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлардан жами **128223,78** сўм қарзи мавжуд.

Ўзбекистон Республикасининг 2007 йил 25 декабрдаги 136-сонли Қонуни билан тасдиқланган Солиқ кодексининг 59-65-моддаларига асосан, ушбу талабнома олинган (топширилган) вақтдан бошлаб:

- беш кун ичида солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлардан қарзингизни узмасангиз, банк ҳисобварақларингиздан сўзсиз ундириш чоралари қўлланилади;

- ўн кун ичида солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлардан қарзингизни узмасангиз ва сўзсиз ундириш чораларини қўллаш натижасида ҳам қарзингиз узилмаган тақдирда, ундирув корхонангизга дебиторлар ўтказиши лозим бўлган суммаларга қаратилади (шу муддатда дебитор билан ўзаро ҳисоб-китобларнинг солиштирма далолатномасини тақдим этишингиз шарт, дебиторлар ўзаро ҳисоб-китобларнинг солиштирма далолатномаларига имзо қўйишни асоссиз рад этган тақдирда, бир томонлама имзоланган солиштирма далолатномаларни дебиторлик қарзи мажбуриятини тасдиқловчи ҳужжатларни илова қилган ҳолда тақдим этилиши мумкин, солиштирма далолатнома солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабнома юборилган санадан кейин келадиган санада тузилган бўлиши лозим);

- ўттиз кун ичида солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлардан қарзингизни узмасангиз ва юқорида қайд этиб ўтилган чораларни қўллаш натижасида ҳам қарзингиз узилмаган тақдирда, ундирув аризага асосан суд тартибда корхонангиз мол-мулкига қаратилади.

Юқорида кўрсатиб ўтилган барча чоралар қўлланилганидан кейин ҳам солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлардан қарзингиз узилмаган тақдирда, корхонангизни банкрот деб топиш тўғрисида судга ариза билан мурожаат қилиниши мумкинлигини маълум қиламиз.

Маълумот учун телефон:

ДСИ бошлиғи

(ўринбосари) (имзо)

(Фамилияси, исми, шарифи)

Баж. Тел.

Олдим

(Фамилияси, исми, шарифи, лавозими, сана, имзо, корхона муҳри)

Изоҳ:

- талабнома икки нусхада тузилади ва бир нусхаси қарздор корхона ходимига топширилади, иккинчи нусхаси қарздор корхона ходимининг талабноманинг биринчи нусхасини олганлиги тўғрисидаги имзоси билан солиқ органида қолдирилади.

- талабнома қарздор корхонага почта хизмати орқали буюртма хат билан юборилган бўлса, талабноманинг иккинчи нусхасига почта хизматининг квитанцияси тикилади, бунда квитанцияда кўрсатилган сана талабнома олинган (топширилган) кун деб ҳисобланади.

СТИР: / / / / / / / / / /**Корхона номи: ТУРСУН ФЕРМЕР ХЎЖАЛИГИ**

**14.01.2010 ҳолатига корхонанинг (ташкilotнинг) солиқлар
ва бошқа мажбурий тўловлардан мавжуд боқиманда
қарздорлиги бўйича
МАЪЛУМОТ**

Код	Солиқ ва мажбурий тўловлар номи	Боқи-манда	Пеня	Жами қарз.
22	Отчисления в ДФ с/х ширкатами и ФХ	0,00	6 272,99	6 272,99
36	Единый социальный платеж	0,00	23 247,79	23 247,79
39	1,5% взносы в ПФ	0,00	4 158,86	4 158,86
46	Подоходный налог с раб., служ.	80 612,28	8 923,60	89 535,88
101	Отчисление в ИНПС	0,00	5 008,26	5 008,26
	Жами	80 612,28	47 611,50	128 223,78

ДСИ бошлиғи (ўринбосари)*(имзо)**(Фамилияси, исми, шарифи)*

«Ҳисоб-китоб, таҳлил ва
солиқ статистикаси»
бўлими ходими

*(имзо)**(Фамилияси, исми, шарифи)*

Солиқ қарзини мажбурий ундириш чораларига қуйидагилар киради:

- солиқ қарзини солиқ тўловчининг банкдаги ҳисобварақларидан сўзсиз ундириш;

- ундирувни солиқ тўловчига унинг дебиторлари ўтказиши лозим бўлган суммаларга қаратиш;

- ундирувни солиқ тўловчининг мол-мулкига қаратиш.

Солиқ тўловчи солиқ қарзини белгиланган барча чоралар кўрилганидан кейин узмаган тақдирда, ҳудудий Давлат солиқ инспекцияси уни банкрот деб топиш тўғрисидаги ариза билан судга мурожаат этади.

Якка тартибдаги тadbиркорларга тadbиркорлик фаолиятига доир қисми бўйича солиқ қарзини мажбурий ундириш чоралари худди юридик шахсларга каби қўлланилади.

Солиқ текшируви натижалари бўйича қўшимча ҳисобланган солиқ қарзи суммаларини мажбурий ундириш чоралари солиқ тўловчи томонидан унинг натижалари бўйича берилган шикоят даврида тўхтатиб турилади.

Агарда солиқ тўловчи – юридик шахс томонидан, солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабнома олинган кундан эътиборан беш кун ичида солиқ қарзи узилмаган бўлса, бунда ҳудудий Давлат солиқ инспекцияси солиқ тўловчининг банк ҳисобварақларидан сўзсиз ундириш чораларини қўллайди.

Солиқ тўловчи юридик шахснинг банкдаги ҳисобварақларидан солиқ қарзини сўзсиз ундириш, солиқ тўловчининг талаб қилиб олингунча сақланадиган депозит ҳисобварағига хизмат кўрсатаётган банкка ҳудудий давлат солиқ инспекциясининг солиқ қарзи суммасини тегишли бюджетга ёки давлат мақсадли жамғармасига ўтказиш тўғрисидаги инкассо топшириқномасини тақдим этиш орқали амалга оширилади.

Агарда солиқ тўловчига хизмат кўрсатувчи банк белгиси қўйилган тўлов топшириқномасининг нусхаси солиқ тўловчи томонидан тақдим этилмаган тақдирда, солиқ қарзи суммасини ўтказиш тўғрисидаги инкассо топшириқномалари солиқ қарзи суммасини узиш тўғрисидаги талабномани бажаришнинг белгиланган муддати, яъни беш кундан сўнг, уч иш куни ичида ҳудудий Давлат солиқ инспекцияси томонидан тақдим этилади.

Солиқ тўловчининг ҳисобварағида пул маблағлари бўлмаганлиги ёки етарли бўлмаганлиги учун ҳудудий Давлат солиқ

инспекциясининг инкассо топшириқномаси тўлиқ ёки қисман ба-
жарилмаган тақдирда, инкассо топшириқномаси олинган кундан
эътиборан уч кунлик муддатда унинг нухаси банкнинг белгиси
қўйилиб, ҳудудий Давлат солиқ инспекциясига ва солиқ тўлов-
чига юборилади.

Лекин, инкассо топшириқномасини тақдим этган пайтида солиқ
тўловчи солиқ қарзининг суммасини ўтказиш учун тўлов топши-
риқномасини банкка топширган бўлса, банк тақдим этилган ин-
кассо топшириқномасини солиқ тўловчининг тўлов топшириқно-
маси нухасини илова қилган ҳолда ҳудудий Давлат солиқ инс-
пекциясига қайтаради.

Солиқ қарзи суммасини ундириш солиқ тўловчининг барча банк
ҳисобварақларида турган пул маблағларидан амалга оширилади,
қонун ҳужжатларига мувофиқ мажбурий ундирувга қаратиш
мумкин бўлмаган ҳисобварақлар бундан мустасно ҳисобланади.

Солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабнома солиқ тўловчи –
юрidik шахс томонидан олинган кундан эътиборан ўн кун ичида
юрidik шахс солиқ қарзини узмаган тақдирда, ҳудудий Давлат
солиқ инспекцияси ундирувни солиқ тўловчининг дебиторлари
ўтказиши лозим бўлган суммаларга қаратади.

Солиқ тўловчи – юрidik шахс дебитор билан ўзаро ҳисоб-
китобларнинг солиштирма далолатномасини тақдим этган тақ-
дирда, ҳудудий Давлат солиқ инспекцияси ундирувни солиқ
тўловчига унинг дебиторларидан ўтказилиши лозим бўлган сум-
мага қаратади.

Солиқ тўловчининг дебиторлари ўзаро ҳисоб-китобларнинг
солиштирма далолатномаларни а имзо қўйишни асоссиз рад эт-
ган ҳолатларда, солиқ тўловчи бир томонлама имзоланган со-
лиштирма далолатномаларни дебиторлик қарзи мавжудлигини
тасдиқловчи ҳужжатларни илова қилган ҳолда ҳудудий Давлат
солиқ инспекциясига тақдим этиши мумкин.

Солиқ тўловчи бир томонлама имзоланган ўзаро ҳисоб-кито-
бларнинг солиштирма далолатномасини тақдим этган тақдирда,
ҳудудий Давлат солиқ инспекцияси солиқ тўловчининг дебито-
рига унинг кредиторлик қарзи борлиги ҳақида имзолаш учун
солиқ тўловчи томонидан тақдим этилган солиштирма далолат-
номани ва кредиторлик қарзи мавжудлигини тасдиқловчи ҳуж-
жатларнинг кўчирма нухаларини илова қилган ҳолда ёзма бил-
дириш юборади.

Солиқ тўловчининг дебитори ёзма билдириш олинган кундан эътиборан уч иш куни ичида ўзаро ҳисоб-китобларнинг солиштирма далолатномасини имзолаш ёки солиштирма далолатномада кўрсатилган қарзнинг мавжуд эмаслигини асослаган ҳолда рад жавобини тақдим этиши лозим. Агар солиқ тўловчининг дебитори томонидан тан олинган қарз суммаси солиштирма далолатномада кўрсатилганидан фарқ қилса, дебитор худди шу муддатда давлат солиқ хизмати органига ўзи тан олган суммани кўрсатган ҳолда солиштирма далолатномани тақдим этади.

Бунда солиқ тўловчининг дебитори томонидан имзоланган ўзаро ҳисоб-китобларнинг солиштирма далолатномаси кредиторнинг имзоси мавжуд бўлишидан қатъи назар, унинг кредитори солиқ қарзини ундирувни унга қаратиши учун асос бўлади. Агарда солиқ тўловчининг дебитори ушбу мажбуриятини бажармаган тақдирда, ундирув солиқ тўловчи тақдим этган солиштирма далолатнома асосида амалга оширилади.

Солиқ тўловчи билан унинг дебитори ўртасидаги ўзаро ҳисоб-китобларнинг солиштирма далолатномасида қуйидаги маълумотлар кўрсатилган бўлиши керак:

- солиқ тўловчи ва унинг дебиторининг номи, уларнинг идентификация рақами;
- солиқ тўловчи ва унинг дебитори солиқ ҳисобида турган жойдаги ҳудудий Давлат солиқ инспекциясининг номи;
- солиқ тўловчи ва унинг дебиторининг банкдаги ҳисобварақлари реквизитлари:
 - дебиторнинг солиқ тўловчи олдидаги қарз суммаси;
 - солиқ тўловчи ва унинг дебиторининг тарафлар муҳри билан тасдиқланган имзолари (бир томонлама тасдиқланган далолатномадан ташқари);
 - солиқ тўловчи ва унинг дебитори ўртасида ўзаро ҳисоб-китобларнинг солиштирма далолатномаси тузилган сана.

Солиқ тўловчи ва унинг дебитори ўртасидаги ўзаро ҳисоб-китобларнинг солиштирма далолатномаси солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабнома ҳудудий Давлат солиқ инспекцияси томонидан юборилган санадан кейин келадиган санада тузилган бўлиши керак.

Ҳудудий Давлат солиқ инспекцияси ўзаро ҳисоб-китобларнинг солиштирма далолатномаси асосида дебиторларнинг банк ҳисобварақларига солиқ тўловчининг солиқ қарзи суммасини

солиқ тўловчи олдидаги қарздан ошмайдиган миқдорда ундириш тўғрисидаги инкассо топшириқномасини тақдим этади.

Солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабнома юридик шахс томонидан олинган кундан эътиборан ўттиз кун ичида юридик шахс солиқ қарзини узмаган тақдирда, агар Солиқ кодексида назарда тутилган чораларни қўллаш натижасида солиқ қарзи узилмай қолаверса, ҳудудий Давлат солиқ инспекцияси ундирувни солиқ тўловчининг мол-мулкига қаратади.

Ундирувни солиқ тўловчининг мол-мулкига қаратиш ҳудудий Давлат солиқ инспекциясининг даъво аризаси асосида суд тартибида амалга оширилади.

Ундирувни солиқ тўловчининг мол-мулкига қаратиш тўғрисидаги даъво аризаси солиқ тўловчи солиқ ҳисобига қўйилган жойдаги ҳудудий Давлат солиқ инспекциясининг раҳбари ёки раҳбар ўринбосари томонидан имзоланади ва у қуйидаги кўринишга эга (рақамлар ва сонлар шартли келтирилган):

№ _____ - сонли
200 ____ йил «__» _____ даги

Қашқадарё вилоят хўжалик судига

Аризачи Қарши туман давлат
солиқ инспекцияси
Манзил: 180200, Бешкент шаҳар,
Ҳамза кўчаси
23-уй, Бешкент Пахта банк, МФО: 00000,
Ҳ/р: 0000000000000000000000,
СТИР: 000000000

Қарздор: ТУРСУН Ф.Х.
Манзил: 731108, ҲИЛОЛ ҚИШЛОҒИ,
ҚАРШИ Ш., «ИННОТЕКА-БАНК» АТИБ
ҚАШҚАДАРЁ ВИЛОЯТ ФИЛИАЛИ,
МФО: 00190, Ҳ/р: 11111111111111111111,
СТИР: 111111111, Раҳбар:, Телефон: 0

АРИЗА

**(муддати ўтган солиқ қарзини қарздор корхонанинг
мол-мулки ҳисобидан ундириш тўғрисида)**

ТУРСУН Ф.Х. нинг бюджет ва бюджетдан ташқари мақсадли жамғармалардан 14.01.2010 йил ҳолатига жами солиқ қарзи 1 346 714,15 сўмни, шундан мажбурий ундирувга солиқ қарзи 128 223,78 сўмни ташкил қилган.

Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг 60, 61-моддалари талабларидан келиб чиққан қарздорнинг мажбурий ундирувга қаратилмаган **128223,78** сўм солиқ қарзига 20.02.2010 йилда №03/1-сонли солиқ қарзини узиш тўғрисида талабнома (1-иловага асосан) юборилган (топширилган).

Қарздорга талабнома топширилгандан сўнг Кодекснинг 61-моддаси талабларидан келиб чиққан кун қарздор ихтиёрий равишда солиқ қарзини тўлиқ тўлаб бермаганлиги ва солиқ қарзини тўлаш ҳисоб рақамига тўлов топшириқномаси топширмаганлиги учун солиқ органи томонидан 0 йилда банк ҳисоб рақамига (2-иловага асосан) инкассо (мижознинг тўлов) топшириқномаси қўйилган.

ҚАРШИ Ш., «ИПОТЕКА-БАНК» АТИБ ҚАШҚАДАРЁ ВИЛОЯТ ФИЛИАЛИ нинг (3-иловага асосан) маълумотномасига кўра, қарздорнинг банк ҳисоб рақамида тегишли пул маблағлари йўқлиги сабабли, қўйилган инкассо топшириқномаси (тўлов топшириқномаси) банк томонидан К-2 (картотека) реестрига олинган.

Дебитори мавжуд эмаслиги тўғрисида (5-иловага асосан) қарздор маълумотнома тақдим қилганлиги сабабли Кодекснинг 61-моддасига асосан ундирувни қарздорнинг дебиторига қаратиш имкони бўлмади.

Солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабнома қарздор томонидан белгиланган тартибда қабул қилингандан сўнг орадан ўттиз кун ўтган бўлса-да, қарздор томонидан **128 223,78** сўм солиқ қарзи тўлиқ узилмаган ва **128 223,78** сўм миқдорда солиқ қарзи шу кунга қадар қопланмаган.

Шу муносабат билан юқорида қайд этилган ҳолатларни инобатга олиб, Ўзбекистон Республикаси Хўжалик процессуал Кодексининг 112-116 ва 121-моддаларига, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг 65-моддасига асосланиб,

СУДДАН:

ТУРСУН Ф.Х. нинг бюджет ва бюджетдан ташқари мақсадли жамғармалардан **128 223,78** сўм солиқ қарзи бўйича ундирувни солиқ тўловчининг мол-мулкига қаратиб беришингизни;

Ариза киритишда тўланган 2500 сўм почта харажатини жавобгардан ундириб беришингизни сўрайман.

Илова:

- қарздорга ариза нусхаси топширилганлигини ёки почта орқали юборилганлигини тасдиқловчи ҳужжат ёки почта маълумотномаси;
- белгиланган миқдорда почта харажатлари тўланганлигини тасдиқловчи тўлов ҳужжатининг асл нусхаси;
- қарздорга топширилган (юборилган) талабнома ва унинг жавобгар томонидан қабул қилиб олинганлигини тасдиқловчи маълумотнома;
- қарздор рўйхатдан ўтган жойдан унинг юридик манзили ҳақида маълумотнома (агар қарздор раҳбарини топиш имкони бўлмаса ёки унга юборилган талабнома почтадан орқага қайтиб келса);
- ундириб берилиши сўралаётган солиқ қарзининг ҳисоб-китоби (асосий қарз ва пеня, алоҳида солиқ турлари кўрсатилган ҳолда);
- ундирув қарздор корхонанинг дебиторларига қаратилганлигини тасдиқловчи ҳужжатлар;
- солиқ қарзининг мавжудлиги тўғрисида солиқ тўловчининг мавжуд шахсий карточкаларидан кўчирма;
- солиқ текшируви натижалари бўйича (агар солиқ қарзи текширув натижасида ҳосил бўлган бўлса) расмийлаштирилган далолатнома нусхаси (СКнинг 65-моддаси).
- солиқ тўловчининг охириги ҳисобот даврига доир бухгалтерия балансининг кўчирма нусхаси;
- солиқ тўловчининг ҳисоб варақаларида пул маблағлари йўқлиги тўғрисида банк маълумотномаси.

ДСИ бошлиғи

(ўринбосари)

(Фамилияси, исми, шарифи)

Бундан ташқари, Давлат солиқ инспекцияси томонидан солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар бўйича мавжуд солиқ қарзи ундирувини солиқ тўловчининг мол-мулкига қаратиш учун хўжалик судига мурожаат этилган ҳолларда уларга қуйидаги кўринишдаги хабарнома жўнатилади.

Қарши туман давлат солиқ инспекцияси

« ____ » _____ 20 ____ йил

№ _____ - сон

ТУРСУН Ф.Х. раҳбариятига

ХАБАРНОМА

Қарши туман давлат солиқ инспекцияси, Сизга солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар бўйича мавжуд солиқ қарзингиз ундирувини мол-мулкингизга қаратиш учун Қашқадарё вилоят хўжалик судидан Ҳал қилув қарори беришни сўраб ёзган аризасининг нусхасини юбормоқдамиз.

Сиз, мазкур ариза нусхасини олгандан сўнг Ўзбекистон Республикаси ХПК сининг 119-моддасига асосан ўн кун муддат ичида Қашқадарё вилоят хўжалик судига Қарши туман давлат солиқ инспекцияси ариза талабларига эътироз билан мурожаат қилишингиз мумкин.

Қашқадарё вилоят хўжалик судининг манзилгоҳи: Қарши шаҳар Б.Шерқулов кўчаси, 7 уй.

ДСИ бошлиғи
(ўринбосари)

(Фамилияси, исми, шарифи)

Баж. Тел.

Хўжалик судига берилган аризанинг нусхасини олдим

(имзо, лавозими, аризани қабул қилган масъул шахснинг Ф.И.О)

Қўшимча равишда қуйидаги маълумотнома тақдим этилади:

СТИР: ШШШШ

Корхона номи: ТУРСУН Ф.Х.

**04.08.2010 ҳолатига корхонанинг (ташкilotнинг) солиқ ва бошқа мажбурий тўловлардан мавжуд солиқ қарзи турлари бўйича шахсий карточкасида
КЎЧИРМА**

Код	Солиқ ва мажбурий тўловлар номи	Боқи-манда	Пеня	Жами қарз.
22	Отчислення в ДФ с/х ширкатами и ФХ	0.00	6 272.99	6 272.99
36	Единый социальный платеж	0.00	23 247.79	23 247.79
39	1.5% взносы в ПФ	0.00	4 158.86	4 158.86
46	Подоходный налог с раб., служ.	80 612.28	8 923.60	89 535.88
101	Отчисление в ИНПС	0.00	5 008.26	5 008.26
	Жами	80 612.28	47 611.50	128 223.78

ДСИ бошлиғи (ўринбосари) (имзо)
(Фамилияси, исми, шариғи)

«Ҳисоб-китоб, таҳлил ва солиқ статистикаси» бўлими ходими (имзо)
(Фамилияси, исми, шариғи)

Корхона (ташкilot) раҳбари (имзо)
(Фамилияси, исми, шариғи)

Корхона (ташкilot) бош бухгалтери (имзо)
(Фамилияси, исми, шариғи)

Ушбу даъво аризасига қуйидаги ҳужжатлар илова қилинади:
-солиқ қарзи борлиғи тўғрисида солиқ тўловчининг мавжуд шахсий карточкаларидан кўчирма;

-солиқ тўловчининг банк ҳисобварақларида пул маблағлари йўқлиғи тўғрисидаги банк маълумотномаси;

-солиқ текшируви натижалари бўйича (бундай текширув ўтказилган тақдирда) солиқ қарзи тўғрисидаги маълумотнома;

-солиқ тўловчининг охириги ҳисобот даврига доир бухгалтерия балансининг кўчирма нусхаси. бундан молиявий ҳисоботни

тақдим этиш муддати ҳали келмаган, янги ташкил этилган юридик шахслар мустасно.

Ундирувни суд ҳужжатлари асосида солиқ тўловчининг мол-мулкига қаратиш қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда суд ижрочилари томонидан амалга оширилади.

2. Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш тартиби

Агарда юридик шахс тугатиш тўғрисида қарор қабул қилинган ҳолатда, белгиланган тартибда тузилган тугатиш комиссияси беш кунлик муддат ичида бу ҳақда солиқ тўловчи рўйхатдан ўтган ҳудудий Давлат солиқ инспекциясига ёзма шаклда маълум қилади. Агарда юридик шахсни ихтиёрий тугатиш тўғрисида қарор қабул қилинган тақдирда, юридик шахсларни давлат рўйхатидан ўтказувчи орган бу ҳақда солиқ тўловчи рўйхатдан ўтган ҳудудий Давлат солиқ инспекциясини хабардор этади.

Солиқ тўловчи юридик шахс рўйхатдан ўтган ҳудудий Давлат солиқ инспекциясига тугатиш балансини тақдим этиш билан бир вақтда, ҳисоботларни ҳамда солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар бўйича ҳисоб-китобларни тақдим этиши шарт.

Юридик шахс тугатилган тақдирда, солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш бўйича солиқ мажбурияти ушбу юридик шахсининг пул маблағлари, шу жумладан унинг мол-мулкни реализация қилишдан олинган пул маблағлари ҳисобидан қонун ҳужжатларида белгиланган навбат тартибида тугатувчи томонидан бажарилади.

Юридик шахсни тугатиш даврида юзага келадиган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни, шунингдек пеня ва жарималарни тўлаш бўйича солиқ мажбурияти юзага келишига қараб, Солиқ кодексига белгиланган муддатларда ҳамда тартибда бажарилади.

Агар тугатилаётган юридик шахсда ортиқча тўланган солиқлар ёки бошқа мажбурий тўловлар суммаси бўлса, мазкур суммалар умумбелгиланган тартибда ҳисобга олиниши ёки қайтарилиши лозим.

Қайта ташкил этилган юридик шахсининг солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш бўйича солиқ мажбурияти унинг ҳуқуқий вориси ёки ҳуқуқий ворислари томонидан бажарилади.

Бунда қайта ташкил этилган юридик шахснинг солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш бўйича солиқ мажбуриятини бажариш, қайта ташкил этиш тугаллангунига қадар ҳуқуқий ворисига қайта ташкил этилаётган юридик шахс солиқ мажбуриятларини бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаганлиги фактлари ёки ҳолатлари маълум бўлганлиги ёхуд маълум бўлмаганлигидан қатъи назар, унинг ҳуқуқий ворисен зиммасига юклатилади.

Юридик шахснинг қайта ташкил этилиши унинг солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш бўйича солиқ мажбуриятларининг бажарилишини ўзгартирмайди.

Ҳуқуқий ворисен, шунингдек ҳуқуқий ворисларнинг юридик шахснинг солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш бўйича солиқ мажбуриятларини бажаришдаги иштироки улушини белгилаш қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга оширилади.

Юридик шахс қайта ташкил этилгунига қадар, у ортиқча тўлаган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларнинг суммалари шу юридик шахс ҳуқуқий ворисининг (ҳуқуқий ворисларининг) шахсий карточкасига юридик шахсни қайта ташкил этиш тугалланган кундан эътиборан бир ойдан кечиктирмай ўтказилиши керак.

Юридик шахснинг солиқ қарзи ёки у қайта ташкил этилгунига қадар ортиқча тўланган солиқ ёки мажбурий тўлов суммаларини қайта ташкил этилган юридик шахснинг ҳуқуқий ворислари ўртасида тақсимлаш ҳар бир ҳуқуқий вориснинг улушига мувофиқ амалга оширилади.

Банклар солиқ тўловчининг солиқни ва бошқа мажбурий тўловни ўтказишга доир тўлов топшириқномаларини, шунингдек тегишли ваколатли органнинг солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни қонун ҳужжатларида белгиланган навбат тартибда ундириш тўғрисидаги инкассо топшириқномаларини белгиланган тартибда бажариши шарт.

Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар суммаларини тегишли бюджет ёки давлат мақсадли жамғармасининг ҳисобварағига киритиш солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар суммаларини ўтказиш деб эътироф этилади.

Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар суммаларини ўтказишга доир тўлов топшириқномаси ёки уларни тегишли бюджет ёхуд давлат мақсадли жамғармасига ундириш тўғрисидаги те-

ишнинг ваколатли органнинг инкассо топшириқномаси, тўлов топшириқномаси ёки инкассо топшириқномаси олинганидан кейинги операция кунидан кечиктирмай банк томонидан бажарилади. Инкассо топшириқномасига доир бундай операциялар бўйича хизмат кўрсатганлик учун ҳақ олинмайди.

Солиқ тўловчининг ҳисобварағида пул маблағлари бўлган тақдирда, банклар солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар суммаларини ўтказиш тўлов топшириқномаларини ёки тегишли ваколатли органнинг уларни тегишли бюджетга ёки давлат мақсадли жамғармаларига ундириш тўғрисидаги инкассо топшириқномаларини бажаришни кечиктиришга ҳақли эмас.

Солиқ тўловчининг ҳисобварақларида пул маблағлари бўлмаган ёки улар солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар суммасини ўтказиш тўлов топшириқномасини ёки тегишли ваколатли органнинг уларни тегишли бюджетга ёки давлат мақсадли жамғармасига ундириш тўғрисидаги инкассо топшириқномасини бажариш учун етарли бўлмаган тақдирда, бундай топшириқномалар мазкур ҳисобварақларга пул маблағлари келиб тушишига қараб, ҳар бир шундай келиб тушишдан кейинги операция кунидан кечиктирмай қонун ҳужжатларида белгиланган навбат тартибда бажарилади.

Банкнинг айби билан солиқ тўловчининг солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар суммасини ўтказиш топшириқномаси, тегишли ваколатли органнинг уларни ундириш тўғрисидаги инкассо топшириқномаси бажарилмаган (бажарилиши кечиктирилган) тақдирда, банкдан ҳар бир кечиктирилган кун учун солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларнинг ўтказилмаган суммасини 0,5 фоизи миқдорда белгиланган тартибда пеня ундирилади.

3. Солиқ қарзини тўлашни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш тартиби

Солиқ қарзини тўлашни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш вақтинчалик молиявий қийинчиликка эга бўлган корхоналарга давлат томонидан ёрдам кўрсатиш мақсадида тўлаш муддатини солиқ тўловчи қарз суммасини бир йўла ёки босқичма-босқич тўлаган ҳолда кейинроқ муддатга кўчиришдан иборатдир.

Солиқ қарзини тўлашни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда Ўзбекистон Респуб-

ликаси Вазирлар Маҳкамаси ёки у ваколат берган орган томонидан бир ойдан йигирма тўрт ойгача муддатга берилади.

Охириги ҳисобот санасидаги ҳолатга кўра жорий активлар суммасининг жами 20 фонзидан ортиқ миқдордаги қўшимча ҳисобланган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар ҳамда молиявий санкцияларни ундириш тўғрисида қарор қабул қилинган кундан эътиборан олти ой ичида солиқ қарзи ойма-ой бўлиб-бўлиб тўланган ҳолда амалга оширилади.

Тўлашни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш солиқ қарзининг ҳаммасига ёки унинг бир қисмига нисбатан амалга оширилиши мумкин.

Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар бўйича пеня ҳисоблаш тегишли солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар бўйича қарзни тўлашни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлашнинг амал қилиш даври бошланishiдан эътиборан тўхтатиб турилади.

Солиқ қарзини тўлашни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш имкониятини бериш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади.

Божхона тўловларини ва давлат божини тўлашни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш божхона тўғрисидаги қонун ҳужжатларида ҳамда бошқа қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ва асосларда амалга оширилади.

Солиқ қарзини тўлашни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлашнинг амал қилиши у берилган муддат ўтганидан кейин тугайди.

Солиқ қарзини тўлашни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлашнинг амал қилиши солиқ тўловчи кечиктирилган ёки бўлиб-бўлиб тўланадиган солиқ қарзининг жами суммасини кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш муддати ўтгунига қадар тўлаган ёки солиқ тўловчи кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш шартларини бузган ҳолларда муддатидан илгари тугатилади.

Солиқнинг бюджетга тўланган ҳамда тўлаш учун ҳисобланган суммаси ўртасидаги, тақдим этилган солиқ ҳисоботи асосида аниқланадиган ижобий фарқ солиқнинг ортиқча тўланган суммаси деб эътироф этилади.

Ортиқча тўланган сумма солиқ қарзини қуйидаги кетма-кетликда узиш эвазига ҳисобга олиниши керак:

1) солиқнинг мазкур тури бўйича пеня ва жарималарни узиш ҳисобига;

2) бошқа турдаги солиқлар бўйича қарзни узиш ҳисобига;

3) бошқа турдаги солиқлар бўйича пеня ва жарималарни узиш ҳисобига;

4) мазкур солиқ бўйича келгуси тўловлар ҳисобига;

5) бошқа турдаги солиқлар бўйича келгуси тўловлар ҳисобига.

Ортиқча тўланган солиқ суммасини мазкур солиқ тури бўйича пеня ва жарималарни узиш эвазига ҳисобга олиш ҳудудий Давлат солиқ инспекцияси томонидан мустақил равишда солиқ тўловчининг аризасисиз амалга оширилади, солиқ тўловчи бу ҳақда ҳисобга олиш амалга оширилган кундан эътиборан уч кунлик муддатда ёзма равишда хабардор этилади.

Ортиқча тўланган солиқни ҳисобга олиш солиқ тўловчининг ёзма аризаси асосида давлат солиқ хизмати органи томонидан ҳисобга олишни амалга ошириш тўғрисида хулоса тақдим этилган тақдирда тегишли молия органлари томонидан амалга оширилади. Ҳудудий Давлат солиқ инспекцияси солиқ тўловчи ёзма ариза берган санадан эътиборан уч кунлик муддатда ҳисобга олишни амалга ошириш тўғрисидаги хулосани молия органларига тақдим этиши шарт.

Солиқ тўловчи солиқ ҳисоботи тақдим этилган санадан эътиборан ўн кун ичида ёзма ариза бермаган тақдирда, ҳудудий Давлат солиқ инспекцияси тегишли молия органларига ҳисобга олишни амалга ошириш тўғрисида мустақил равишда хулоса тақдим этиши мумкин.

Ортиқча тўланган солиқ суммасини ҳисобга олиш бу хусусда хулоса берилган санадан эътиборан ўн иш куни ичида амалга оширилади.

Ортиқча тўланган солиқ суммаси бошқа солиқ тўловчининг солиқ қарзини узиш эвазига ҳисобга олиниши мумкин эмас.

Ҳисобга олиш амалга оширилганидан кейин ортиқча тўланган солиқларнинг қолган суммаси солиқ тўловчининг банкдаги ҳисобварағига пул маблағларини ўтказиш орқали қайтарилиши керак.

Ортиқча тўланган солиқ суммаларини қайтариш ҳудудий Давлат солиқ инспекцияси қайтариш учун солиқ тўловчининг ёзма аризаси асосида хулоса тақдим этган тақдирда, ариза топширилган санадан эътиборан ўттиз иш куни ичида тегишли молия органлари томонидан амалга оширилади.

Бошқа мажбурий тўловларнинг тўланган ва тўлаш учун ҳисобланган суммаси ўртасидаги ижобий фарқ *бошиқа мажбурий тўловларнинг ортиқча тўланган суммаси* деб эътироф этилади.

Бошқа мажбурий тўловларни ҳисобга олиш ҳамда қайтариш ушбу Кодексда ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган тартибда тегишли ваколатли органлар томонидан амалга оширилади.

Божхона тўловларининг ортиқча тўланган суммаларини ҳисобга олиш ва қайтариш божхона тўғрисидаги қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда божхона органлари томонидан амалга оширилади.

Ортиқча тўланган бошқа мажбурий тўловлар суммаларини қайтариш ортиқча тўланган сумма қайси бюджетга ёки давлат мақсадли жамғармасига ўтказилган бўлса, ўша бюджет ёки давлат мақсадли жамғармаси маблағларидан солиқ тўловчининг ёзма аризаси асосида, зиммасига мажбурий тўловларни ундириб олиш мажбурияти юклатилган органларга тегишли ариза берилган санадан эътиборан ўттиз иш кун ичида амалга оширилади.

Умидсиз солиқ қарзини ҳисобдан чиқариш қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда амалга оширилади.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ:

1. Солиқ қарзи ва уни мажбурий ундириш ҳақида нималарни биласиз?

2. Юридик шахслар томонидан муддатида тўланмаган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловга нисбатан қандай чоралар қўлланилади?

3. Юридик шахсларнинг солиқ қарзини ундириш мақсадида ДСИ томонидан қандай чоралар қўлланилади?

4. Юридик шахснинг дебиторига инкассо топшириқномасини қўйиш тартиби.

5. Тўлов муддатини кечиктириш ёки бўлиб тўлаш тартиби ҳақида гапириб беринг.

6. Юридик шахснинг солиқ қарзини мулкидан ундириш ҳақида нималарни биласиз?

7. Ортиқча тўланган солиқ суммаларини ҳисобга олишда нималарга эътибор қаратиш лозим?

VII БОБ. ЖИСМОНИЙ ШАХСЛАРДАН ОЛИНАДИГАН СОЛИҚЛАР БЎЙИЧА ҚАРЗДОРЛИКНИ УНДИРИШ

- 1. Жисмоний шахсларнинг солиқ мажбуриятлари тўғрисида тушунча.*
- 2. Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш мажбуриятлари бажарилишини таъминлаш.*

1. Жисмоний шахсларнинг солиқ мажбуриятлари тўғрисида тушунча

Амалдаги Солиқ кодексига мувофиқ солиқ солинадиган даромад, мол-мулк, ер ёки бошқа солиққа тортиладиган объектларга эга бўлган жисмоний шахслар солиқ тўлаш мажбуриятига эга ҳисобланадилар.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси норезидентларининг Ўзбекистон Республикасидаги манбалардан олинган даромадларига Солиқ кодексига назарда тутилган ўзига хос хусусиятлар ҳисобга олинган ҳолда уларнинг мажбуриятлари белгиланади.

Жисмоний шахслар солиқ мажбуриятини белгилашда солиқ солиш объектлари ҳисобга олинмиши лозим.

Қуйидагилар жисмоний шахсларнинг даромадларига солиқ солиш объектлари ҳисобланади:

Ўзбекистон Республикаси резидентларининг Ўзбекистон Республикасидаги ва ундан ташқаридаги манбалардан олинган даромадлари;

Ўзбекистон Республикаси норезидентларининг Ўзбекистон Республикасидаги манбалардан олинган даромадлари.

Якка тартибдаги тадбиркорлик фаолиятидан олинган, Солиқ кодексига кўра қатъий белгиланган солиқ солинадиган даромадлар жисмоний шахслардан олинадиган даромад солигининг солиқ солиш объекти ҳисобланмайди.

Мулкида солиқ солинадиган мол-мулки бўлган жисмоний шахслар, шу жумладан чет эл фуқаролари, агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларида бошқача қонда назарда тутилмаган бўлса, шунингдек юридик шахс ташкил этган ва ташкил этмаган ҳолда тузилган деҳқон хўжаликлари жисмоний шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқ тўловчиларидир.

Солиқ солиш объекти бўлиб Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган уй жойлар, квартиралар, дала ҳовли иморатлари, гаражлар ва бошқа иморатлар, жойлар, иншоотлар ҳисобланади.

Солиқ мажбуриятларининг тугатилиши

Вафот этган солиқ тўловчи – жисмоний шахснинг солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш мажбурияти унинг мерос қилинган мол-мулкни қабул қилган меросхўри (меросхўрлари) томонидан, мерос қилинган мол-мулкнинг қиймати доирасида ва меросдаги улушга мутаносиб равишда, мерос қабул қилиб олинган кундан эътиборан бир йилдан кечиктирмасдан бажарилади. Вафот этган жисмоний шахс тўлаши лозим бўлган пеня ёки жарималарни тўлаш мажбурияти меросхўрга (меросхўрларга) nisбатан татбиқ этилмайди.

Вафот этган жисмоний шахснинг солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш бўйича солиқ мажбурияти суммаси мерос қилинган мол-мулк қийматидан ортиқ бўлган тақдирда, вафот этган жисмоний шахснинг солиқ ёки бошқа мажбурий тўловни тўлаш бўйича қарзининг қолган суммаси умидсиз қарз деб эътироф этилади.

Меросхўр бўлмаган тақдирда, вафот этган жисмоний шахснинг солиқ қарзи умидсиз қарз ҳисобланади.

Солиқ қарзига эга бўлган жисмоний шахс вафот этган тақдирда, жисмоний шахс ҳисобга қўйилган ёки унинг мол-мулки турган жойдаги ҳудудий Давлат солиқ инспекцияси вафот этган шахснинг меросхўри (меросхўрлари) тўғрисида ахборот олинган пайтдан эътиборан ўттиз кун ичида унга (уларга) солиқ қарзи борлигини маълум қилиши шарт.

Суд томонидан бедарак йўқолган деб топилган жисмоний шахснинг солиқ қарзи қонун ҳужжатларига мувофиқ, бедарак йўқолган шахснинг мол-мулкни бошқариш ҳуқуқига эга бўлган шахс томонидан ўша шахснинг мол-мулки ҳисобидан бажарилади.

Суд томонидан муомалага лаёқатсиз деб топилган жисмоний шахснинг солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш мажбурияти унинг васийси томонидан муомалага лаёқатсиз шахснинг мол-мулки ҳисобидан бажарилади.

Белгиланган тартибда бедарак йўқолган ёки муомалага лаёқатсиз деб топилган жисмоний шахснинг мол-мулки етарли бўлмаган (йўқ бўлган) тақдирда, унинг солиқ қарзининг кўрсатилган мол-мулк қийматидан ортиқ қисми умидсиз қарз деб эътироф этилади.

Жисмоний шахснинг бедарак йўқолган ёки муомалага лаёқатсиз деб топилганлигини бекор қилиш тўғрисида белгиланган тартибда қарор қабул қилинган ёки жисмоний шахснинг муомалага лаёқатли деб топилган тўғрисида қарор қабул қилинган тақдирда, илгари ҳисобдан чиқарилган солиқ қарзининг амал қилиши, даъво қилиш муддатидан қатъи назар, қайта тикланади.

Вафот этган жисмоний шахснинг жисмоний шахслардан олинган даромад солигини ва қатъий белгиланган солиқни тўлаш бўйича қарзи умидсиз қарз деб эътироф этилади.

2. Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш мажбуриятлари бажарилишини таъминлаш

Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш бўйича бажарилмаган мажбуриятлари бўлган солиқ тўловчи ўзининг банк ҳисобварағида пул маблағлари мавжуд бўлишидан қатъи назар, солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни Солиқ кодексда белгиланган тўлаш муддатидан кечиктирмай уларни хизмат кўрсатётган банкка тўлаш учун тўлов топшириқномасини тақдим этиши шарт.

Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш мажбуриятлари бажарилишини таъминлаш чоралари жумласига солиқ тўловчига ҳудудий Давлат солиқ инспекцияси томонидан унинг мажбуриятини бажариш зарурлиги ҳамда солиқ қарзини мажбурий ундириш юзасидан кўриладиган чоралар тўғрисида юборилган талабномаси киради.

Жисмоний шахсларнинг *солиқ қарзини узини тўғрисидаги талабнома* ёзма шаклда расмийлаштирилади ва унда қуйидагилар кўрсатилиши керак:

- 1) солиқ тўловчининг фамилияси, исми, отасининг исми ёки тўлиқ номи;
- 2) солиқ тўловчининг идентификация рақами;
- 3) талабнома тузилган сана;

4) талабномани юбориш вақтида ҳисобланган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар, пеня, жарималар бўйича қарз суммаси;

5) талабнома олинганидан сўнг солиқ мажбурияти бажарилмаган тақдирда қўлланиладиган мажбурий ундириш чоралари ва муддатлари.

Солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабнома солиқ тўловчига ёки унинг вакилига бу талабномани солиқ тўловчи олганлигини ва талабнома олинган санани тасдиқловчи усулда топширилиши лозим.

Солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабнома почта орқали буюртма хат билан юборилган тақдирда, у буюртма хат почта жўнатмаси топширилганлиги тўғрисидаги билдириш бланкасида кўрсатилган санада олинган деб ҳисобланади.

Солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабноманинг шакли Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси томонидан тасдиқланади.

Солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабнома олинган кундан бошлаб ўн кун ичида жисмоний шахс томонидан бажарилмаган тақдирда, ҳудудий Давлат солиқ инспекцияси солиқ қарзини жисмоний шахсдан ундириш тўғрисидаги ариза билан белгиланган тартибда судга мурожаат қилади.

Солиқ қарзини мажбурий ундириш чоралари жисмоний шахсларга нисбатан фақат суд тартибида қўлланилади.

Жисмоний шахсларнинг солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш муддатларини бузиш, худди юридик шахсларга белгиланган тартибда, яъни тўловнинг белгиланган муддатидан кейинги кундан эътиборан муддати ўтказиб юборилган ҳар бир кун учун, тўлов куни ҳам шунга киради, 0,05 фоиз миқдорида пеня ҳисоблашга сабаб бўлади. Бунда бошқа солиқлар ва мажбурий тўловлар бўйича ортиқча тўланган суммага тенг бўлган қарз суммасига пеня ҳисобланмайди. Пеня миқдори тегишли солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар бўйича қарз суммасидан ошиб кетиши мумкин эмас. Лекин солиқ тўловчи томонидан пеняни тўлаш уни солиқ мажбуриятларини, яъни асосий солиқ қарзини тўлашдан озод қилмайди.

Умидсиз солиқ қарзини ҳисобдан чиқариш қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда амалга оширилади.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ:

1. Жисмоний шахснинг солиқ мажбурияти қачон тугатилади?
2. Жисмоний шахснинг солиқ қарзи бўйича ёзилган талабномада нималар кўрсатилиши лозим?
3. Жисмоний шахс билан юридик шахснинг солиқ қарзини ундириш тартибидаги фарқ нимадан иборат?
4. Жисмоний шахсга солиқ ва бошқа мажбурий тўловлар бўйича қарзи вужудга келганда ДСИ томонидан қандай чоралар қўлланилади?

VIII БОБ. СОЛИҚ ҚАРЗИНИ УНДИРИШНИНГ ЯПОНИЯ ТАЖРИБАСИ

Режа:

- 1. Давлат солиқларини ундириш тўғрисидаги қонуннинг тавсифи*
- 2. Мол-мулкни текшириш (суринштириш).*
- 3. Мол-мулкни хатлиш.*
- 4. Солиқ тўлаш мажбуриятининг кенгайтирилиши.*
- 5. Солиқ тўлашни енгилаштириш тизими.*
- 6. Мажбурий ундирувни тўхтатиш.*
- 7. Мажбурий ундирувдан бўйин товлаш учун жаавобгарлик.*

1. Давлат солиқларини ундириш тўғрисидаги қонуннинг тавсифи

Япония солиқ тизимида солиқларни мажбурий ундириш «Давлат солиқларини ундириш тўғрисида»ги Қонун билан тартибга солинади.

Мажбурий ундириш тўғрисидаги қонуннинг асосий мақсади, тўлов муддати ўтган давлат солиқларини мажбурий ундириш ва бошқа солиқларни ундириш талабларини амалга оширишда зарур бўлган қондаларни белгилаб, хусусий қонунчиликдаги тартиб-қондалар билан мувофиқлаштириб, фуқароларнинг солиқ тўлаш мажбуриятини тўғри бажариши орқали давлат солиқлари тушумини таъминлашни ифодалайди.

Япония солиқ тизимида мажбурий ундириш тўғрисидаги қонун ўзининг айрим хусусиятларига кўра 3 гуруҳга бўлинади:

- давлат солиқ қарзларини ундиришни таъминлаш;
- хусусий қонунчилик тартиб-қондаларини ҳурмат қилиш;
- солиқ тўловчиларни ҳимоя қилиш.

Тўлов муддати ўтган давлат солиқларини мажбурий ундириш фақатгина давлатни молжавий таъминлаш мақсадида эмас, балки давлат солиқлари юқини адолатли тақсимлаш нуқтан назардан ҳам муҳимдир. Шунинг учун давлат солиқ қарзларини мажбурий ундириш чоралари сифатида амалий тарафдан давлат солиғи қарзини устувор равишда ундириш ваколоти ва процессуал тарафдан сўзсиз мустақил ундириш ваколоти мавжуд.

Давлат солиқ қарзлари қонун бўйича солиқ тўловчининг жами мулки ҳисобидан «барча ижтимоий тўловлар ва бошқа кредиторларнинг талабларидан олдин ундирилади» деб белгиланган. Давлат солиқларидан қарзларни ундириш қуйидагиларга асосан устувор ваколатга эга деб белгиланади:

1) Солиқлар давлат бюджети даромад қисмининг муҳим жиҳати ва давлат фаолиятининг асосини ташкил этиб, тўлов муддати ўтган солиқларни мажбурий ундириш давлатнинг молиявий салоҳиятини таъминлашда жуда муҳим ўрин тутади.

2) Давлат солиқларининг алоҳида хусусиятларга эгаллиги, яъни, давлат солиқлари солиқ қонунчилигига асосан ҳамма учун бир хил бўлиб, қарздорни танлаш ва талабнинг моҳияти бўйича кредиторлар эркин танлаш имкониятига эга хусусий талаблардан тубдан фарқ қилади (давлат солиқларини танлай олмаслик принципи). Бундан ташқари, давлат солиқлари эвазига бирор нарса беришни талаб қилмасдан бевосита вужудга келиб, асосан эвазига бирор нарса оладиган (кредит бериш ва буюмлар савдоси каби) хусусий кредиторлар талабидан фарқ қилгани учун улар мажбуриятга нисбатан бажарилиши қийинроқ.

Лекин Давлат солиғи қарзини мажбурий ундириш учун хатланадиган ёки тўлов талабномаси бериладиган мулк фуқаролик ҳуқуқига асосан гаровга қўйилган мулк бўладиган бўлса, ушбу мулкни реализация қилингандан тушган суммани қайси тарафга устувор равишда тақсимлаш муаммоси мавжуд. Бу ҳолатда, мажбурий ундириш тўғрисидаги қонунга асосан, масалан давлат солиғи қарзини мажбурий ундириш учун хатланган мулк ушбу солиқни қонунда белгиланган тўлаш муддати келгунча гаровга қўйилган бўлса, гаровга олган томоннинг талаблари солиқ қарзидан олдин гаровга қўйилган мулк ҳисобидан қондирилиши белгиланган.

Шундай қилиб, мажбурий ундириш тўғрисидаги қонун давлат солиғи қарзи ва гаров билан таъминланган кредиторлар талабларининг устуворлик тартибини белгилашда гаровга олган томон давлат солиғи қарзи мавжудлигини билиб олиши мумкин бўлган қонуний тўлов муддатини мезон сифатида қабул қилиб, ушбу тўлов муддати келишидан олдин ёки кейин мулк гаровга қўйилганлигига қараб гаровга олувчи томоннинг ҳуқуқларини сабабсиз бузмасдан хусусий қонунчилик тартиб-қоидалари билан мувофиқлаштирилган.

Япония солиқ тизимида қарзни сўзсиз мустақил ундириш ваколати мавжуд бўлиб, унга асосан, мажбурий бажарилмаган тақдирда кредитор мустақил равишда мажбурий ундириш воқитларини қўллаш олади. Хусусий қонунчиликда мажбурийнинг кредитор томонидан мустақил мажбурий ундириш тақиқланган бўлса-да, давлат солиқларининг муҳимлиги ва тўлов муддати ўтган давлат солиқларининг кўплиги, кўп қайтариллигини ва уларни ундириш мураккаб жараёнларни талаб қилишини ҳисобга олиб, мажбурий ундирув билан шуғулланувчи давлат солиқ хизмати ходимларига мустақил ундириш ваколати берилган.

Давлат солиғи қарзларини мажбурий ундиришнинг асосий мақсади солиқ йиғимини тўла таъминлаш бўлса-да, солиқ тўловчининг яшаш ва иш фаолиятини ҳам ҳимоя қилишдек муҳим аҳамиятга эга. Булар қуйидаги ҳолатларда яққол намоён бўлади: 1) солиқ тўлашни енгиллаштириш; 2) мулкни ортиқча хатлаш ва бекфойда хатлашнинг тақиқланиши.

Давлат солиғи муддатида тўланмаган тақдирда қарздорнинг аҳволидан келиб чиқиб, давлат солиқларини тўлаш ёки ундиришнинг енгиллаштириш тизими белгиланган:

а) Хатланган мулкни реализация қилишни кечиктириш.

Қарздорда маълум бир сабаблар бўлса, хатланган мулкни реализация қилишни кечиктириб, қарздорнинг иш (тадбиркорлик) фаолиятини давом эттириши ёки яшаш шароитини сақлашига имкон яратиш орқали давлат солиғи қарзини босқичма-босқич ундириб бориш тизими мавжуд.

б) Давлат солиғи қарзини мажбурий ундиришни тўхтатиш.

Мажбурий ундирувни амалга ошириш туфайли солиқ қарзи қарздорнинг яшаш шароитига сезиларли путур етиши хавфи мавжуд бўлган тақдирда, мажбурий ундириш жараёни тўхтатилиб, ушбу ҳолат 3 йил давом этадиган бўлса қарздорни солиқ мажбуриятидан озод қилиш имкони берилди.

Давлат солиғи мажбурияти фойда солиғи, юридик шахслар фойда солиғи, истеъмол солиғи қонунлар каби алоҳида солиқлар тўғрисидаги қонунларда белгиланган солиққа тортиш талаблари бажарилганда вужудга келиб, қонда бўйича солиқ тўловчилар тақдим қиладиган декларация, солиқ инспекцияси чиқарадиган солиқ тўлаш ҳақидаги буйруқ каби жараёнлар орқали тўланадиган солиқ суммаси аниқланади.

Солиқларни ундирув кетма-кетлиги қуйидаги тартибда амалга оширилади:

Солиқ тўловчилар томонидан тўланадиган тўловлар Давлат солиқларига оид умумий қондалар тўғрисидаги қонун ёки бошқа алоҳида солиқ турлари бўйича қонуларда белгиланган муддат ичида тўланиши лозим.

Солиқ тўловчи давлат солиқларини муддатида тўламаган тақдирда, солиқ инспекцияси бошлиғи талабнома юбориб, солиқни тўлаш ҳақида огоҳлантиради. Талабнома солиқни тўлаш ҳақида огоҳлантириш бўлиб, мол-мулкни хатлашдан олдин юборилиши шарт.

Япония солиқ тизимида мол-мулкни текшириш (қидириш), яъни, мажбурий ундирув (хатлаш) объекти бўладиган мол-мулкни топиш учун зарур бўлган тартиб ҳам мавжуд. Бунда, сўроқ, тинтув ваколатидан фойдаланиб амалга ошириладиган текшириш (қидириш) билан бирга, ихтиёрий текшириш ҳам амалга оширилади.

Талабнома юборилгандан маълум бир вақт ўтгандан кейин ҳам солиқ тўланмаган тақдирда, солиқ тўловчининг мол-мулки хатланади. Мулк хатлаш уни тасарруф қилишни таққилайди ва реализация қилиш мақсадида мажбурий ундирувни мол-мулкка қаратиш жараёнининг бошланғич босқичи ҳисобланади.

Солиқ тўловчининг мол-мулки ҳисобидан мажбурий ундириш жараёни бошқа кредиторлар томонидан бошланган бўлса, бу ҳолда солиқ ходими қатнашиб, мол-мулк реализациясидан тушган суммадан давлат солиғи қарзини ундириш учун талабнома бериш тизими ҳам мавжуд.

Биргаликда хатлашда, бошлаб қўйилган мажбурий ундирув жараёнида қатнашиб, мол-мулк реализациясидан тушган суммадан давлат солиғи қарзи узилади. Олдин (бошқа кредиторлар томонидан) бошлаб қўйилган мажбурий ундирув асосида хатлаш бекор қилинса, давлат солиғи қарзини ундириш учун ушбу мол-мулк яна хатланиши мумкин.

Хатланган мулк пул ва дебиторлик қарзларидан бошқа мулк бўлса, уни реализация қилиш орқали давлат солиғи қарзи қопланади. Реализация қилиш очиқ тартибда (тендер ёки ким ошди савдоси), баъзан иттифоқ тариқасида ихтиёрий шартнома асосида ҳам амалга оширилади.

Хатланган мулк пул шаклида бўлса, уни шундайлигича давлат солиғи қарзига тўланади. Дебиторлик қарзлари эса ундирилади.

Хатланган мулкнинг реализациясидан тушган сумма давлат солиғи қарзи ва бошқа кредиторлар талабларини қаноатлантириш учун тақсимланиб, агар ортиб қолса ортган сумма қарздорга қайтариб берилади.

Қайд этилганлардан ташқари, солиқ қонунчилигида реализацияни кечиктириш ва мажбурий ундиришни тўхтатиш каби солиқ тўлашни енгиллаштирувчи тизим мавжуд. Шунингдек, иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти каби солиқ тўловчидан бошқа шахслар солиқ мажбуриятини бажариш тизими ҳам мавжуд.

Япония солиқ тизимида мажбурий ундирувнинг моҳияти ва хусусиятлари ўзига хос таърифланади.

Мажбурий ундирув – солиқ қарзи бўйича қарздор давлат солиқларини ихтиёрий равишда тўламаган тақдирда, солиқларни ундириш учун мажбурий равишда амалга ошириладиган чора бўлиб, мулкни хатлаш, тўлов талабномаси (жумладан, бошқа кредиторлар билан биргаликда мулкни хатлаш), мулкни реализация қилиш, тушган суммани тақсимлаш ишларининг умумий номланишидир.

Мажбурий ундирувнинг қуйидаги хусусиятлари мавжуд:

а) мажбурий ундирувнинг мустақиллиги, яъни, мажбурий ундирув таркибидаги ҳар бир талаб алоҳида мустақил маъмурий чора ҳисобланади. Шунинг учун, мулкни хатлаш, реализация қилиш, тушган суммани тақсимлаш каби ҳар бир чора мустақил амалга оширилиб, шикоят ёки судга даъво аризасининг объекти бўла олади.

б) Ноқонуний хатти-ҳаракатнинг давомийлиги, яъни чора олдинги талаб ноқонуний амалга оширилган бўлса, ундан кейинги талаблар ҳам ноқонуний деб ҳисобланиши тушунилади.

Олдинги чора ноқонуний амалга оширилган бўлса, ундан кейингиси қонуний амалга оширилган бўлса ҳам, олдингиси ноқонуний бўлгани туфайли кейингилари ҳам ноқонуний, деган солиқ тўловчининг талаби эътиборга олинади.

Агар мулкни хатлаш чораси ноқонуний бўлган бўлса, мулкни кимошди савдосида сотиш ҳам ноқонуний бўлади. Нетаким, мулкни хатлаш ва кимошди савдоси «солиқ қарзини мажбурий ундириш» деган бир мақсадда босқичма-босқич амалга оширилгани

учун биринчиси ноқонуний бўлса, иккинчиси ҳам ноқонуний ҳисобланади.

Агарда солиққа тортиш ноқонуний амалга оширилган бўлса, ушбу солиқ қарзини мажбурий ундириш ҳам ноқонуний ҳисобланмайди. Чунки солиққа тортиш «солиқ суммасини аниқлаш (ҳисоблаш)» мақсадида, мажбурий ундириш эса «солиқ қарзини мажбурий ундириш» мақсадида амалга оширилгани ва улар алоҳида ҳуқуқий оқибатларга олиб келгани учун биринчисининг ноқонунийлиги иккинчисига таъсир қилмайди.

Давлат солиқларини мажбурий ундирувда томонлар иштирокига алоҳида эътибор қаратилади.

Мажбурий ундирувни амалга оширувчи орган давлат солиғи қарзини ундиришга ваколатли бўлган солиқ инспекцияси ёки солиқ бошқармаси бошлиғи, солиқ инспекцияси ёки солиқ бошқармаси таркибидаги ундирув билан шуғулланувчи ходимдир.

Давлат солиғи қарзи суммаси катта ёки иш мураккаб бўлса, давлат солиқ бошқармаси бошлиғи лозим деб топса мажбурий ундирув ишини ўз ҳудудидаги солиқ инспекциясидан қабул қилиб олиб, ундиришни давом эттириши мумкин. Бундан ташқари, солиқ инспекцияси бошлиғи лозим деб топганда (масалан, давлат солиқ қарзини тўлаш жойи ўзгармаган бўлса-да қарздорнинг яшаш манзили ўзгарган бўлса, давлат солиғи қарзини ундиришни тезлатиш мақсадида қарздорнинг янги манзили тегишли бўлган ҳудуддаги солиқ инспекциясига ундирув ишини топшириш лозим бўлса) бошқа солиқ инспекцияси бошлиғига ундирув ишини топшириши мумкин.

2. Мол-мулкни текшириш (суриштириш)

Ундирув учун масъул ходим мажбурий ундирув ишини олиб бориш давомида заруриятга қараб қарздорнинг мол-мулкни текшириши, суриштириши мумкин.

Мажбурий ундирув ишини олиб бориш давомида масъул ходим хатланадиган мулк қарздорга тегишлими-йўқми, мулкнинг пул бирлигидаги қиймати, мулкни бошқа шахсга бериш ёки унга мажбурий ундирувни қаратиш имконияти ва мажбурий ундирувни қайси мулкка қаратиш кераклигини текшириш асосида аниқлаши лозим.

Мол-мулкни текшириш мажбурий ундирув қаратилладиган мулкни аниқлаш билангина чегараланмай, иккиламчи солиқ тўлаш мажбуриятини аниқлаш ва солиқ тўлашни енгиллаштириш тизими шартларини ўрганиш кабилар учун ҳам муҳим жараён ҳисобланади

Мажбурий ундирувни амалга ошираётган масъул ходимга сўроқ қилиш ва текшириш, тинтув ўтказиш ваколатлари берилган. Мазкур ваколатлар жинсий қидирув ишларидаги ваколатлар деб тушунилмайди.

Мажбурий ундирувни амалга ошириш учун қарздорнинг мол-мулкни текшириш зарурияти бўлганда қарздорни сўроқ қилиш, мол-мулкига оид бухгалтерия ва бошқа ҳужжатларни текшириш мумкин. Ушбу ҳолатлар қарздорнинг мол-мулки бор ёки йўқлиги, мулкнинг жойлашган жойи, қиймати, фойдаланиш ҳолати, мулкка нисбатан учинчи шахсларнинг ҳуқуқи бор ёки йўқлигини аниқлаш учун зарур ҳисобланади.

Қуйидаги шахсларни сўроқ қилиш ва текшириш мумкин.

1) Солиқ қарзи мавжуд қардор; 2) Қарздорнинг мулкни эгаллаб турган учинчи шахслар; 3) Қарздорнинг мулкни эгаллаб турган, деб тан олиш учун етарлича сабаб бор бўлган учинчи шахслар; 4) Қарздорга нисбатан кредитор ёки дебитор деб тан олиш учун етарлича сабаб бор бўлган шахслар; 5) Қарздордан мол-мулк олган деб тан олиш учун етарлича сабаб бор бўлган шахслар; 6) Қардор акционер ёки инвестор бўлган юридик шахс.

Ундирув учун масъул ходим хатланадиган мулкни қидириш ёки хатланган мулкни олиб чиқиб кетиш зарур бўлганда қарздорнинг буюмлари ёки яшаш жойини тинтув қилиши мумкин. Ундан ташқари, мажбурий ундирув учун зарур бўлган қуйидаги ҳолатларда учинчи шахсларнинг буюмлари, яшаш жойи ва бошқа жойларни тинтув қилиши мумкин:

1) Қарздорнинг мулкни эгаллаб турган учинчи шахс мулкни топширишдан бош тортса.

2) Қарздорнинг оила аъзоси ва бошқа қариндошлари қардорга тегишли деб тан олиншига етарлича сабаб бўлган мулкни топширишдан бош тортса.

Қардор ёки учинчи шахслар фойдаланаётган деб тан олинган сейф, ижарага олинган сейф, шкаф, қути, сумка, гардероб, конверт каби буюмлар ва яшаш жойлари, идора, цех, омбор каби жойларни тинтув қилиш мумкин.

Тинтув пайтида қулфланган эшик, тортма ёки сейф туфайли тинтувни давом эттиришнинг имконияти бўлмаса, қарздор ёки учинчи шахслардан уларни очиб бериш талаб қилинади. Агар улар очиб беришдан бош тортса ёки йўқ бўлса, ундирув учун масъул ходим ўзи қулфланган эшик, тортма ва сейфларни очиш чорасини кўриши мумкин.

Қоида бўйича тинтув кун чиққанидан кейин бошланиб, кун ботгунча тугатилиши керак. Лекин кун ботишидан олдин бошланган тинтув кун ботгандан кейин ҳам давом этиши мумкин.

Тинтув пайтида тинтувни тўғри олиб борилишини кузатиб туриш учун, албатта, қуйидаги шахслардан бири иштирок этиши шарт:

Қарздорнинг яшаш жойи тинтув қилинганда:

1) Қарздорнинг ўзи; 2) Қарздор билан бирга яшовчи ёки яқин қариндош бўлган шахс; 3) Қарздорга жуда яқин бўлган ишчиси ёки ходими.

Учинчи шахсларнинг яшаш жойи тинтув қилинганда:

1) Тинтув қилинадиган учинчи шахснинг ўзи; 2) Учинчи шахс билан бирга яшовчи ёки яқин қариндош бўлган шахс; 3) Учинчи шахсга жуда яқин бўлган ишчиси ёки ходими.

Қайд этилган шахслар бўлмаган ёки кузатувчи бўлишдан бош тортган ҳолларда вояга етган 2 та одам, маҳаллий ҳукумат вакили ёки полиция ходими.

Тинтув, мол-мулкни хатлаш ёки уларни олиб чиқиб кетиш пайтида ундирув учун масъул шахс лозим деб топса, ушбу чора амалга оширилаётган жойга кириш-чиқишни тақиқлаши мумкин.

Лекин қарздор ёки тинтув қилинаётган учинчи шахснинг бирга яшовчи қариндошлари ва вакилнинг кириш-чиқишини тақиқлай олмайди.

3. Мол-мулкни хатлаш

Солиқ тўловчи давлат солиқларини муддатидан тўламаган тақдирда, мажбурий ундириш тўғрисидаги қонунга асосан, ундирув солиқ тўловчининг мол-мулкига қаратилса-да, бу жараёнинг биринчи босқичи сифатида мол-мулкни хатлаш амалга оширилади.

Хатлаш натижасида мулкка эгаллик ҳуқуқи давлатга ўтмайди. Шунинг учун хатлаш жараёнида табиий офат ва бошқа ен-

гиб бўлмас куч оқибатида хатланаётган мулкка зарар етса, ушбу зарар қарздорга тегишли бўлади.

Одатда, талабнома юборилган кундан бошлаб 10 кун ичида талабномада белгиланган давлат солиғи қарзи тўланмаса, мол-мулкни хатлаш иши бошланади.

Умумий тартибда хатлаш тақиқланган мол-мулкни хатлаш мумкин эмас. Бунда қарздор ва унинг қарамоғида бўлган оила аъзоларининг минимум яшаш даражасини таъминлаш, қарздорнинг минимум иш фаолиятини ушлаб туриш, психологик барқарор ҳаётини таъминлаш назарда тутилади. Булар,

- шарт билан хатлаш тақиқланган мулк;
- иш ҳақи даромадини хатлашни тақиқлаш;
- ижтимоий ҳимоя тизимига асосан бериладиган нафқа пулларини хатлашни тақиқлаш.

Хатланиши мумкин бўлган мулклар ичидан қай бирини хатлаш ундирув учун масъул ходимнинг ихтиёрига топширилади. Лекин хатлаш қарздор ва учинчи шахсларнинг ҳуқуқига жуда катта таъсир кўрсатгани учун қуйидаги танлаш мезонларига амал қилган ҳолда танлаши керак:

- ортиқча хатлаш мумкин эмас, яъни, давлат солиғи қарзини қоплаш учун зарур бўлган мулкдан бўлак мулкни хатлаш мумкин эмас;

- бефойда хатлаш мумкин эмас, яъни, давлат солиғи қарзини қоплаш имконияти йўқ деб баҳоланган мулкни хатлаш мумкин эмас;

- учинчи шахсларнинг ҳуқуқини ҳурмат қилиш, яъни, мажбурий ундирув ишида муаммо туғдирмаса, учинчи шахсларнинг ҳуқуқи бузилишига олиб келадиган мулкни иложи борича хатламаслик;

- солиқ тўловчини ҳимоя қилиш, яъни, мажбурий ундирув ишида муаммо туғдирмаса, қарздорнинг яшаш шароити ва иш фаолиятини давом эттиришига кам таъсир кўрсатадиган мулкни танлаш;

- реализация қилиш осонроқ бўлган мулкни танлаш.

4. Солиқ тўлаш мажбуриятининг кенгайтирилиши

Солиқ қонунчилигида солиқ тўлаш мажбуриятининг кенгайтирилиши алоҳида белгиланган.

Солиқ тўлаш мажбуриятининг кенгайтирилиши деганда, солиқ тўловчидан давлат солиқ қарзини ундириш қийин бўлган ҳол-

ларда солиқ тўловчининг маълум бир мулки бўйича маълум бир равишда боғлиқ бўлган учинчи шахсдан давлат солиғини ундирса ҳам адолат бузилмайди, деб топилганда, шу учинчи шахсга солиқ тўловчининг солиқ тўлаш мажбуриятини юклаш орқали давлат солиғини ундириш тизими тушунилади.

Шунингдек, иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти ҳам мавжуд.

Иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти солиқ тўловчининг мулкига мажбурий ундирув қаратганда ҳам ундириш лозим бўлган суммага етмайдиган ҳолларда маълум бир талабларга жавоб бера оладиган шахсга қўшимча равишда солиқ мажбуриятини юклаш тизимидир.

Расмий томондан мулк учинчи шахсга тегишли бўлса-да ҳақиқатда эса солиқ тўловчига тегишли мулк деб топилса, иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти расмий жиҳатдан ҳуқуқ эгасига қўшимча равишда солиқ тўлаш мажбуриятини юклайди. Масалан, расмий жиҳатдан бўлса ҳам ҳуқуққа эгалликни инкор қилиш хусусий ҳуқуқ нормаларини бузишга олиб келиш эҳтимоли бўлгани учун ушбу эҳтимолдан қочган ҳолда солиқ қарзларини ундиришни такомиллаштириш учун тан олинган тизимдир.

Солиқ тўловчининг мулкига мажбурий ундирув қаратилса-да ундириш лозим бўлган давлат солиғи суммасига етмайди деб топилган ҳолатда, солиқ тўловчи билан мажбурий ундирув тўғрисидаги қонунда белгиланган маълум бир алоқага эга шахсларга иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти юкланади.

1. Иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти турлари:

1) Чегараланмаган масъулиятга эга ходимнинг иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти;

2) (Юридик шахсни) тугатувчининг иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти;

3) Оилавий корхонанинг иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти;

4) Реал солиққа тортилган сумманинг иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти;

5) Мулкни бериб юборган шахсга нисбатан чиқарилган қарорга асосан ҳисобланган солиқ суммасининг иккиламчи тўлаш мажбурияти;

6) Оилавий корхонанинг хатти-ҳаракати ёки солиқдан бўйин товлаш оқибатида ҳисобланган солиқ суммасини иккиламчи тўлаш мажбурияти;

7) Ҳамкорликда тадбиркорлик фаолиятини олиб бораётган шахснинг иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти;

8) Тадбиркорлик фаолиятини қабул қилиб олган ва солиқ тўловчи билан махсус алоқага эга шахснинг иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти;

9) Солиқ тўловчинини мулкни текшига ёки жуда паст нархда харид қилган шахснинг иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти;

10) Ташкил топган, лекин юридик шахсни рўйхатдан ўтказиш талабларига жавоб бермайдиган корхона номинал эгасининг иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти;

11) Ташкил топган, лекин юридик шахсни рўйхатдан ўтказиш талабларига жавоб бермайдиган корхонадан мулкни қайтариб олган шахснинг иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти.

Иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти юкланган шахстан мажбурий ундириш тартиби:

1) Тўлов хабарномаси орқали хабар бериш:

Асосий солиқ тўловчинини давлат солиғини иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти юкланган шахстан ундиршида, унга аввалдан тўлов хабарномаси юбориш орқали хабар берилиши керак (қонун, 32-модда).

Ушбу хабар мавҳум (абстракт) равишда вужудга келадиган иккиламчи солиқ тўлаш мажбуриятини аниқ белгилаш вазифасини бажаради.

2) Тўлаш муддати:

Тўлаш муддати тўлов хабарномаси жўнатилган куннинг эртасидан бошлаб 1 ой ўтган кун деб белгиланади.

3) Тегшлик солиқ инспекциясига хабар бериш:

Тўлов хабарномаси орқали хабар берилган тақдирда, иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти юкланган шахснинг манзили жойлашган ҳудуд бириктирилган солиқ инспекциясига ҳам бу ҳақда хабар берилиши керак.

4) Тўлов талабномаси орқали огоҳлантириш:

Тўлаш муддати келгунча иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти юкланган шахс давлат солиғини тўламаса тўлов талабномаси орқали огоҳлантирилади.

Бу ҳолатда иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти юкланган шахснинг мулкига мажбурий ундирув қаратиш мақсадидаги хатлаш тўлов талабномаси юборилган кундан 10 кун ўтган куннинг эртасидан мумкин бўлади.

5) Реализация қилишни чегараланган:

Иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти юкланган шахснинг мүлкнинг реализация қилиши, ушбу мүлкнинг нархи жуда ҳам тушиб кетиши хавфи бор пайтти истисно қилганда, асосий солиқ тўловчининг мүлкнинг реализация қилиши андан кейингина амалга ошириши мумкин.

Бундан ташқари, иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти юкланган шахс тўлов хабарномаси, тўлов талабномаси ёки улар билан боғлиқ давлат солиғини мажбурий ундиришга нисбатан даъво аризаси билан судга мурожаат қилса, ушбу даъво аризаси кўриб чиқилаётган вақт ичида мүлкнинг реализация қилиши мумкин эмас.

4. Солиқ тўловчининг мүлкнинг текинга олини натижасида вужудга келган иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти:

Солиқ қарзи бўйича қарздор мүлкнинг текинга ёки жуда паст нархда учинчи шахсга манфаатли шартлар билан бергани учун солиқ қарзини ундиришнинг иложи бўлмаган тақдирда, қуйидаги барча шартлар бажарилса, ушбу мүлкни олган шахсга иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти юкланади:

1) Қарздор мүлкни текинга ёки паст нархда бериш, қарздан кечини каби усуллар билан учинчи шахс учун манфаатли тасарруф қилиши;

2) Ушбу текинга бериш каби тасарруф қилиш давлат солиғини қонунда белгиланган тўлов муддати келишидан 1 йил олдинги кундан кейин амалга оширилиши;

3) Солиқ қарзи қарздорнинг мүлకిга мажбурий ундирув қаратилса ҳам давлат солиғини ундиришга етмайди деб топилиши;

4) Юқоридаги 3-пунктда давлат солиғини ундиришга етмайди деб топилиши текинга бериш каби тасарруф қилиш сабабли деб топилиши.

Иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти чегараланган. Яъни, мүлкни текинга олганлиги учун иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти юкланган шахснинг мажбурияти чегараси ушбу шахс боқимада қарздорнинг яқин қариндоши ёки бошқа боғлиқлик бўлишига қараб қуйидагича бўлади:

а) Мүлкни олувчи шахс қарздорнинг қариндоши ёки бошқа шахслараро боғлиқлик бўлган тақдирда, мүлкни текинга олган вақтидаги фойда суммаси доирасида давлат солиқ қарзининг бутун суммаси;

б) Бошқа учинчи шахс бўлган тақдирда, мулкни текинга олган вақтида олган фойданинг ҳозирги пайтда мавжуд суммаси доирасида давлат солиқ қарзининг бутун суммаси.

Солиқ қонунчилигида «Жуда ҳам паст нархда берилганлигини» аниқлаш тартиби белгиланган.

Нархнинг жуда паст белгиланганлиги бир хил усулда аниқланмай, мулкнинг тури, нархнинг катта-кичиклигига қараб ҳар хил ҳолларда фарқ қилади. Масалан, ҳозирги пайтдаги бозор нархи аниқ бўлган мулк (акциялар, корхона облигациялари) ни оладиган бўлсак, берилган нарх билан ҳозирги пайтдаги бозор нархи ўртасида нисбатан кичик фарқ бўлса ҳам, жуда паст нарх белгиланган деб топилган ҳолатлар бўлса-да, бошқа тарафдан нарх диапазони бўлган мулк (кўчмас мулк, қадимги нодир буюмлар каби) ни олсак, нархлар фарқи бирмунча бўлса-да паст нарх белгиланган деб бўлмайди. Нарх диапазони бўлган мулкка келсак, бериш нархи ҳозирги пайтдаги бозор нархининг тенг ярмидан ҳам паст бўлса, махсус назарда тутилган вазиятлар бўлмаса, жуда паст нарх белгиланган деб топилади.

5. Солиқ тўлашни енгиллаштириш тизими

Солиқ қонунчилигида солиқ тўлашни енгиллаштириш тизими алоҳида аҳамият касб этади.

Жумладан, мулк хатлангандан кейин давлат солиғи тўланмаса, қоида бўйича хатланган мулк (кимошди савдосида) реализация қилиниб, тушган маблағ давлат солиқ қарзини узишга йўналтирилади. Лекин боқиманда қарздорда маълум бир сабаблар бўлганда, хатланган мулкнинг реализацияси кечиктирилиб, қарздорнинг тадбиркорлик фаолиятини давом эттириб ёки яшаш шароитини маълум бир даражада ушлаб турган ҳолда давлат солиқ қарзини қисмлаб ундириб бориш тизими мавжуд. Бу «реализация қилишни кечиктириш» дейилади.

Боқиманда қарздор қуйидаги барча талабларга жавоб беради, қарздор солиқ тўлашга виждонан ёндошади деб топилган тақдирда тўланиши керак бўлган давлат солиғини мажбурий ундириш доирасидаги қарздор мулкнинг реализацияси кечиктирилиши мумкин.

1) Мулкни бевосита реализация қилиш сабабли қарздорнинг тадбиркорлик фаолияти ёки яшаш шароити қийинлашиши хавфи бўлган пайтда;

2) Мулкни реализация қилишни кечиктириш уни бевосита реализация қилишига солиштирганда давлат солиқ қарзи ва яқин келажакда тўланиши лозим бўлган давлат солиқларини ундиришда самаралироқ бўлган пайтда.

Кечиктириш муддати қилиб тўланиши кечиктириладиган солиқ суммасини тўлаш мумкин деб топилган энг қисқа муддат белгиланади. Лекин бу муддат 1 йилдан кўп бўлмаслиги керак.

Лекин, кечиктирилган муддат ичида солиқ суммасини тўлолмаслик учун узрли сабаб бўлганда ушбу муддатни чўзиш мумкин. Чўзиш муддати кечиктириш муддати билан биргаликда 2 йилдан ошмаслиги керак.

Реализацияни кечиктириш тартиби қуйидагича:

1) Реализацияни кечиктириш, кечиктириш шартлари бажарилган ҳақдирда солиқ инспекцияси раҳбарининг хизмат ваколати доирасида амалга оширилиб, солиқ тўловчининг аризаси талаб қилинмайди;

2) Реализация қилишни кечиктиришда қоида бўйича тўлов муддати кечиктириладиган давлат солиғи суммасига мос мулкни хатланади ёки гаровга олинади;

3) Реализация қилишни кечиктиришда тўлов муддати кечиктириладиган суммани тегишли қисмларга бўлиб, ҳар бир қисмни тўлаш муддати белгиланиши мумкин;

4) Реализация қилишни кечиктирилганда ва бу муддат чўзилганда бу ҳақда боқиманда қарздорга хабар бериш лозим.

Реализация қилиш кечиктирилган давлат солиғи эса тўлов муддатининг эртасидан бошлаб 2 ой ўтган кун (пенянинг ставкаси 14,6% бўладиган кун) дан кейинги кечиктириш муддатига ҳисобланадиган пенянинг ярмидан озоли қилинади.

6. Мажбурий ундирувни тўхтатиш

Боқиманда қарздор маблағи ва мулкни йўқотиши каби маълум бир ҳолатлар вужудга келиб, мажбурий ундирувга қаратилса яшаш шароити жуда оғирлашиши каби мажбурий ундириш амалга оширишнинг номувофиқлиги ёки амалга ошириш мумкин бўлмаса, солиқ инспекцияси раҳбари ўзининг хизмат ваколати доирасида мажбурий ундирувни тўхтатиши мумкин.

Қуйидаги шартлар бажарилганда мажбурий ундирувни тўхтатиш мумкин:

1) мажбурий ундирув қаратиш мумкин бўлган мулк мавжуд эмаслиги;

2) мажбурий ундирувни амалга ошириш туфайли боқиманда қарздорнинг яшаш шароити жуда оғирлашиши хавфи бор ҳолатда.

Мажбурий ундирувга қаратиш мақсадида мулкни хатлаш тўлов талабномаси юборилгандан кейин 10 кун ичида давлат солиқ қарзи узилмаган тақдирда амалга оширилади.

Лекин ушбу 10 кун ичида солиқ тўловчи мулкни тарқатиб юбориши хавфи ҳам бор. Бу каби фавқулодда ҳолатларда давлат солиқ қарзининг ундирилишини таъминлаш мақсадида мулкни сақлаш чоралари кўрилади. Мулкни сақлаш чоралари қуйидагиларга бўлинади:

- 1) Сақлаш учун гаровга олиш;
- 2) Сақлаш мақсадида олдиндан хатлаш;
- 3) Сақлаш мақсадида хатлаш;
- 4) Олдиндан талаб қилиш (масалан, талаблар бажарилишини);
- 5) Олдиндан хатлаш.

Мажбурий ундирувдан бўйин товлаш учун жавобгарлик қонунда алоҳида шарҳ берилган.

7. Мажбурий ундирувдан бўйин товлаш учун жавобгарлик

Солиқ тўловчи мажбурий ундирувдан қочиш мақсадида мулкни яширса, зарар етказса, давлат манфаатига зид равишда тасарруф қилса ёки мулк билан боғлиқ харажатларни сохта ошириш учун ҳаракат қилса, ушбу шахс 3 йилгача озодликдан маҳрум қилини ёки 500 минг йенгача жарима ёки ҳам озодликдан маҳрум қилини, ҳам жарима солини билан жазоланади.

Бундан ташқари, солиқ тўловчининг мулкни эгаллаб турган учинчи шахс (мулкни сақлаб турган, гаровга олган, ижарага олган шахс) солиқ тўловчига нисбатан мажбурий ундиришдан қочиш мақсадида юқоридаги хатти-ҳаракатларни амалга оширса, солиқ тўловчи билан бир хил жазоланади.

Вазиятдан хабардор бўла туриб, солиқ тўловчи ёки солиқ тўловчининг мулкни эгаллаб турган шахс билан мулк бўйича операция амалга оширган шахс 2 йилгача озодликдан маҳрум

қилини ёки 300 минг йенгача жарима ёки ҳам озодликдан маҳрум қилини, ҳам жарима солиш билан жазоланади.

Мажбурий ундирув тўғрисидаги қонунга асосан: 1) ундирув учун масъул инспекторнинг саволларига жавоб бермаган ёки қасддан сохта маълумотлар берган шахс; 2) бухгалтерия ҳужжатлари текширувидан бош тортган, халақит берган ёки қонун ёки текшириш учун сохта маълумотлар киритилган бухгалтерия ҳужжатларини тақдим қилган шахсга 100 минг йенгача жарима солинади.

Солиқ қарзи қарздорнинг мол-мулкини хатлаш мулкнинг турига қараб хатлаш баённомасини тузиш орқали амалга оширилади. Бунда солиқ қарзи қарздорнинг мол-мулкини хатлаш ҳақида қарздорнинг барча манфаатли шахсларига хабар берилиши керак.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ:

1. Давлат солиқларини ундириш тўғрисидаги қонуннинг мақсадлари нима?

2. Давлат солиқларини ундириш тўғрисидаги қонуннинг қандай хусусиятлари бор?

3. Мажбурий ундирув қандай тартибда амалга оширилади?

4. Мажбурий ундирувнинг моҳияти ва хусусиятлари нималардан иборат?

5. Асосий солиқ тўлаш мажбурияти ва иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти ўртасида қандай боғлиқлик бор?

6. Иккиламчи солиқ мажбурияти юкланган шахсдан солиқ қай тарзда ундирилади?

7. Текинга бериш каби тасарруф қилиш туфайли вужудга келган иккиламчи солиқ тўлаш мажбурияти нима?

8. Мажбурий ундирувдан бўйин товлаш учун қандай жавобгарлик белгиланган?

IX БОБ. ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАРНИНГ СОЛИҚ ВА БОШҚА МАЖБУРИЙ ТЎЛОВЛАР БЎЙИЧА ҚАРЗДОРЛИГИНИ ҲИСОБЛАШ ДАСТУРИЙ МАҲСУЛИ

Режа:

1. Дастурий маҳсулни ШЭХМга ўрнатиш ва ўчириш.

2. Дастурий маҳсул орқали ҳисоботларни шакллантириш.

2.1. Корхоналар бўйича ҳисоботларни шакллантириш;

2.2. Вазирликлар ва идоралар бўйича ҳисоботларни шакллантириш;

2.3. Инспекторлар бўйича ҳисоботларни шакллантириш;

2.4. Дастурий маҳсул орқали шакллантирилган ҳисоботларни таҳлил қилиш.

3. Боқимандалар билан ишлаш.

3.1. Боқиманда суммаларини таҳлил қилиш;

3.2. Тўлов муддатлари узайтирилган боқимандалар бўйича маълумот олиш;

3.3. Боқимандага эга корхоналарга солиқ қарзини узатиш тўғрисидаги талабномаларини бериш ва бу борада назорат ишларини олиб бориш;

3.4. Боқимандаларни қарздор корхоналарнинг дебиторларидан ундириш;

3.5. Боқимандаларни қарздор корхоналарнинг мол-мулкига қаратиш ва бу борада назорат ишларини олиб бориш.

4. Солиқ тўловчиларнинг ШҲВларидан маълумот олиш.

1. Дастурий маҳсулни ШЭХМга ўрнатиш ва ўчириш

Дастурий маҳсулни ўрнатиш

Дастурий маҳсулни ШЭХМа ўрнатиш учун Ned_GNI_setup.exe файлини ишга туширинг.

Экранда дастурий маҳсулни ШЭХМ га ўрнатишни бажарувчи модулнинг дарчаси пайдо бўлади. Дастурий маҳсулни

оладини ўрнатилиши учун «Next» «Далее» тугмачасини бо-
ши кифоя.

Дастурий маҳсул ШЭХМга ўрнатилгандан сўнг компьютер-
нингизни иш столида қуйидаги ёрлиқча пайдо бўлади:

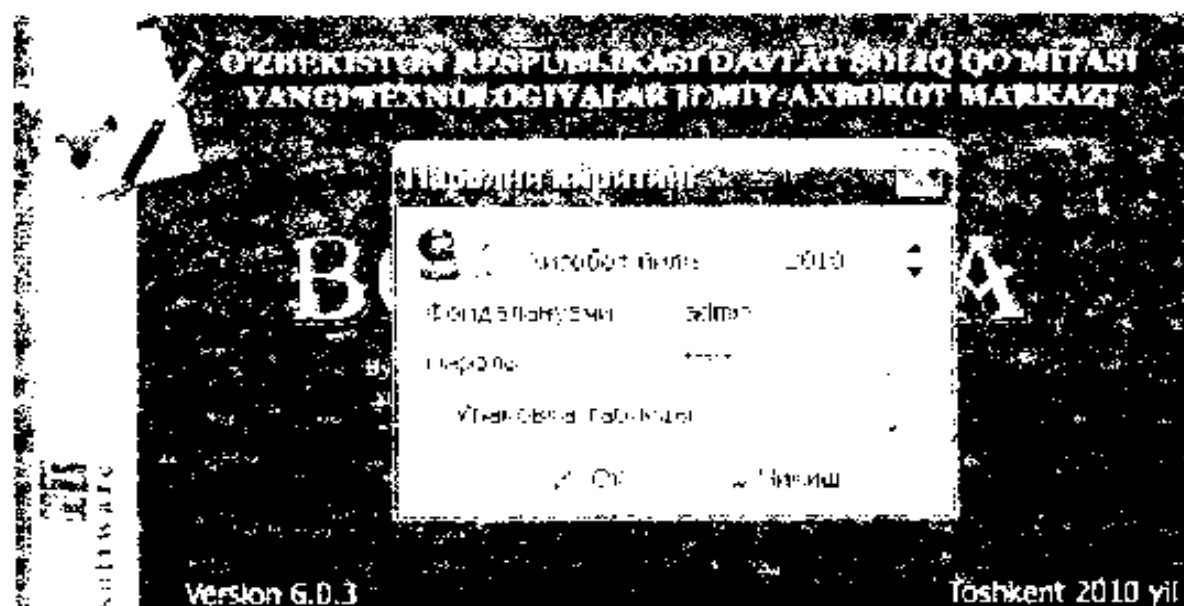
Ушбу ёрлиқча орқали дастурий маҳсулни ишга туширишин-
гиз мумкин. Бунинг учун ёрлиқчага курсорни олиб келиб, сичқ-
аччасини ўнг тугмачасини икки марта босиб кифоя.

Эслатма: Ёрлиқчадаги расм ва ундаги ёзувлар дастурий
маҳсул версиясига қараб ўзгариши мумкин.

Дастурий маҳсулни ўчириш

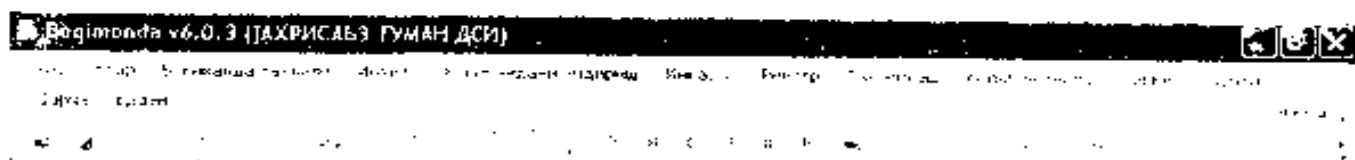
Дастурий маҳсулни компьютернингиздан ўчириш учун «Start»
(«Пуск») менюсидаи бошқарини панелини чақирини ва шу ердан
«дастурларни ўрнатиш ва ўчириш» модулини ишга туширинг.
Ўрнатилган дастурлар ичидан ушбу дастурни белгиланг, ўчи-
риш режимини танланг ва ўчираётганингизни тасдиқланг.

Дастур олдинги бандда кўрсатилган тартибда ўрнатилиб,
ёрлиқча орқали ишга туширилиб, уш ишлатиш ва маълумот-
лар базасига кириш учун пароль сўралади.

Дастур билан ишловчи ходим томонидан дастлаб иш юритиш йили танланади, бундан мақсад ўтган ва ундан олдинги йилларда берилиб, ижроси таъминланмаган талабнома ва даъво аризалари билан ишлаш.

Ходим томонидан пароль тўғри кiritилган ҳолда дастурий маҳсул ишга тушиб, асосий экран шакли очилади ҳамда у қуйидаги кўринишга эга бўлади:

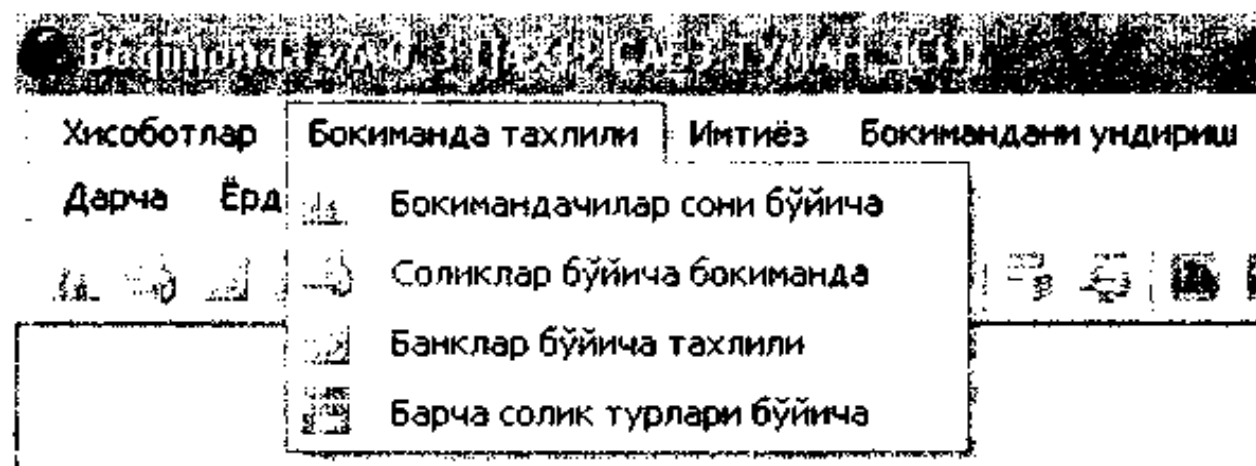
Дастурнинг бош менюси «Ҳисоботлар», «Боқиманда таҳлини», «Имтиёз», «Боқимандани ундириш», «Инкассо», «Реестр», «Тақсимлаш», «Маълумотнома», «Сервис», «Почта», «Дарча», «Ёрдам» ва «Чиқиш» менюларидан иборат бўлиб, улар ҳам ўз навбатида қуйидаги қисмларга бўлинади:

1. «Ҳисоботлар» менюси корхоналар, вазирликлар, статуслар, корхонанинг фаолият тури, корхона ҳолати, мулкчилик шакли, корхонага бириктирилган ишбегорлар, солиқ тўловчига хизмат кўрсатувчи банклар бўйича ҳисоботлар олиш учун фойдаланилади.

- Хисоботлар
- Боқиманда таҳлили
- Имтиёз
- Боқимандани ундириш
- Хисоботлар
- Боқиманда таҳлили
- Имтиёз
- Боқимандани ундириш

Барча ҳисоботларни бюджет, бюджетдан ташқари Пенсия, Республика йўл, мактаб таълими, Солиқ органларини ривожлантириш жамғармалари ҳамда ягона солиқ тўлови бўйича шакллантириш мумкин.

2. «Боқиманда таҳлили» менюси боқимандага эга корхоналар сони, солиқ турлари, солиқ тўловчиларга хизмат кўрсатувчи банк муассасалари, барча солиқ турлари бўйича ҳисоботларни олиш учун фойдаланилади:

3. «Имтиёз» менюсида солиқ тўловчиларнинг солиқ турлари бўйича бўлган имтиёзлари, «Солиқ турлари» ва «Барча солиқ турлари» бўлимида ҳисобдан чиқаришган, тўлов муддати узайтирилган ва пеня ҳисоблаш тўхтатилганлар бўйича ҳисоботни шакллантириш имконияти мавжуд. Ушбу меню қуйидаги кўринишга эга:

v6.0.3 (JAХРИСАБЗ ТУМАН ДСИ)

Боқиманда таҳлили	Имтиёз	Боқимандани ундириш	Инкассо
Им		Имтиёзлар реестри	
		Солиқ турлари бўйича	
		Барча солиқ турлари бўйича	

4. «Боқимандани ундириш» менюси қуйидаги кўринишга эга:

АБЗ ТУМАН ДСИ)

Имтиёз	Боқимандани ундириш	Инкассо	Реестр	Таксимлаш
		Корхоналарнинг ШХВлари		
		Банк ҳужжатларини жамлаш		
		Номзод корхоналар рўйхати		
		Қарздор корхоналар билан ишлаш		
		Ҳисобот 41 та устун		
		Солиқ қарзини мажбурий ундириш		

Бу меню орқали қуйидаги операциялар:

-солиқ тўловчиларнинг ШХВларини таҳлил қилиш, улардан кўчирмалар олиш;

-солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабнома бериш ҳамда бу қарздорликларни ундириш учун номзод корхоналар рўйхатини тузиш. Номзод корхоналар рўйхатини тузиш боқимандаларни мажбурий ундириш ишларини ташкил этишини иккинчи босқич бўлиб, у кейинчалик 41 графали ҳисоботларни шакллантириш учун асос ҳисобланади;

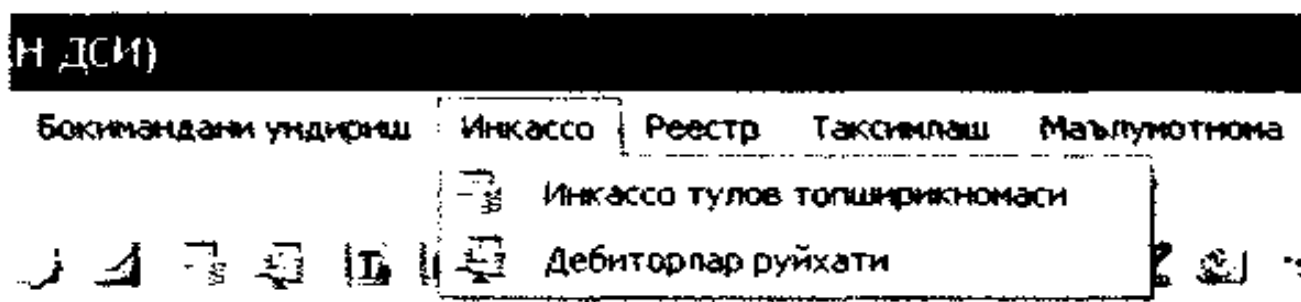
-қарздор корхоналар билан ишлаш. Бу ерда номзод корхоналар рўйхатидан танлаб олинган солиқ тўловчиларга солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабномаларини бериш, даъво аризаларини шакллантириш, уларнинг назоратини олиб бериш, уму-

ман олганда 41 графали ҳисоботларни олиш учун зарур маълумотлар шакллантирилади:

-боқимандаларни мажбурий ундириш юзасидан олиб борилган ишлар ҳисоботлари шакллантирилади:

-корхоналарга қолдиқ суммалари (сальдо) киритиш. Ҳар бир корхона бўйича дастурий маҳсул билан иш бошлаган кунга мавжуд қарздорликлар бўйича берилган солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабномаларининг қолдиқ суммалари киритилади. Бу қолдиқ суммалар корхоналарга дастур орқали дастлабки оғоҳлантириш талабномаларини беришда айнириб ташланади. Бу ерда кўрсатилган ишлар дастур билан ишлашнинг биринчи, дастлабки босқичи бўлиб, фақат бир марта амалга оширилади ҳамда кейинги даврлар (йилларда) қолдиқ суммалар дастур орқали автоматик тарзда аниқланади. Шунинг унутмангки, қолдиқ суммалар дастур билан ишладан олдин бир марта фақат амалдаги ижроси таъминланмаган солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабномалари бўйича киритилади холос. Сальдо киритилмаган ҳолатда дастурий маҳсул корхонанинг қарздорлигининг барчаси, яъни тўлиқ ҳажмига солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабномани шакллантиради.

5. «Инкассо» менюси қуйидаги кичик менюлардан иборат:

Ушбу меню орқали солиқ тўловчининг ўзига ва унинг дебиторига қўйилган инкассо топшириқномалари ва уларнинг банклар бўйича реестрларини аниқлаш имкониятлари келтирилган.

6. «Реестр» менюси қуйидаги кичик менюлардан иборат:

Инкассо	Реестр	Таксимлаш	Маълумотнома	Сервис
	T	Талабномалар реестри		
A, C, D	A	Ариза ва даъво аризалар		
	C	Хужалик судининг қарори		
	D	Дебиторга кўйилган инкассолар		
	B	Валюта х.р. кўйилган инкассо		
	K	Кузатув хати		

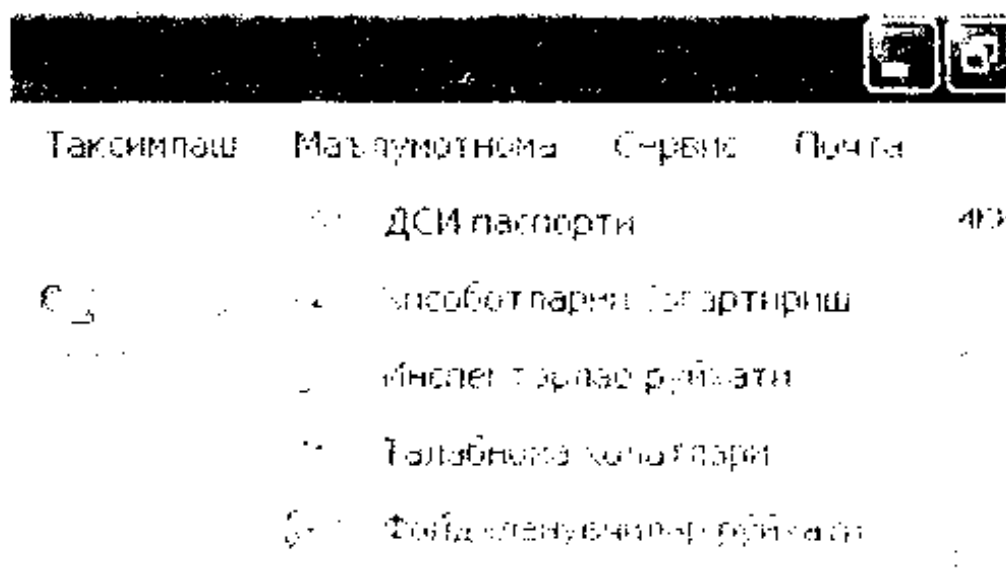
Бу меню орқали ДСИ томонидан солиқ тўловчиларга берилган талабномалари ва хужалик судларига киритилган даъво аризалари рўйхати ва уларнинг ҳолати, дебиторга ва валюта ҳисоб рақамига кўйилган инкассолар тўғрисида маълумот олиш мумкин.

7. «Таксимлаш» менюсида боқимандага эга корхоналарни туман ДСИ инспекторларига таксимлаш, бириктирилган ходимлар бўйича қарздорликларни шакллантириш имкониятлари мавжуд.

Реестр	Таксимлаш	Маълумотнома	Сервис	Почта
B, K				

8. «Маълумотнома» менюси қуйидаги кўринишга эга:

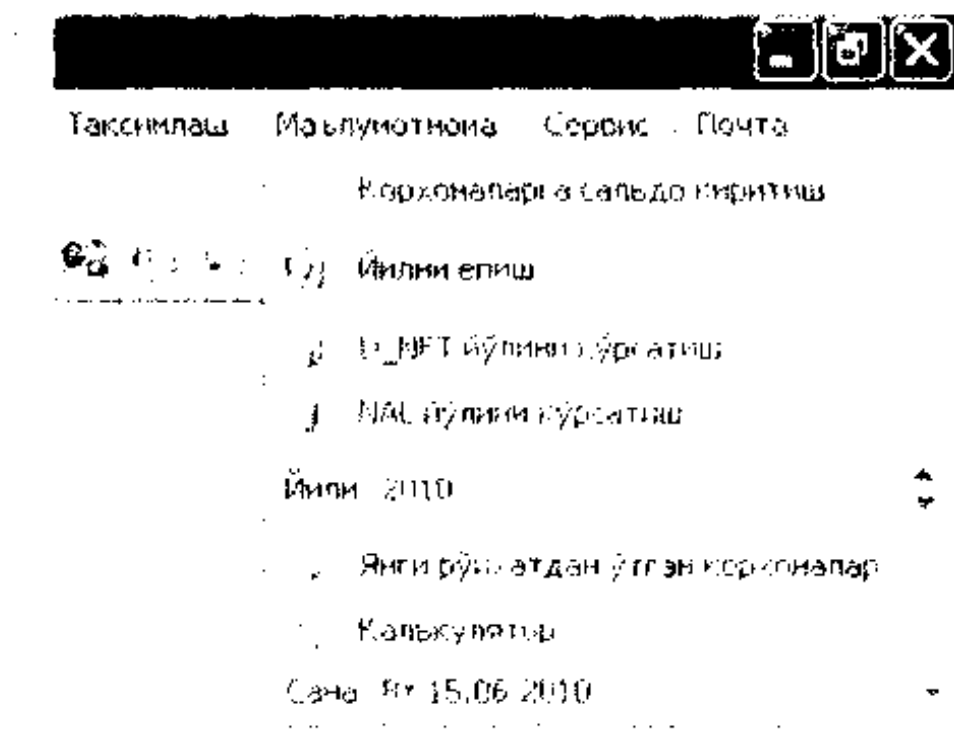
Бу меню орқали маълумотлар базасига ДСИ паспорти, ҳисоб-

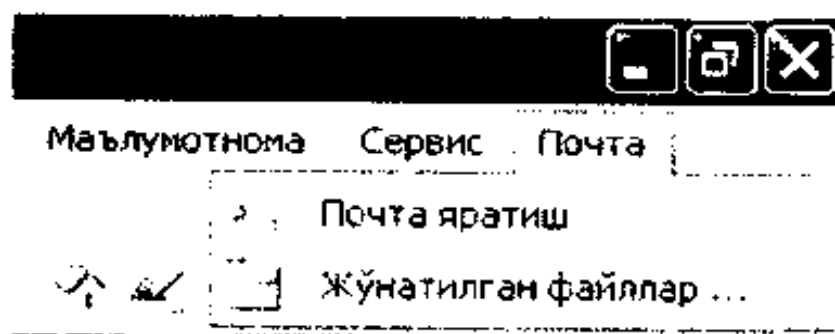
ботлардан итўловларнинг янги таркибни, ДСИ инспекторлари рўйхатини, солиқ қарзини узни тўғрисидаги талабнома ҳолатларини ҳамда фойдаланувчилар рўйхатини киритиш мумкин.

9. «Сервис» менюси ҳисобот йилини ёниш, корхоналарга сальдо киритиш (фақат бир марта), «СИИЖ (юрidik шахслар)-3» дастурлар мажмуасининг ядроси (D_NET), ДСИ маълумотлар базаси (NAI) жойлаштиган каталоглар жойини кўрсатиш, экранга калькуляторни чиқариш, янгидан рўйхатдан ўтган корхоналар, календарь билан ишлаш ва санами белгилаш учун ишлатиладиган ҳамда у қуйидаги кўринишга эга:

10. «Почта» менюси боқимандалар ва уларни мажбурий унди-

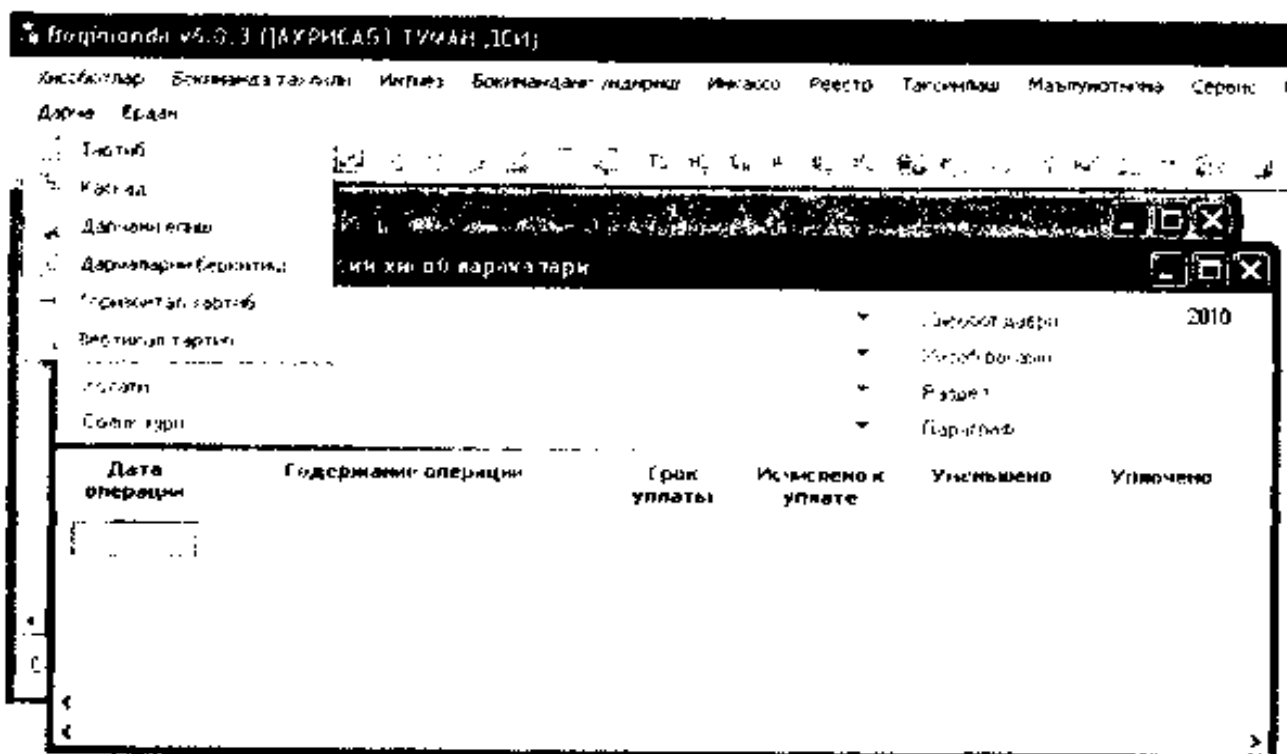
риш борасида амалга оширилган ишлар юзасидан почта файлларини шакллантириш, жўнатиш ҳамда жўнатилган файллар ҳисобини юритиш имконини яратади. Бу меню қуйидаги кўринишга эга:

11. «Дарча» кичик менюси WINDOWS операцион системаси хусусиятларини ифодалаб, очилган дарча(рус тилида «окно»)ларнинг жойлашнинг тартибини белгилайди. Бу кичик менюдан тўғри фойдаланиш дастур билан ишловчиларга кагга имконият яратади. Масалан, Сиз ҳар хил икки дарчага кирган ҳолда, уларни масалан, горизонтал тарзда ёнма-ён жойлаштирсангиз, ундаги маълумотларни принтер(EXCEL)га чиқармасдан солиштириш имконига эга бўласиз. Фақат дастурдан чиқишда буларнинг барчасини ёнгиши ёки ундаги маълумотлар зарур бўлса сақлашни унутманг.

Солиқ тўловчиларнинг ШХВлари ва унга қўйилган инкассо талабномалари дарчалари мисолида бу менюнинг экран кўриниши қуйидагича:

12. «Ёрдам» кичик менюси электрон қўлланмадан фойдала-

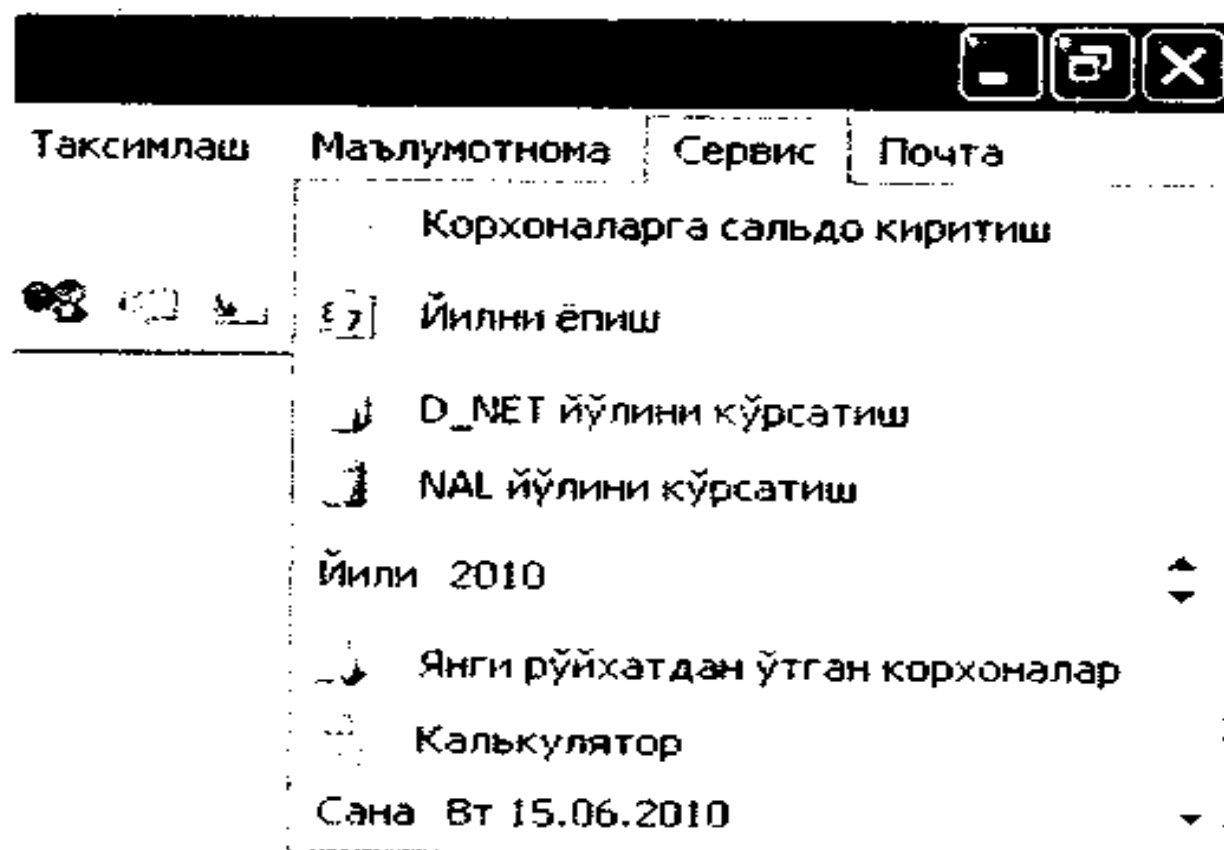
ниш имконини беради. Дастурий маҳсулни ишлатиш юзасидан махсус электрон қўлланма ёзилган бўлиб, у Сизга яқин ёрдамчи сифатида ишингизни енгиллаштиришга қаратилган. Электрон қўлланмадан дастурий маҳсулни ишлатиш жараёнида хоҳлаган пайтда фойдаланишингиз мумкин. Бунинг учун дастурий маҳсулдан чиқмасдан «F1» тугмачасини ишлатиш кифоя. Жумладан, «Фойдаланувчи учун қўлланма» (ёки «F1» тугмачаси) танланган ҳолатда экран қуйидаги кўринишга эга бўлади:

Дастурий маҳсулни созлаш

Дастурий маҳсул тўғри ишлаши учун маълумотномалар тўплами (D_Net) ва маълумотлар базаси (NAL) жойлашган диск ва директорий аниқ кўрсатилиши лозим. Бу маълумотлар икки хил усулда киритилиши мумкин.

Биринчи усул. Дастурий маҳсулга кирилади ҳамда «Сервис» менюси тугмачаси босилади. Ушбу менюдаги «D_Net йўлини кўрсатиш» ва «NAL йўлини кўрсатиш» кичик менюларига кириш керак йўллارни тўғри кўрсатиб, «ОК» тугмасини босиш керак:

Экранга қуйидаги формалар чиқарилади:

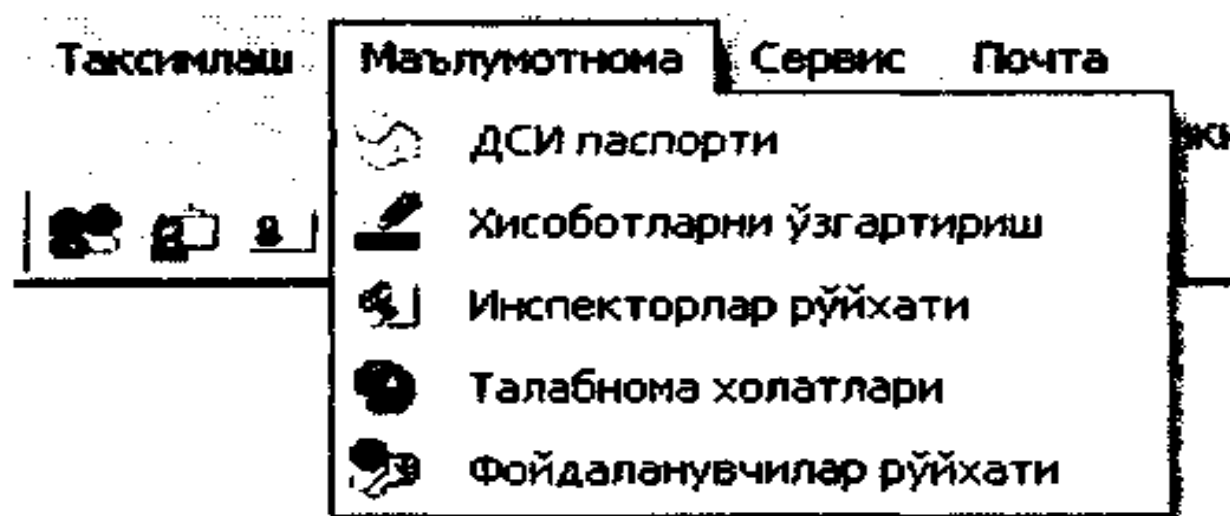

Иккинчи усул. D_Net ва NAL йўлини дастур ўрнатилган жойдаги Path.ini файлини очиб ҳам ўзгартириш мумкин.

Дастурий маҳсул орқали олинадиган ҳисобот шаклларини ўзгартириш

Айрим ҳолатларда дастурий маҳсул томонидан олинаётган ҳисоботлардаги солиқлар ва йиғимлар таркибига ўзгартириш киритиш лозим бўлади. Масалан, бирон бир солиқ тури, масалан, ягона ер солиғи бўйича маълумотлар олиш зарур бўлиб қолиши мумкин. Бундай ҳолатларда дастурнинг «Маълумотнома» менюсидаги «Ҳисоботларни ўзгартириш» кичик менюси орқали бюджет ва Пенсия, Республика йўл жамғармаси ҳамда мактаб жамғармаларига тегишли тўлов турларини қўшиш, ўзгартириш ва ўчириш мумкин.

Агар «Маълумотнома» -> «Ҳисоботларни ўзгартириш» менюси ишлатилса, экран шакли қуйидаги кўринишга эга бўлади:

Бу ерда «Солиқ кодлари» манбаларга тегишли бўлган солиқ турларининг ШХВ кодлари. Бу солиқ турларини ажратиш учун фақат «» орқали ёзиш керак, акс ҳолда ҳисобот тўғри чиқмайди.

Экран шаклида бюджет, бюджетдан ташқари мақсадли жамғармалар, СИРЖ ва ягона солиқ тўлови алоҳида гуруҳларга бўлинган.

Маълумотлар базаси янги манбаларни киритиш Кўшиш тугмачаси, мавжуд ёзувларни ўчириш Ўчириш тугмачаси орқали амалга оширилади. Агарда янги киритилган ёзув сатри-

ни маълумотномага киритиш лозим бўлмаса, бу операция

X Бекор тугмачаси орқали бекор қилиниши мумкин.

Маълумотномада «Дастурларнинг таркибини ўзгариштириш ва ўзгаришлар

Саклаш тугмачаси орқали хотирага олинадил.

Бундан ташқари, зарурият бўлган ҳолатда стандарт, яъни ДСҚ томонидан белгиланган ҳисобот шаклларига яна қайтиш мумкин ҳамда бунинг учун **Na21_1** тугмачаси босилиши kiffoя.

Шунингдек, тўлов турлари таркибини «Танлаш» устунидаги катакларни **✓** белгилаш орқали ҳам ўзгариштириш мумкин.

Ҳисоботларнинг дастурий маҳсул орқали белгиланган асосий шакллари ва манбаларнинг кодлари «I-N ҳисоботлари» ва «СИАИЖ-3 (юридик шахслар)» дастурлар мажмуасига мослаштирилган. Шу сабабли айрим ҳолатларда, масалан ҳисобот шаклларига ўзгариштиришлар киритишда фойдаланувчиларга қулайлик яратиш мақсадида **NA2** тугмачаси киритилган. Бу тугмача босилганда экран шакли икки қисмга бўлинади. Экраннинг биринчи (юқори) қисмида ҳисобот шаклларига киритилган умумий манбалар кўрсатилса, иккинчи (қуйи) қисмида бир неча тўлов турларидан иборат манбаларнинг таркиби ёритилади. Масалан, акциз солиғи танланган экран шакли қуйидаги кўринишга эга бўлади:

Кичик менюга кирилиб, «ENTER» тугмачаси босилгандан сўнг қуйидаги шаклнома экранга чиқарилади:

ДСИ паспорти шаклномасига қуйидаги маълумотлар киритилади:

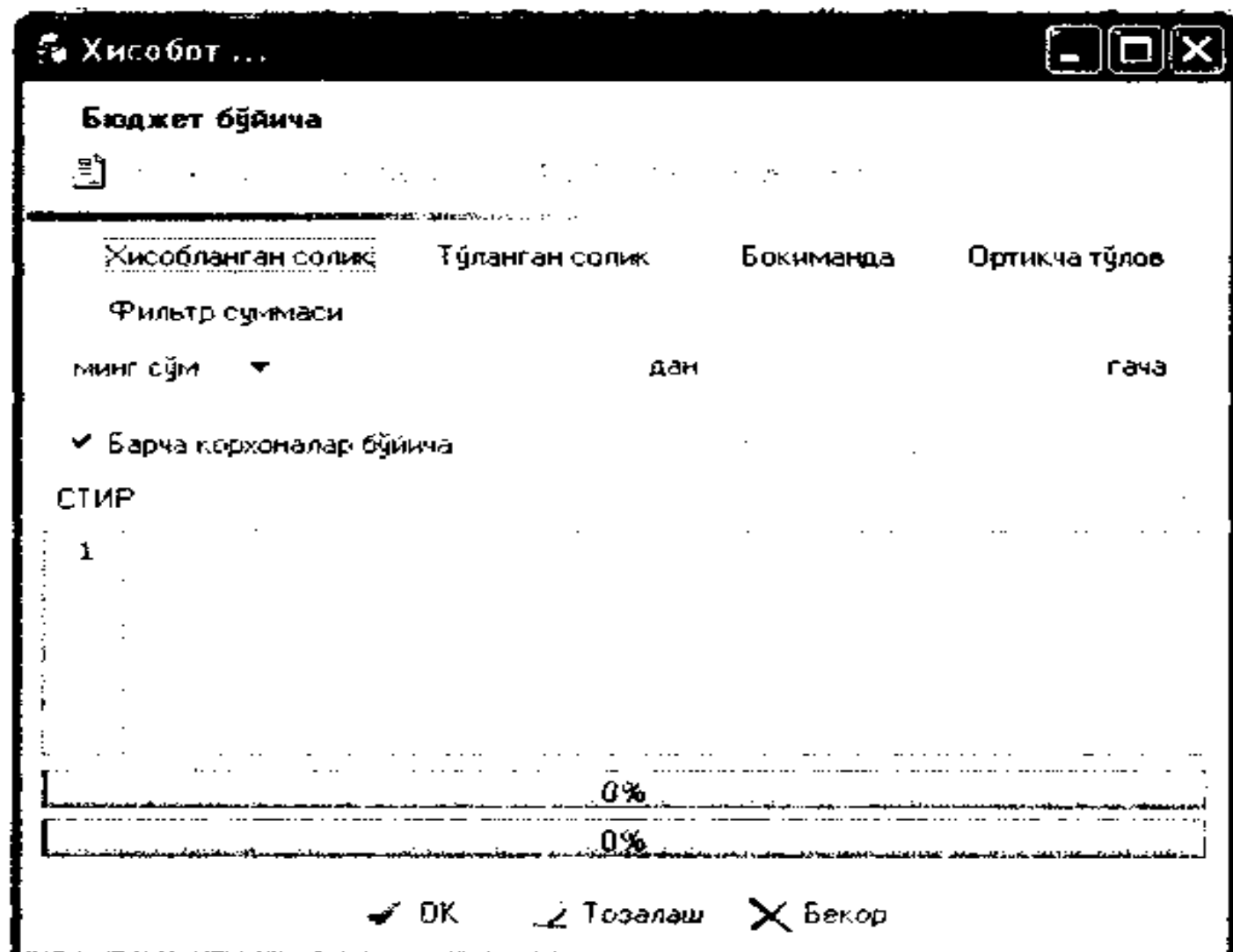
-ҳудуд ва ДСИнинг номлари, ДСИ СТИРи, почта индекси ва манзили, банк номи, МФОси, ҳисоб рақами, телефон ва факс рақамлари;

-туман ДСИ бошлиғи ва бош ҳисобчининг фамилия, исм ва шарифлари киритиладн;

-ҳудудий Хўжалик суди номи ва манзили.

Киритилган маълумотларни сақлаш учун **Сақлаш** тугмачаси, уни бекор қилиш учун **Бекор** тугмачаси, шаклномадан чиқиш учун **Чиқиш** тугмачаси босилади.

ЭСЛАТМА! ДСИ паспортдаги маълумотлар солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабномалари, даъво аризалари ва бошқа ҳужжатлар ҳамда ҳисоботларни шакллангиришда фой-

Бу ерда экран шакли сарлавҳасида менюлар ва ҳисоботлар номи, шунингдек маълумотлар санаси келтирилган. Маълумотлар санаси юридик шахслар маълумотлар базасига ишлов берилган, яъни Na46.DBF файлидаги сана билан аниқланади. Бизнинг мисолимизда бу – 2010 йил 8 апрель.

Бундан ташқари, экран шакли ҳисоботлар таркибини аниқлаш имконини беради. Бунинг учун экран шаклидаги катакларга белги қўйиш кифоя. Масалан, ҳисобланган тўловлар учун – **Хисобланган солиқ**, амалга оширилган тўловлар бўйича – **Тўланган солиқ**, боқимандалар учун – **Боқиманда**, ортиқча тўловлар учун – **Ортиқча тўлов** белгиларини қўйиб чиқиш керак бўлади. Бундан ташқари, агарда ортиқча тўловлар бўйича маълумот олинаётган бўлса, манфий қолдиқ учун **Манфий қолдиқ** белгиси ҳам очилади. Бу ҳолда ҚҚС бўйича мав-

жуд манфий қолдиқ суммалари ҳақида маълумот олиш имкони яратилади.

Бундан ташқари, боқиманда суммалари учун филтер бериш имкони бор. Бунинг учун филтер катагини белгилаш лозим бўлади.

Филтер суммаси Манфий қолдиқ

минг сўм

Шунингдек, ҳисоботларни шакллантиришда пул бирликларини ҳам олдиндан белгилаш мумкин. Мазкур дастурий маҳсул орқали ҳисоботларни «сўм»да, «минг сўм»да ва «млн.сўм»да шакллантириш имконияти мавжуд.

Дастурий маҳсул орқали ҳисоботларни нафақат тумандаги барча солиқ тўловчилар, балки айрим корхоналар бўйича ҳам шакллантириш мумкин. Бунинг учун «барча корхоналар бўйича» катагидаги белги олиб ташланади:

Барча корхоналар бўйича

Айрим (1 ёки ундан кўп) корхоналар бўйича ҳисоботларни олишда корхоналарнинг СТИРини қўлда тегишли катакка киритиш мумкин. «СТИР» ёзуви ёнидаги катакчага белги қўйилганда бир ёки бир нечта корхоналар бўйича ҳисобот олинади.

СТИР | 200667027

1 | 200667027-КАШКАДАРЕСУВКУРИЛДШ НЧЖ

Башарти корхоналарнинг СТИРларини билмаган ёки киритиш қийин ҳолатларда «...» белгиси қўйилган катакка сичқончанинг чап кнопкаси орқали босилса, корхоналар рўйхати экранга чиқади:

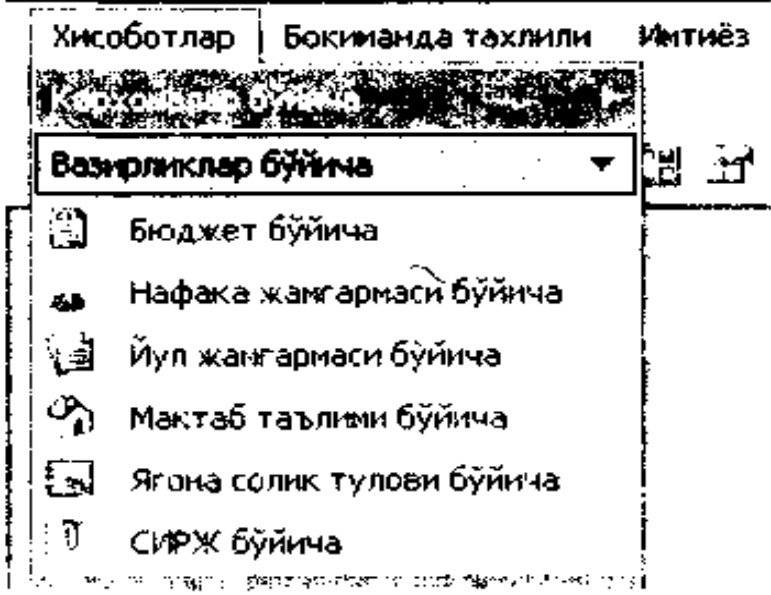
СТИР	Номи
200684663	САНЪАТ ФЕРМЕР ХУЖАЛИГИ
200684694	КАРШИ КИЧИК КОРХОНАСИ
200684710	БОБИР КИЧИК КОРХОНАСИ.
200684742	ЖАЛАБОШ ФЕРМЕР ХУЖАЛИГИ.
200684766	БОБОНАЗАР ФЕРМЕР ХУЖАЛИГИ
200684814	БАРАКА ХУСУСИЙ МАЙИШИЙ ХИЗМАТ
200684838	РАХМОН КИЧИК КОРХОНАСИ
200684853	МАШЪАЛ ФИРМАСИ.
200684877	КАРШИРАДИАТОР УЗБЕК-РОССИЯ К/К
200684892	НАСАФ КИЧИК КОРХОНАСИ.
200684917	ИЛМИЙ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ МАКБАЗИ
200684924	ФЕРУЗЯНА ФИРМАСИ
200684956	ХИММАТ КИЧИК КОРХОНАСИ
200685069	САВР КИЧИК КОРХОНАСИ
200685084	МУСАВВИР КИЧИК КОРХОНАСИ
200685091	ХУМО КИЧИК КОРХОНАСИ
200685109	ЖУРА САТТОР КИЧИК КОРХОНАСИ
200685116	СОХИБҚОР ФЕРМЕР ХУЖАЛИГИ

Излаш
 Бекор
 Танлаш
 Тозалаш
 Чикиш

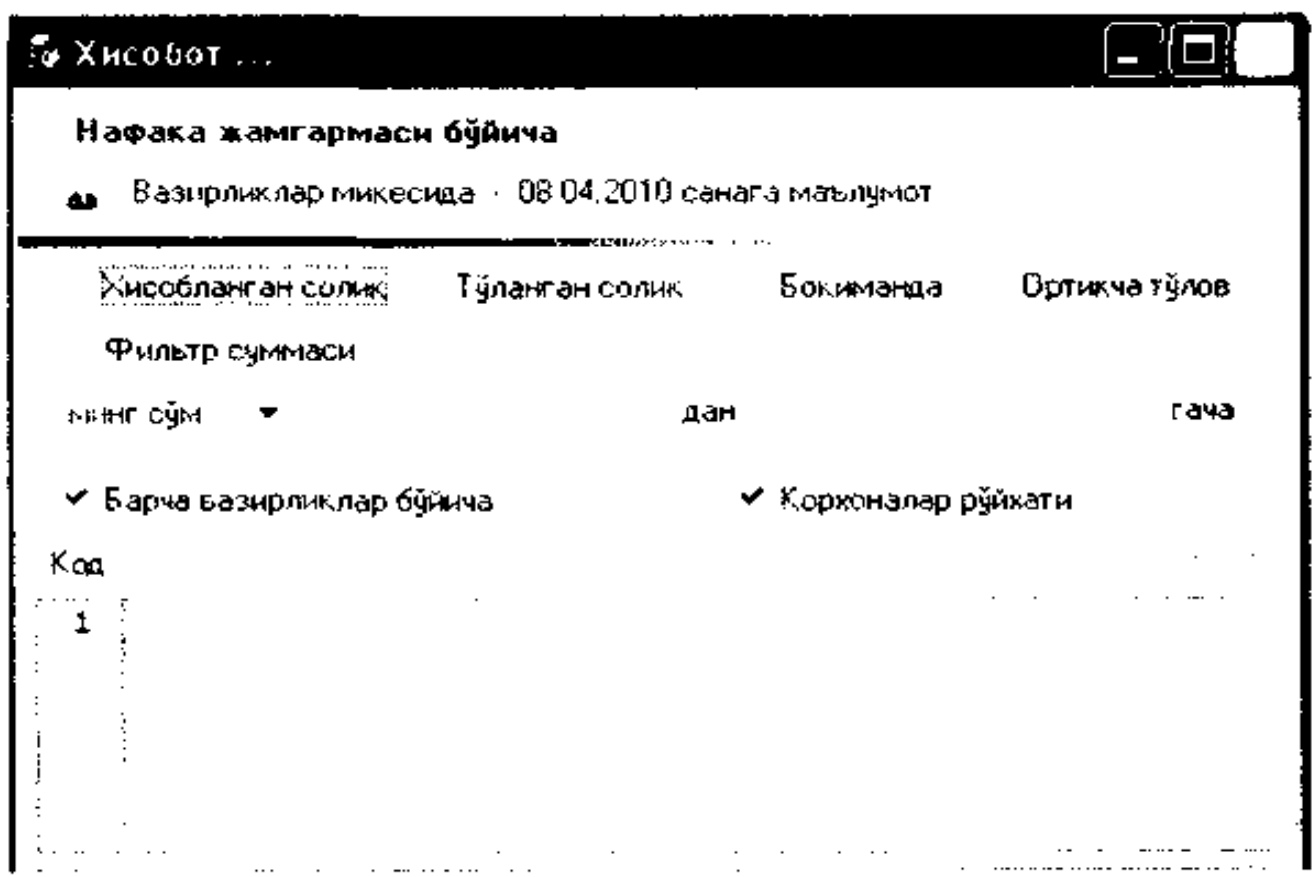
Бу ҳолда зарур корхоналар экран шакли орқали танланади. Яна шунини таъкидлаш лозимки, «Ҳисобланган», «Тўланган солиқ», «Боқиманда», «Ортиқча тўлов» менюларини ёки бошқа белгиларни танлашда уларни ҳар хил группалаш мумкин.

2.2. Вазирликлар ва идоралар бўйича ҳисоботларни шакллантириш

Дастурий маҳсул орқали ҳисоботларни ҳисобланган ва амалга оширилган тўловлар, боқиманда ва ортиқча тўловлар бўйича маълумотларни бюджет ва бюджетдан ташқари мақсадли жамғармалар, СИРЖ ва ягона солиқ тўлови бўйича олиш мумкин. Ҳисоботларнинг вазирликлар ва идоралар кесимидаги дастлабки экран шакли қуйидаги кўринишда акс этади:

Вазирликлар ва идоралар бўйича ҳисоботларни Бюджет, Пенсия жамғармаси, Республика йўл жамғармаси, Мактаб таълими жамғармаси, ягона солиқ тўлови ва СИРЖ бўйича шакллантириш мумкин. Бунинг учун улардан бирини танлаш керак. Барча экран шакллари бир хиллаштирилганлигини инобатга олган ҳолда Пенсия жамғармаси тўловлари бўйича ҳисоботларни шакллантиришни мисол тариқасида кўриб чиқамиз. Эcran шакли қуйидаги кўринишга эга:

Бу ерда экран шакли сарлавҳасида менюлар ва ҳисоботлар номи, шунингдек, маълумотлар санаси келтирилган. Маълумотлар санаси юридик шахслар маълумотлар базасига ишлов берилган, яъни Na46.DBF файлидаги сана билан аниқланади. Бизнинг мисолимизда бу – 2010 йил 8 апрель.

Бундан ташқари, экран шакли ҳисоботлар таркибини аниқлаш имконини беради. Бунинг учун экран шаклидаги катакларга белги қўйиш кифоя. Масалан, ҳисобланган тўловлар учун –

Ҳисобланган солик , амалга оширилган тўловлар бўйича –
 Тўланган солик , боқимандалар учун – **Боқиманда** , ортиқча тўловлар учун – **Ортиқча тўлов** белгиларини қўйиб чиқиш керак бўлади.

Бундан ташқари, боқиманда суммалари учун филтър бериш имкони бор. Бунинг учун филтър катагини белгилаш лозим бўлади.

Филтър суммаси ----- **Манфий қолдик**
минг сўм ▼ 100.0 дан 1 000 000.0 гача

Шунингдек, ҳисоботларни шакллантиришда пул бирликларини ҳам олдиндан белгилаш мумкин. Мазкур дастурий маҳсул орқали ҳисоботларни «сўм»да, «минг сўм»да ва «млн.сўм»да шакллантириш имконияти мавжуд.

Дастурий маҳсул орқали ҳисоботларни нафақат барча вазирликлар ва идоралар, балки айрим вазирликлар бўйича ҳам шакллантириш мумкин. Бунинг учун «барча вазирликлар бўйича» катагидаги белги олиб ташланади: **Барча вазирликлар бўйича** .

Айрим (1 ёки ундан кўп) вазирликлар ва идоралар бўйича ҳисоботларни олишда вазирликларнинг кодини қўлда тегишли катакка киритиш мумкин. «Код» ёзуви ёнидаги катакчага белги қўйилганда бир ёки бир нечта вазирликлар бўйича ҳисобот олинади:

☐ Барча вазирликлар бўйича		☐ Корхоналар рўйхати	
Код	☒	6,22	... ▼
1		6-Ихтидор	
2		22-ГАК "Ўзбекэнерго"	

Башарти, вазирликлар ва идораларнинг кодларини билмаган ёки киритиш қийин ҳолатларда «...» белгиси қўйилган катакка кличқончанинг чап кнопкиси орқали босилса, вазирликлар рўйхати экранга чиқарилади:

Маълумотнома

NS3.DBF - Вазирликлар рўйхати

Код	Номи
11	Ассоциация "Ўзмонтажспецстрой"
12	Минобразование
13	Минобороны
14	АК "Ўзстройматериалы"
15	Агентство связи и информатизации
16	Минсельхозхоз
17	Госкор."Ўзпромгражданстрой"(не исп-ть)
18	ГЭК "Ўзавтойул"
19	Мин.труда и соц.защ.нас РУз
20	Мин.труда РУз(не исп-ть)
21	Минфин
22	ГЭК "Ўзбекэнерго"
23	Минюст
24	ГКНТ(не исп-ть)
25	Госконцерн "Ўзводстрой"(не исп-ть)
26	Госкомгеология
27	Госкомспорт(не исп-ть)
28	Госкомлес (не исп-ть)

Иزلаш
Бекор

Танлаш

Тозалаш
Чикиш

Бундан ташқари, олиндиган ҳисоботлар шакли ва таркиби

Корхоналар рўйхати катагининг белгиланганлиги ёки белгиланмаганлигига боғлиқ. Ушбу катак белгиланмаган ҳолатда ҳисоботлар танланган вазирликлар ва идоралар бўйича жамланган ҳолда чиқарилади. Маъкур катак белгиланганда эса ҳисоботлар танланган вазирликлар ва идоралар бўйича корхоналари кўрсатилган ҳолда чиқарилади.

Яна шуни таъкидлаш лозимки, «Ҳисобланган», «Тўланган солиқ», «Боқиманда», «Ортиқча тўлов» менюларини ёки бошқа белгиларни танлашда уларни ҳар хил группалаш мумкин.

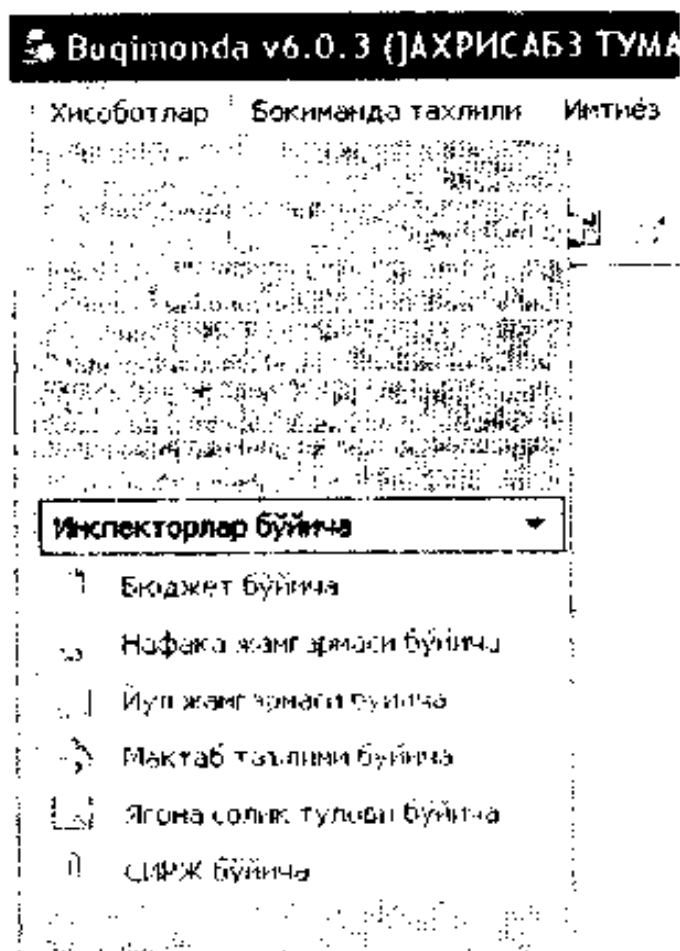
Худди юқоридаги каби амалларни бажариш орқали:

- статуслар бўйича ҳисоботларни;
- фаолият тури бўйича ҳисоботларни;
- корхоналар ҳолати бўйича ҳисоботларни;
- мулкчилик шакли бўйича ҳисоботларни;
- банклар бўйича ҳисоботларни шакллантириш имконияти

мавжуд.

2.3. Инспекторлар бўйича ҳисоботларни шакллантириш

Дастурий маҳсул орқали ҳисоботларни ҳисобланган ва амалга оширилган тўловлар, боқиманда ва ортиқча тўловлар бўйича маълумотларни бюджет ва бюджетдан ташқари мақсадли жамғармалар, СИРЖ ва ягона солиқ тўлови бўйича олиш мумкин. Ҳисоботларнинг инспекторлар кесимидаги дастлабки экран шакли қуйидаги кўрinishга эга бўлади:

Инспекторлар бўйича ҳисоботларни Бюджет, Пенсия жамғармаси, Республика йўл жамғармаси, Мактаб таълими жамғармаси, ягона солиқ тўлови ва СИРЖ бўйича шакллантириш мумкин. Бунинг учун улардан бирини танлаш керак. Барча экран шакллари бир хиллаштирилганлигини инобатга олган ҳолда Пенсия жамғармаси тўловлари бўйича ҳисоботларни шакллантиришни мисол тариқасида кўриб чиқамиз. Эcran шакли қуйидаги кўринишга эга:

Ҳисобот ...

Нафақа жамғармаси бўйича

Инспекторлар миқёсида - 08.04.2010 санага маълумот

Ҳисобланган солиқ	Тўланган солиқ	Болиманда	Ортиқча тўлов
Фильтр суммаси			
минг сўм	дан		гача
Барча инспекторлар бўйича			
Код	✓		...
1			
		0%	
		0%	

OK Тозалаш Бекор

Бу ерда экран шакли сарлавҳасида менюлар ва ҳисоботлар номи, шунингдек маълумотлар санаси келтирилган. Маълумотлар санаси юридик шахслар маълумотлар базасига ишлов берилган, яъни Na46.DBF файлидаги сана билан аниқланади. Бизнинг мисолимизда бу – 2010 йил 8 апрель.

Бундан ташқари, экран шакли ҳисоботлар таркибини аниқлаш имконини беради. Бунинг учун экран шаклидаги катاكلарга белги қўйиш кифоя. Масалан, ҳисобланган тўловлар учун

- ✓ **Хисобланган солиқ** , амалга оширилган тўловлар бўйича ..
- ✓ **Тўланган солиқ** , боқимандалар учун – ✓ **Боқиманда** , ор-
тикча тўловлар учун – ✓ **Ортикча тўлов** белгиларини қўйиб
чиқиш керак бўлади.

Бундан ташқари, боқиманда суммалари учун филтър бериш
имкони бор. Бунинг учун филтър катогини белгилаш лозим
бўлади.

Шунингдек, ҳисоботларни шакллантиришда пул бирликла-
рини ҳам олиндан белгилаш мумкин. Мазкур дастурий маҳсул
орқали ҳисоботларни «сўм»да, «минг сўм»да ва «млн.сўм»да
шакллантириш имконияти мавжуд.

Дастурий маҳсул орқали ҳисоботларни нафақат барча инс-
пекторлар, балки айрим инспекторлар бўйича ҳам шаклланти-
риш мумкин. Бунинг учун «барча инспекторлар бўйича» катаги-
даги белги олиб ташланади: **Барча инспекторлар бўйича**.

Айрим (1 ёки ундан кўп) инспекторлар бўйича ҳисобот-
ларни олишда инспекторларнинг кодини қўлда тегишли ка-
такка киритиш мумкин. «Код» ёзуви ёнидаги катакчага бел-
ги қўйилганда бир ёки бир нечта инспекторлар бўйича ҳисо-
бот олинади:

Башарти, инспекторларнинг кодларини билмаган ёки кири-
тиш қийин ҳолатларда «...» белгиси қўйилган катакка сичқонча-
нинг чап кнопкаси орқали босилса, инспекторлар рўйхати экран-
га чиқарилади:

NA33.DBF - Инспекторлар рўйхати

Код	Номи
1	Эшмирзаев Илос
2	Исломов Акмал
3	Едгоров Обид
4	ПИ ЭПЪ ЗАКЪК
5	Уттиров Илхон
6	ПАК ВИТАЛИЙ
7	Самдиев Манга
8	Газизов Иштиер
9	Иброҳим Девридан
10	Айтимов Нурид
11	Каримов Дони
12	Эришев Шамдан
13	Бешамов Илхон
14	Муратов Ширбек
15	Ибраҳимов Фароқ
16	Набиев Фароқ
17	Мавлянов Ганга
18	Маммадов Илхон

Ишлаш

Бекор

Ганлаш

Топиш

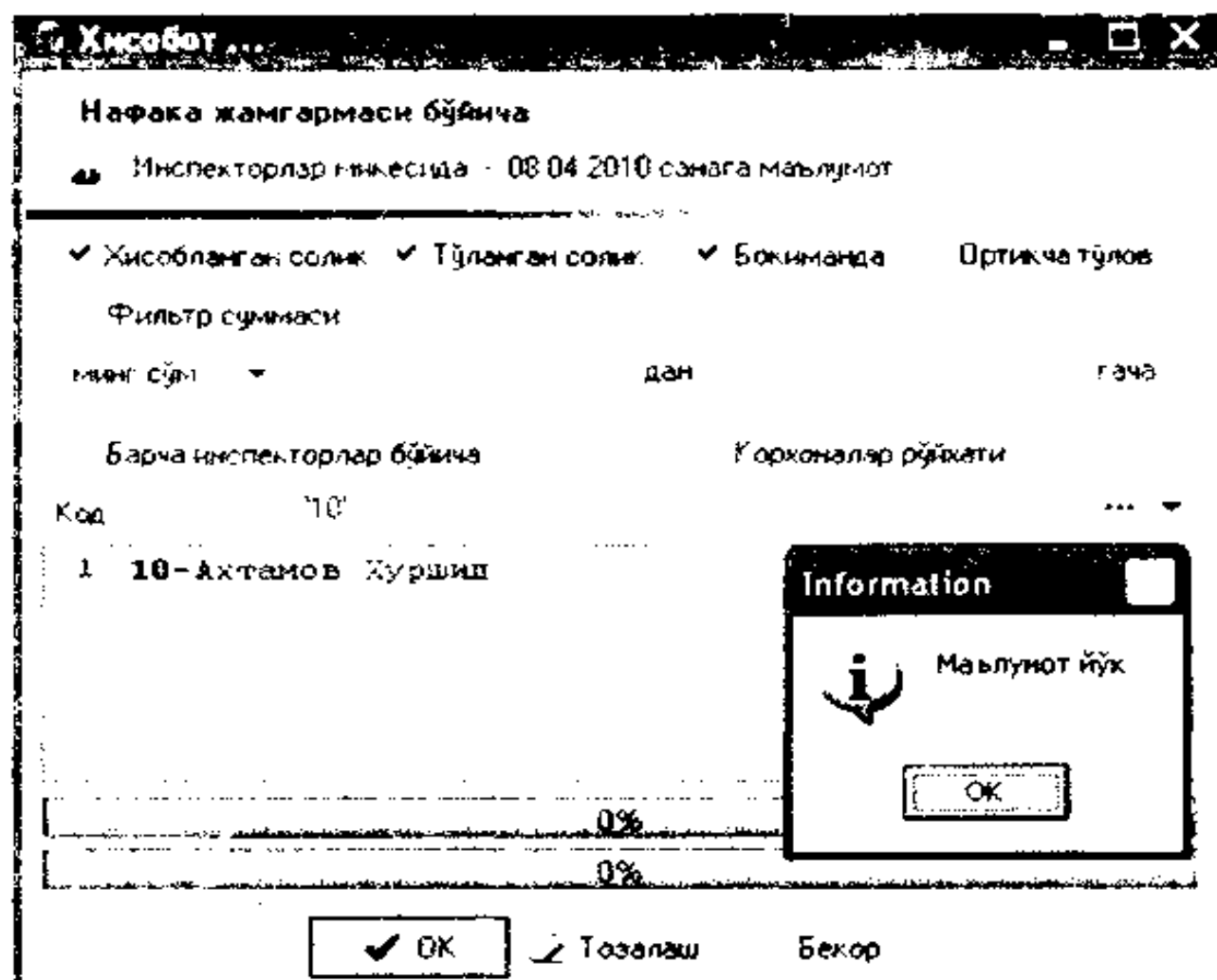
Тизиш

Бундан ташқари, олинган ҳисоботлар шакли ва таркиби **Корхоналар рўйхати** каттагининг белгиланганлиги ёки белгиланмаганлигига боғлиқ. Ушбу каттак белгиланмаган ҳолатда ҳисоботлар танланган инспекторлар бўйича жамланган ҳолда чиқарилади. Мазкур каттак белгиланганда эса ҳисоботлар танланган инспекторлар бўйича корхоналари кўрсатилган ҳолда чиқарилади.

Яна шуни таъкидлаш лозимки, «Ҳисобланган», «Тўланган солиқ», «Боқиманда», «Ортиқча тўлов» менюларини ёки бошқа белгиларни танлашда уларни ҳар хил гуруҳлаш мумкин.

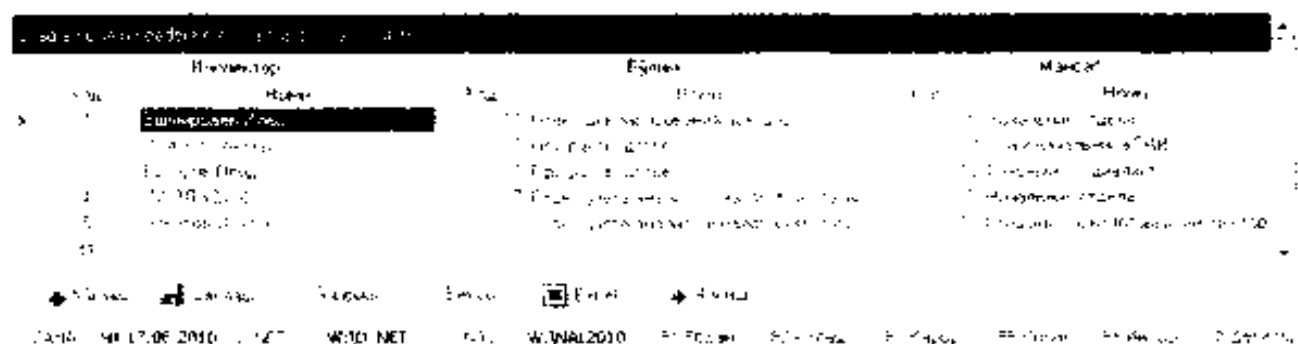
Боқиманда а эга бўлган корхоналарга бириктирилган ДСИ маъсул ходимлари бўйича маълумотлар дастурий маъсулга киритилмаган бўлса 2 ҳолат юз бериши мумкин.

Иккинчи ҳолат, ҳисоботлар баъзи инспекторлар бўйича шакллантирилганда «маълумот йўқ» деган ёзувни экранга чиқаради:

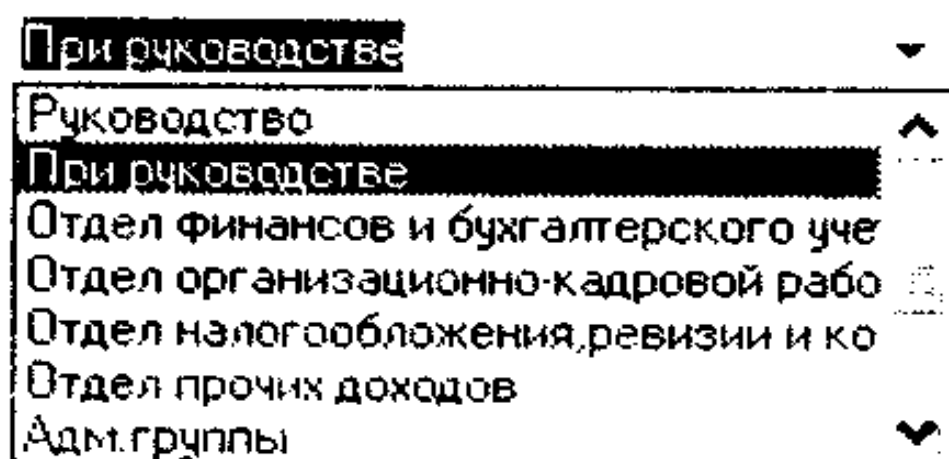
Боқимандага эга корхоналар инспекторларга қуйидаги тартибда тақсимланиши мумкин.

ДСИдаги юридик шахслар маълумотлар базасига ДСИ ходимлари рўйхати киритилмаган бўлса, уни қуйидагича киритиш мумкин. Бунинг учун «Маълумотнома» менюсининг «Инспекторлар рўйхати» кичик менюсига кирилади. Бу ҳолда экран шакли қуйидагича бўлади:

Маълумотлар базасига янги ходимлар **Ўқов** тугмачаси орқали киритилади. Агарда бирон ходим рўйхатдан чиқарилиши керак бўлса, бу **Ўчириш** тугмачаси орқали амалга оширилади. Нотўғри терилган, лекин маълумотлар базасига киритилмаган ёзувлар (сатрлар) **Бекор** тугмачаси орқали бекор қилинади. Инспекторлар рўйхатини **Excel** тугмачаси орқали EXCEL жадвалига чиқариш мумкин. Ходимлар рўйхатига киритилган ўзгартиришлар ва қўшимчалар **Саклаш** тугмачаси орқали хотирага олинади.

ДСИ бўлиналари номини киритишда бевосита бўлинма кодларини териш ёки маълумотлар базасидан фойдаланиш мумкин. Бунинг учун бўлинма номи ёзиладиган кататка борилиб, сичқончанинг чап тугмачаси босилади. Бу ҳолда экранга бўлиналар рўйхати чиқарилади:

Худди шунингдек, ДСИдаги лавозимлар номини киритишда бевосита лавозим кодларини териш ёки маълумотлар базасидан фойдаланиш мумкин.

Бунинг учун лавозим номи ёзиладиган кататка белгиланиб, сичқончанинг чап тугмачаси босилади. Бунда экранга лавозимлар рўйхати чиқарилади:

Боқимандалари мавжуд корхоналар инспекторларга бириктиришни икки хил усулда амалга ошириши мумкин. Биринчи усулда «Тақсимлаш» менюсининг «Корхоналарга инспекторларни тақсимлаш» кичик менюсига кирилади. Бу ҳолда экран шакли қуйидагича бўлади:

Корхона		Инспектор	
СТИР	Номи	ИФП	Номи
200686050	КАШАДАН ЁСУВКУРЛИК ИЧК	00170	Эшмирзаев Илос
200686050	К.МБ ШУББА КОРХОНАСИ	01039	Эшмирзаев Илос
200686074	КАРШИ ТИМАН МТД ДАУ	00172	Эшмирзаев Илос
200686082	БЕШКЕНТ ПАХТА ТОВАРЛАШ ОЖ	00172	Эшмирзаев Илос
200686240	КАРШИ ТИМАН КИМЕ ЛАДТИРИШ ОЖ	00173	Эшмирзаев Илос
200686297	444 ХИМКУ ШУББА КОРХОНАСИ	01015	Эшмирзаев Илос
200686408	11 АВТОМАКПНЕТ ОЖ	01015	Эшмирзаев Илос

Экран шаклининг ўнг томонидаги «(Инспектор) Код» каттагига инспекторлар кодини бевосита киритиш мумкин. Башарти инспекторнинг кодини билмаган ҳолатда «(Инспектор) номи» каттагига сичқончанинг чап тугмачаси босилади. Бу ҳолда экранга лавозимлар рўйхати чиқарилади:

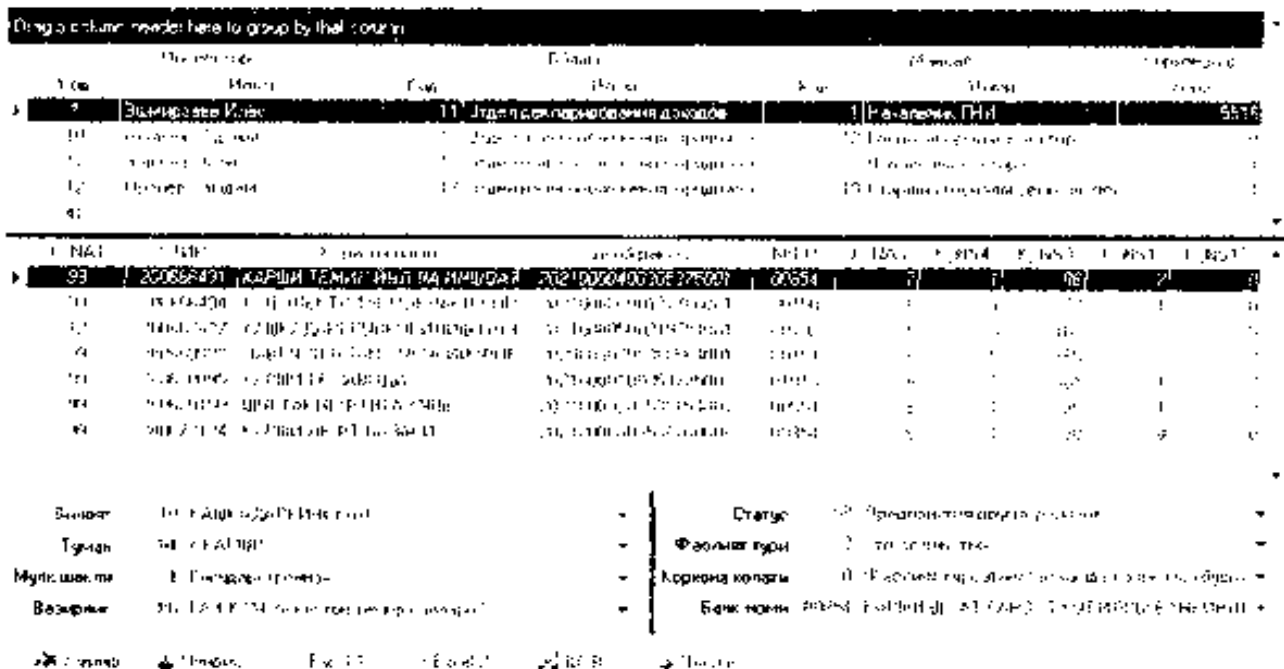
Инспектор	
Код	Номи
И 1	Эшмирзаев Илос
И 1	Эшмирзаев Илос
И 1	Исломов Акмал
И 1	Едгоров Обид
И 1	ЛИ ЭЛЬЗА ХХХ
И 1	Уткиров Илхом
И 1	ПАК ВИТАЛИЙ
И -	Саъдиев Мажид

Маълумотлар базасига янги ёзувлар тугмачаси орқали киритилади. Агарда сатр рўйхатдан чиқарилиши керак бўлса, бу тугмачаси орқали амалга оширилади. Нотўғри терилган, лекин маълумотлар базасига киритилмаган ёзувлар (сатрлар) тугмачаси орқали бекор қилинади. Маълумотларни тугмачаси орқали EXCEL жадвалига

чиқариш мумкин. Маълумотларга киритилган ўзи артиришлар ва қўшимчалар **Саклаш** тугмачаси орқали хотирага олинади.

Иккинчи усул. Бу усул инспекторга ҳеч бўлмаганда битта корхона бириктирилгандан сўнг ишлайди. Лекин бу усул боқимандага эга корхоналарни ходимлар ўртасида тақсимлаш ишларини жуда тезлаштиради.

Бунинг учун «Тақсимлаш» менюсининг «Инспекторларга корхоналарни тақсимлаш» кичик менюсига кирилади. Бу ҳолда экран шакли қуйидагича бўлади:

Эътибор берилса, экраннинг ишчи зонаси 3 қисмга бўлинган. Ҳозир ушбу зоналарнинг ҳар бирини ўрганиб чиқамиз.

Экраннинг биринчи – юқори қисмида инспекторлар рўйхати акс эттирилади. Бу зонада инспекторнинг коди, фамилияси, у ишлайдиган бўлимнинг коди ва номи, эгаллаб турган лавозимнинг коди ва номи ҳамда унга бириктирилган корхоналар сони кўрсатилади.

Экраннинг иккинчи – ўрта қисмида актив инспекторга бириктирилган корхоналар рўйхати берилади. Курсор турган инспектор актив ҳисобланади ва бу ёзув ранги билан бошқа ёзувлардан ажралиб туради.

Экраннинг учинчи – қуйи қисмида актив корxonанинг реквизитлари кўрсатилади. Курсор турган корхона актив ҳисобланади ва бу ёзув ранги билан бошқа ёзувлардан ажралиб туради.

Актив инспекторга тегишли корхоналарга янги корхоналар қўшиш учун тугмачаси босилади. Экранда янги ой-пача очилади:

Инспекторларга корхоналарни бириктириш			
Заминбаев Илбег а бириктирилган корхоналар рўйхати			
СТИР	Корхона Номи	СТИР	Корхона Номи
200657485	Э.Э.ПОЧТА ОХЖ К.Д.Ф. БЕШКЕНТ ПАТ	200668431	КАРШИ ТЕМИР ЙУЛ БА ИНШОАТЛАРНИ
200637263	УЛУГБЕК ФИРМАСИ	200668494	КАДЭЛЕКТР ЗАРМОУЛАРИ КОРХОНА
200304400	НЕФТЧИ ХУСУСИИ ФИРМАСИ	200657037	КАШКАДАРЕ СУВЧИРИЛИШ МЧЖ
202400444	Г.УЛИМЖАНОВ ДУКОНИ	200669608	НАВРУЗИ ОПАМ ХУСУСИИ ФИРМАСИ
203557121	МЕЛИОРАТОР ХИМЧИ	200670095	КАРШИ ЕГ ЗАВОДИ
204774295	ANDORA BUSINESS ИМУК	200670150	ШЕРАТКИНЕ ФАБРИКАСИ
204737079	К.Д.ВИЛОЯТ СУВОКОВА БОШКАРМАСИ	200672124	КАРШИ НЕФТ БИЗАСИ
204792106	МЕДАЛЛАК КАПИТАЛ ИНВЕСТ КОМПАНИ	200684544	МИЛЛАТ ФЕРМЕР ХУЖАЛИГИ
204876444	SATTOR NAZAROV U.T.I.M.U	200684553	КАРА БУБО ДЕХОН ХУЖАЛИГИ
205278103	BASSARNEFTGAS MCHS SHAKI CHSHEVI	200684591	МАРЖОН ФЕРМЕР ХУЖАЛИГИ
205728594	MOOM SAVDO SERVIS ONK	200684605	КАРАДОН ФИРМАСИ
205963569	ЧЗ МТ ДП КАРШИ ТУМАН КЕНГАШИ	200684616	АКФИР ФЕРМЕР ХУЖАЛИГИ
206956391	НОВИЙ КУШ ПАРВОЗ ЭКСПОРТ КЛУБИ	200684663	САНААТ ФЕРМЕР ХУЖАЛИГИ
206970493	OLDBASSEVA INVEST MCHS SHAKI KK	200684694	КАРШИ КИЧИК И ОРКОНАСИ
206974353	УЗГУЗА СЕЛЕК.ВА УРУС ИЛМ Т ИИ	200684719	БОВИР КИЧИК КОРХОНАСИ
206983517	УЖУС ИСПОХ АМАЛГА ОШИШ БОШКАР	200684742	КАДАВОШ ФЕРМЕР ХУЖАЛИГИ
200747697	DOMYOV DAMINOV XISNK	200684756	БОВИЗНАЗАР ФЕРМЕР ХУЖАЛИГИ
200750483	АВОНЕ КЛУБ ЭЛБЕК ЭРКИНОВИЧ ФУ	200684814	БАРАҚА ХУСУСИИ МАЙШИИ ИЗМАТ

Бу ҳолатда ҳам экраннинг ишчи зонаси 3 қисмга бўлинган. Ҳозир ушбу зоналарнинг ҳар бирини ўрганиб чиқамиз.

Экраннинг биринчи - юқори қисмида корхона бириктирилаган инспекторнинг исми, шарифи акс эттирилади.

Экраннинг иккинчи - ўрта қисми иккита ойначага (чап ва ўнг) бўлинган.

Чап ойначада ДСИдаги боқимандага эга корхоналар рўйхати берилган.

Ўнг ойначада инспекторга бириктирилган корхоналар рўйхати берилди. Бирон бир корхонани инспекторга бириктириш учун

 тугмачаси босилади. Бу ҳолда корхона чап ойначадан ўнг ойначага ўтказилади.

Агарда тугмачаси босилса, чап ойначадаги барча корхоналар ўнг ойначага ўтказиб қўйилади, яъни танланган инспекторга бириктириб қўйилади.

Инспекторга бириктирилган корхоналарни рўйхатдан чиқариш учун ва тугмачалари ишлатилади.

Экрандаги тугмачаси орқали корхоналар рўйхатини филтрлаш (масалан, статуслар ва ҳ.к. бўйича) мумкин. Бу ҳолда корхоналарни тақсимлаш анча тезлашиб ени иллашади.

Экраннинг учинчи – қуйи қисмида актив корхонанинг реқвизитлари кўрсатилади. Курсор турган корхона актив ҳисобланади ва бу ёзув ранги билан бошиқа ёзувлардан ажралиб туради.

2.4. Дастурий маҳсул орқали шакллантирилган ҳисоботларни таҳлил қилиш

Дастурий маҳсулнинг мазкур версиясида маълумотлар архивини шакллантириш кўзда тутилмаган ҳамда маълумотлар санаси юридик шахслар маълумотлар базасига ишлов берилган, яъни Na46.DBF файлидаги сана билан аниқланади.

Бунга асосий сабаблар:

Биринчидан, Na46.DBF файли ҳажмининг катталиги. Бу файлнинг ҳажми ўртача туманларнинг ўзида 4-6 Мб ни ташкил қиладди.

Иккинчидан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2005 йил 15 июндаги ПҚ-100-сонли қарорига ва ҳозирги кунда амал қилиб келаётган Солиқ кодексига асосан микрофирмалар ва кичик корхоналар учун барча ҳисоботлар ойма-ой тақсимланган ҳолда чораклик тақдим этилиши натижасида ойлик кўрсаткичлар (ҳисобланган тўлов, тўланган, боқиманда ортиқча тўлов суммалари) чорак якуни бўйича ўзгаради. Бу ҳол таҳлилий ишлар учун зарур кўрсаткичларни солиқ тўловчиларнинг ШХВларидан бевосита олинishiни тақозо этади. Лекин ҳар гал кўрсаткичлар динамикасини шакллантириш учун ШХВларини бирма-бир қайта-қайта кўриб чиқиш кўп вақтни талаб қиладди. Шу сабабли дастурий маҳсулда ҳозирча динамик кўрсаткичлар учун архив шакллантириш кўзда тутилмаган.

Лекин дастурий маҳсул орқали ўтган даврлар учун архив юритиш имкони бор. Бу қуйидаги тартибда амалга оширилиши мумкин.

«СИАИЖ-3» дастурий маҳсуллар мажмуаси орқали юридик шахелар маълумотлар базасига ишлов берилгандан сўнг ҳосил бўлган Na46.DBF файли бошқа ном билан сақлаб қўйилади. Масалан, 2010 йилнинг 8 апрель куни учун бу файлга Na46_2010_04_08.DBF номини бериш мумкин («04» ойнинг тартиб рақами, «08» эса сана).

Боқимандаларни уларнинг миқдори ва боқимандага эга корхоналар сони бўйича таҳлил қилиш

Боқимандаларни уларнинг миқдори ва боқимандага эга корхоналар сони бўйича таҳлил қилиш учун дастурий маҳсулнинг «Боқиманда таҳлили» менюсининг «Боқимандачилар сони бўйича» кичик менюсига кирилади.

Дастурий маҳсул орқали боқиманда бўйича маълумотларни бюджет ва бюджетдан ташқари мақсадли жамғармалар, СИРЖ ва ягона солиқ тўлови бўйича олиш мумкин.

Ҳисоботда жами боқиманда ва пеня суммалари, жами боқимандага эга корхоналар сони, шунингдек боқиманда миқдори бўйича тоифаларга бўлинган ҳолда маълумотлар чиқарилади.

Маълумотлар санаси юридик шахелар маълумотлар базасига ишлов берилган, яъни Na46.DBF файлидаги сана билан аниқланади.

Боқимандаларни солиқ турлари бўйича таҳлил қилиш

Боқимандаларни солиқ турлари бўйича таҳлил қилиш учун дастурий маҳсулнинг «Боқиманда таҳлили» менюсининг «Солиқлар бўйича боқиманда» кичик менюсига кирилади.

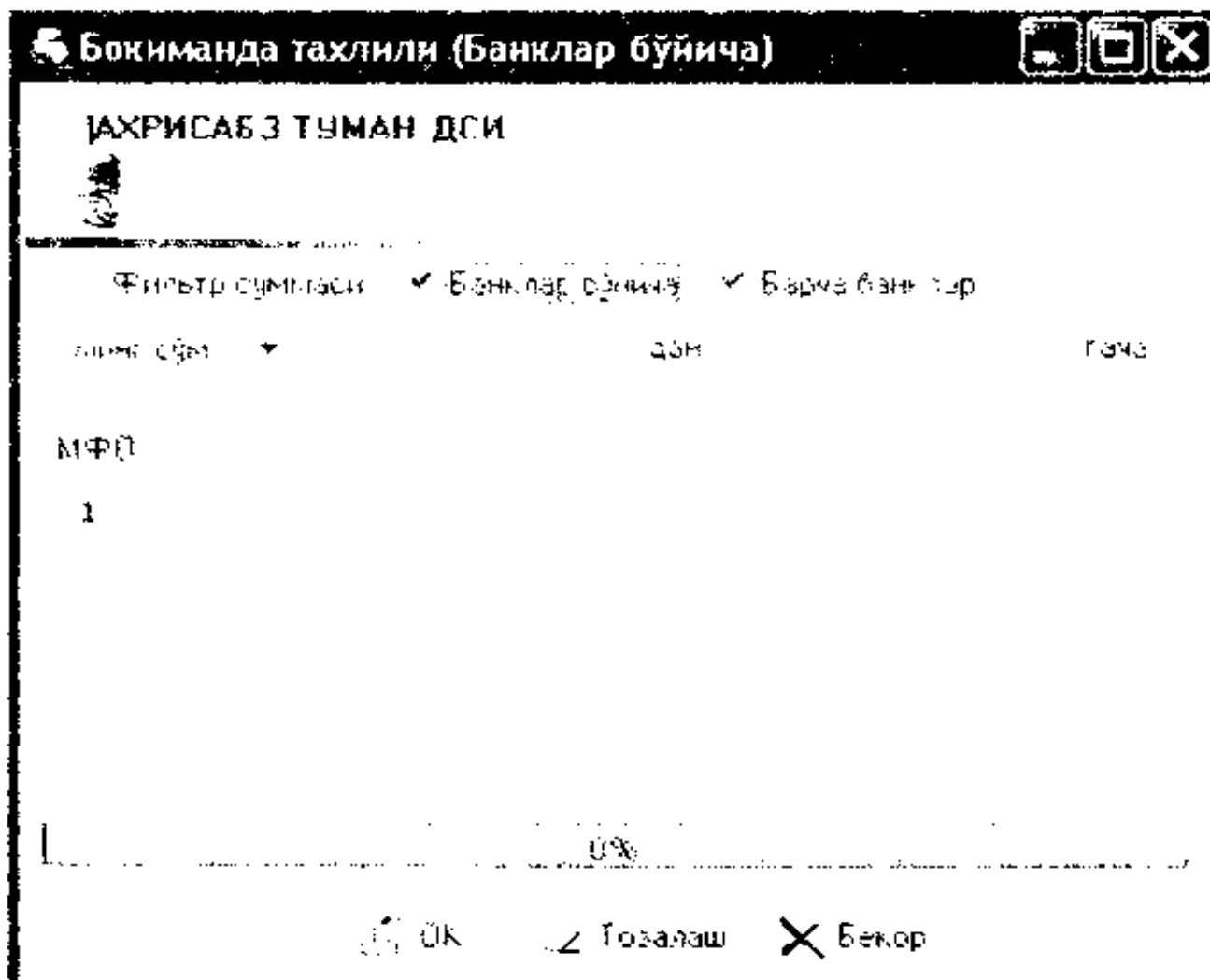
Дастурий маҳсул орқали ҳар бир солиқ (тўлов, йиғим, мажбурий ажратма) тури бўйича ҳисобланган ва амалга оширилган тўловлар, боқиманда ва ортиқча тўловлар бўйича маълумотларни бюджет ва бюджетдан ташқари мақсадли жамғармалар, СИРЖ ва ягона солиқ тўлови бўйича олиш мумкин.

Ҳисоботда барча кўрсаткичлар бюджет, мақсадли жамғармалар, СИРЖ ва ягона солиқ тўлови бўйича гуруҳларга бўлинган ҳолда чиқарилади.

Маълумотлар санаси юридик шахслар маълумотлар базасига ишлов берилган, яъни Na46.DBF файлидаги сана билан аниқланади.

Боқимандаларни банклар бўйича таҳлил қилиш

Боқимандаларни банклар бўйича таҳлил қилиш учун дастурий маҳсулнинг «Боқиманда таҳлили» менюсининг «Банклар бўйича таҳлили» кичик менюсига кирилади. Экран шакли қуйидаги кўринишга эга:

Бу ерда экран шакли сарлавҳасида менюлар ва ҳисоботлар номи, шунингдек маълумотлар санаси келтирилган. Маълумотлар санаси юридик шахслар маълумотлар базасига ишлов берилган, яъни Na46.DBF файлидаги сана билан аниқланади. Бизнинг мисолимизда бу – 2010 йил 8 апрель.

Бундан ташқари, боқиманда суммалари учун филтър бериш имкони бор. Бунинг учун филтър катогини белгилаш лозим бўлади.

Фильтр суммаси Банклар бўйича Киради
 минг сўм дан гача

Шунингдек, ҳисоботларни шакллантиришда пул birlikларини ҳам олдиндан белгилаш мумкин. Мазкур дастурий маҳсул орқали ҳисоботларни «сўм»да, «минг сўм»да ва «млн.сўм»да шакллантириш имконияти мавжуд.

Агарда **Банклар бўйича** катиги танланмаса икки хил ҳисоботлар олиш мумкин.

Биринчи, **Киради** катиги танланмаган ҳолда танланган банк муассасалари бўйича маълумот олиш мумкин. Бу ерда «МФО» катигига белги қўйилмаса фақат бир банк бўйича, бу кататка белги қўйилса, бир ёки бир нечта банклар бўйича маълумот олиш мумкин. Мисол учун:

Бокиманда таҳлили (Банклар бўйича) _ □ ×

JAХРИСАБЗ ТУМАН ДСИ

Фильтр суммаси Банклар бўйича Барча банклар Киради
 минг сўм дан гача

МФО {00001'00008' ...

1	00001-ТОШКЕНТ Ш	МАРКАЗИЙ БАНКНИНГ ТОШКЕНТ ША
2	00008-НАМАНГАН Ш	МАРКАЗИЙ БАНКНИНГ НАМАНГАН

0%

Банклар маълумотномадан танланади ва унинг шакли:

Маълумотнома

МФҲ	Номи
00001	ТОШКЕНТ Ш . МАРҲАЗИЙ БАНКНИНГ ТОШКЕНТ ШАХАР ХИС
00002	НУКУС Ш . МАРҲАЗИЙ БАНКНИНГ ҚОРАҚАЛПОГИСТОН РЕС
00003	АНДИЖОН Ш . МАРҲАЗИЙ БАНКНИНГ АНДИЖОН ВИЛОЯТ .
00004	БУХОРО Ш . МАРҲАЗИЙ БАНКНИНГ БУХОРО ВИЛОЯТ ХИС
00005	ЖИЗЗАУ Ш . МАРҲАЗИЙ БАНКНИНГ ЖИЗЗАУ ВИЛОЯТ ХИС
00006	ҚАШҒИ Ш . МАРҲАЗИЙ БАНКНИНГ ҚАШҒАДАРЕ ВИЛОЯТ И
00007	НАВОИЙ Ш . МАРҲАЗИЙ БАНКНИНГ НАВОИЙ ВИЛОЯТ ХИС
00008	НАМАНҒАН Ш . МАРҲАЗИЙ БАНКНИНГ НАМАНҒАН ВИЛОЯТ
00009	САМАРҚАНД Ш . МАРҲАЗИЙ БАНКНИНГ САМАРҚАНД ВИЛО:
00010	ГУЛИСТОН Ш . МАРҲАЗИЙ БАНКНИНГ СИРДАРЕ ВИЛОЯТ И
00011	ТЕРМИЗ Ш . МАРҲАЗИЙ БАНКНИНГ СУРХАНДАРЕ ВИЛОЯТ:
00012	ФАРҒОНА Ш . МАРҲАЗИЙ БАНКНИНГ ФАРҒОНА ВИЛОЯТ И
00013	УРҒАНЧ Ш . МАРҲАЗИЙ БАНКНИНГ ХОРАЗМ ВИЛОЯТ ХИС
00014	ТОШКЕНТ Ш . МАРҲАЗИЙ БАНКНИНГ ТОШКЕНТ ШАХАР ХИС
00015	НУКУС Ш . МАРҲАЗИЙ БАНКНИНГ ҚОРАҚАЛПОГИСТОН РЕС
00016	АНДИЖОН Ш . МАРҲАЗИЙ БАНКНИНГ АНДИЖОН ВИЛОЯТ:
00017	БУХОРО Ш . МАРҲАЗИЙ БАНКНИНГ БУХОРО ВИЛОЯТ ХИС
00018	ЖИЗЗАУ Ш . МАРҲАЗИЙ БАНКНИНГ ЖИЗЗАУ ВИЛОЯТ ХИС

Изолаш

Бекор

Танлаш

Тозалаш

Чикиш

Биринчи, **Киради** каттаги танланган ҳолда банк муассасалари бўйича маълумот олиш мумкин. Бу ҳолда ҳисоботлар корхоналар кесимида чиқарилади.

Барча маълумотлар бюджет, бюджетдан ташқари жамғармалар ва ягона солиқ тўлови бўйича жамланган ҳолда шакллантирилади.

Боқимандаларни барча солиқ турлари бўйича таҳлил қилиш

Боқимандаларни (нафақаг боқимандалар, балки ҳисобланган, тўланган ва ортиқча тўлов суммалари) солиқ турлари бўйича таҳлил қилиш учун дастурий маҳсулнинг «Боқиманда таҳлили»

менюсининг «Барча солиқ турлари бўйича» кичик менюсига кирилади. Экрaн шaкли қуйидаги кўринишга эга бўлади:

Барча солиқ турлари бўйича ҳисобот

Хисобот тури

08.04.2010

Хисобланган солиқ	Тўланган солиқ	Боқиманда	Ортиқча тўлов
-------------------	----------------	-----------	---------------

Фильтр суммаси

минг сўм дан гача

Барча корхоналар

СТИР

1	
---	--

Солиқлар

1	
---	--

0%

0%

ОК Тозалаш Бекор

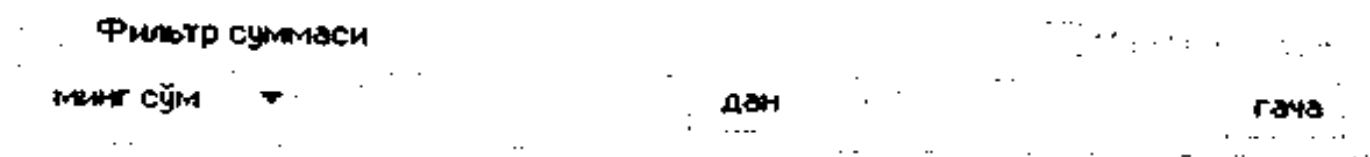
Бу ерда экран шaкли сарлавҳасида менюлар ва ҳисоботлар номи, шунингдек маълумотлар санаси келтирилган. Маълумотлар санаси юридик шахслар маълумотлар базасига ишлов берилган, яъни Na46.DBF файлидаги сана билан аниқланади. Бизнинг мисолимизда бу – 2010 йил 8 апрель.

Шунингдек, экран шaкли ҳисоботлар таркибини аниқлаш имконини беради. Бунинг учун экран шaклидаги катакларга белги қўйиш кифоя. Масалан, ҳисобланган тўловлар учун –

- Хисобланган солиқ**, амалга оширилган тўловлар бўйича –
- Тўланган солиқ**, боқимандалар учун – **Боқиманда**, ор-

тиқча тўловлар учун – **Ортиқча тўлов** белгиларини қўйиб чиқиш керак бўлади.

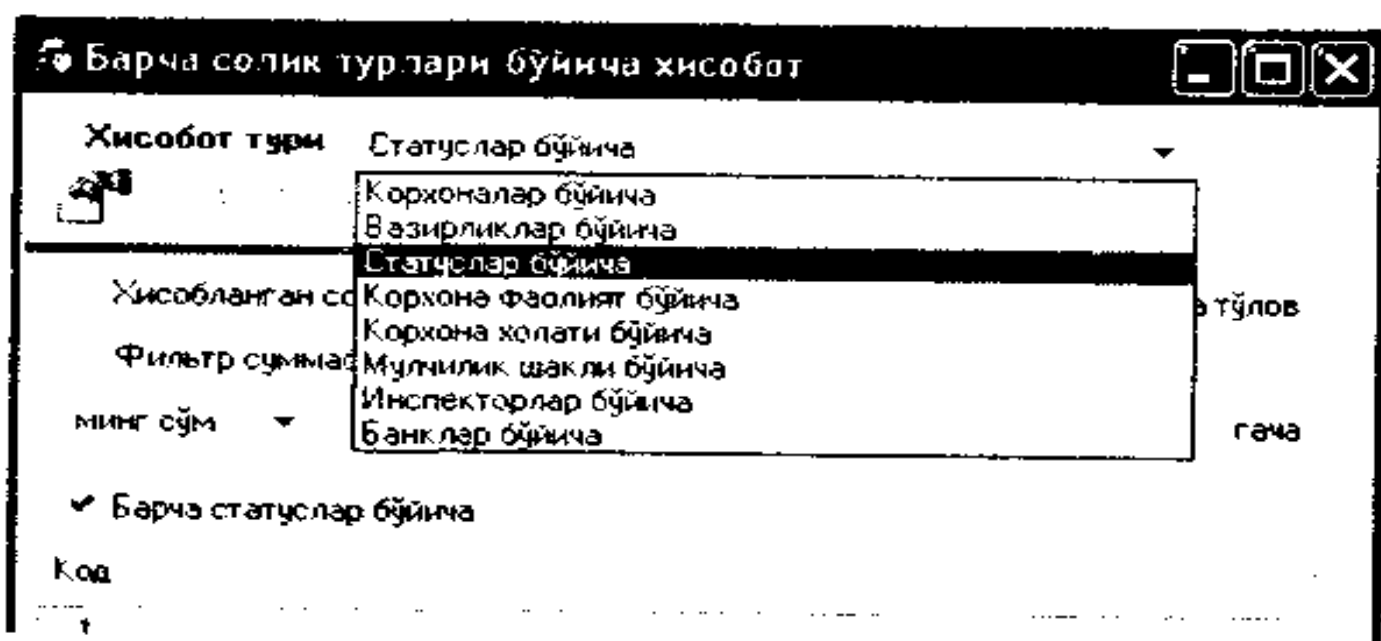
Бундан ташқари, боқиманда суммалари учун филтър бериш имкони бор. Бунинг учун филтър катагини белгилаш лозим бўлади.

Шунингдек, ҳисоботларни шакллантиришда пул бирликларини ҳам олдиндан белгилаш мумкин. Мазкур дастурий маҳсул орқали ҳисоботларни «сўм»да, «минг сўм»да ва «млн.сўм»да шакллантириш имконияти мавжуд.

«Боқиманда таҳлил» менюсининг «Барча солиқ турлари бўйича» кичик менюси орқали ҳисоботларни шакллантириш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

Дастлаб, «Ҳисобот тури» ойначасига кирилиб, ҳисобот тури танланади:

Бизнинг мисолимизда ҳисоботлар «Статуслар бўйича» шакллантирилади.

Кейинчалик зарур ҳисоботлар таркиби «Ҳисобланган солиқ», «Тўланган солиқ», «Боқиманда» ва «Ортиқча тўлов» катاكلари орқали аниқланади. Зарурият бўлганда филтър суммаси, ҳисоботдаги суммалар бирлигини ҳам аниқлаштириш мумкин.

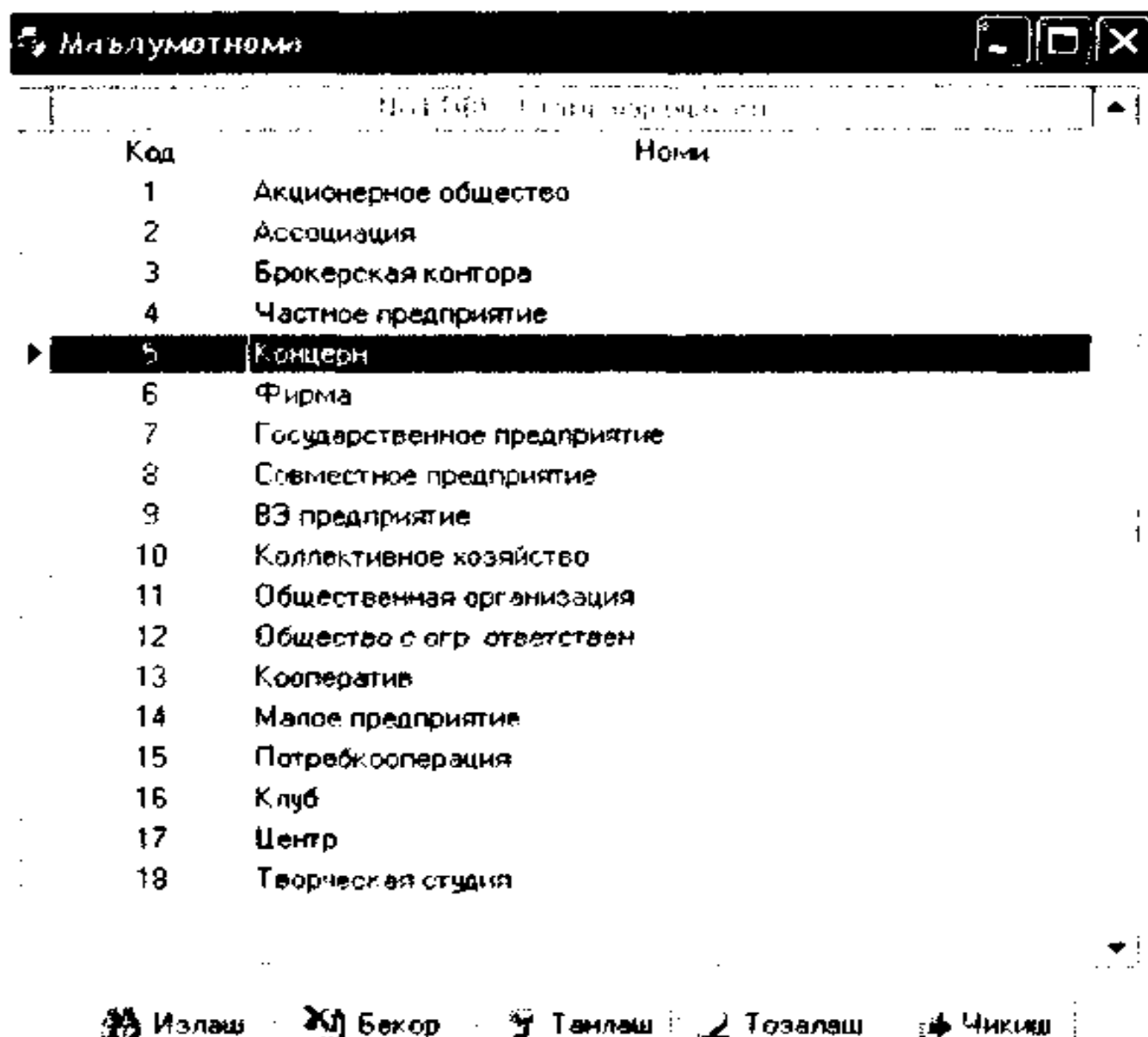
Бундан ташқари «Ҳисобот тури» катакчаси орқали танланган ҳисоботларни барча ёки айрим танланган кўрсаткичлар бўйича

шаклантириш мумкин. Бизнесинг мисолимизда танланган кўрсаткич – бу «статус»лар. Демак, ҳисоботларни барча статуслар ёки айрим (1 ёки ундан кўп) статуслар бўйича шаклантириш мумкин.

Айрим (1 ёки ундан кўп) статуслар бўйича ҳисоботларни олишда статусларнинг кодини қўлда тегишли катакка киритиш мумкин. «Код» ёзуви ёнидаги катакчага белги қўйилганда бир ёки бир нечта статуслар бўйича ҳисобот олинади:

Код	✓ '6'5'	...
1	6-Фирма	
2	5-Концерн	

Башарти, статусларнинг кодларини билмаган ёки киритиш қийин ҳолатларда «...» белгиси қўйилган катакка сичқончанинг чап кнопкаси орқали босилса, статуслар рўйхати экранга чиқарилади:

Бундан ташқари, олинадиган ҳисоботлар шакли ва таркиби **Корхоналар рўйхати** катагининг белгиланганлиги ёки белгиланмаганлигига боғлиқ. Ушбу каттак белгиланмаган ҳолатда ҳисоботлар танланган статуслар бўйича жамланган ҳолда чиқарилади. Мазкур каттак белгиланганда эса ҳисоботлар танланган статуслар бўйича корхоналари кўрсатилган ҳолда чиқарилади.

Бундан ташқари, олинадиган ҳисобот шакли **Солиқлар** катагининг танланган ёки танланмаганлигига ҳам боғлиқ. Агар бу катакка белги қўйилмаса ҳисоботлар бюджет, бюджетдан ташқари мақсадли жамғармалар, СИРЖ ва ягона солиқ тўлови бўйича жамланган ҳолда чиқарилади. Агарда бу катакка белги қўйилса унда бюджет, бюджетдан ташқари мақсадли жамғармалар, СИРЖ ва ягона солиқ тўловидан бирини (ёки бирнечтасини) танлаш мумкин:

Солиқлар	☒	1,2	...	▼
1		1-Бюджет		
2		2-Нафақа жамғармаси		

Бу ҳолда ҳисоботлар шу танланган бюджет даромади турлари бўйича чиқарилади. Зарурият бўлганда, бу ҳисоботларни корхоналар кесимида ҳам олишингиз мумкин. Бунинг учун

Корхоналар рўйхати катагини белгилаш kifоя.

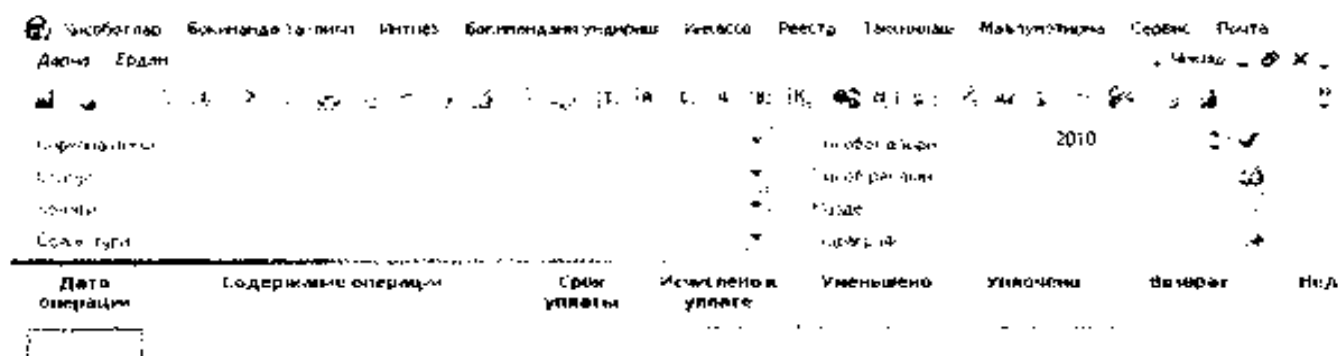
3.Боқимандалар билан ишлаш

3.1.Боқиманда суммаларини таҳлил қилиш

Боқиманда суммаларини (нафақат боқимандалар балки ҳисобланган, тўланган ва ортиқча тўлов суммаларини ҳам) таҳлил қилиш учун дастурий маҳсулнинг «Ҳисоботлар», «Боқиманда таҳлили» ва «Боқимандани ундириш» менюлари ишлатилади.

Боқимандаларни таҳлил қилиш ишлари боқимандага эга корхоналар рўйхати тузилгандан сўнг бу корхоналарнинг ШХВларини ўрганишдан бошланади. Боқимандага эга кор-

хоналарнинг ШХВлари билан танишиш, таҳлил қилиши ва қоғозга чиқариш учун «СИАИЖ-3 (юридик шахслар)» дастурий маҳсуллар мажмуасидан фойдаланиш шарт эмас. Боқимандалар билан ишлашни осонлаштириш мақсадида солиқ тўловчиларнинг ШХВлари билан мазкур дастурий маҳсул орқали ҳам танишиш мумкин. Бунинг учун дастурий маҳсулнинг «Боқимандани ундириш» менюсининг «Корхоналарнинг ШХВлари» кичик менюсига кириш лозим. Экран шакли қуйидаги кўринишга эга бўлади:

Дастлаб ШХВлари кўрилиши кўзда тутилаётган солиқ тўловчи танланади. Бунинг учун «Корхона номи» сатридаги ▼ тугмачасига босилади:

Корхона номи ▼

Экранда ҳосил бўлган ойначадан керакли корхона номи танланади. Бундан кейин «Солиқ тури» сатридан ▼ тугмачаси орқали керакли тўлов танланади ва натижада экран қуйидаги кўринишга эга бўлади:

Эътибор берсангиз, экран 3 қисмга бўлинган. Экраннынг биринчи қисмида менюлар жойлашган. Экраннынг иккинчи қисмида танланган корхонанинг реквизиитлари, танланган солиқ ёки йиғимнинг номи, ҳисоб рақами ва бюджет таснифи берилган.

Экраннынг учинчи қисмида корхонанинг танланган солиқ тури бўйича ШХВсидан кўчирма қайд этилади. Бизнинг ҳолатда ягона ижтимоий тўлов бўйича ШХВси акс эттирилган. Танланган корхонанинг бошқа солиқлар ва йиғимлар бўйича ШХВларини кўришни 3 усулда амалга ошириш мумкин:

Биринчи усул: «Солиқ тури» сатридаги тугмачаси орқали бошқа тўлов тури танланади.

Иккинчи усул: корхонанинг бирон бир солиқ тури бўйича ШХВси танлангандан сўнг йўналишни кўрсатувчи пастга ёки тепага клавишалари орқали керакли тўлов тури бўйича ШХВсини танлаш мумкин.

Учинчи усул: (фақат «скроллинг» филдиракчаси бор сичқончалар учун) корхонанинг бирон бир солиқ тури бўйича ШХВси танлангандан сўнг «скроллинг» филдиракчаси ёрдамида зарур тўлов тури бўйича ШХВни танлаш мумкин.

Башарти ШХВни қоғозга чиқариш зарур бўлса «Бўлим (раздел)» сатридаги тугмачасига босилади ва ШХВдан кўчирма EXCEL жадвали кўринишида чиқарилади.

Менюдан чиқиб кетиш учун тугмачаси ишлатилади.

Дастурий маҳсулдан фойдаланишни осонлаштириш мақсадида ШХВларнинг экран шаклларида «СИАИЖ-3 (юридик шахслар)» дастурий мажмуасининг шакллари тўлиқ сақланиб қолдирилган (Ҳатто ШХВнинг устунлари номлари ҳам рус тилида келтирилган).

3.2. Тўлов муддатлари узайтирилган боқимандалар бўйича маълумот олиш

Дастурий маҳсул орқали тўлов муддатлари узайтирилган, ҳисобдан чиқарилган қарздорликлар бўйича маълумот олиш учун бу операциялар «СИАИЖ-3 (юридик шахслар)» дастурий мажмуасининг «Расчеты» менюсининг «Протоколлар» кичик менюси орқали амалга оширилиши шарт.

«Протоколы» менюси корхонанинг боқимандалари ва пеняларини ҳисобдан чиқариш, боқиманда ва пеняларнинг тўлов муддатларини узайтириш, ҳисобланаётган пеня ва суммаларни кичиктириш учун ишлатилади.

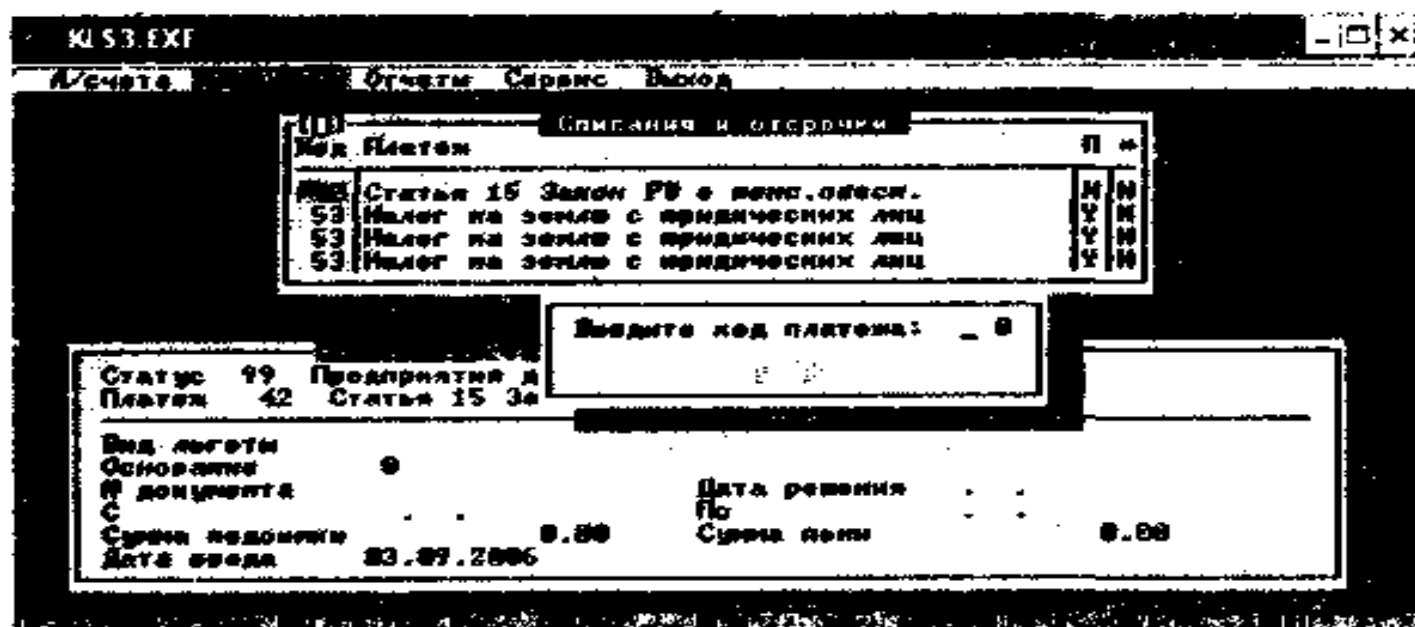
«Боқиманда ва пеняларни ҳисобдан чиқариш қуйидагича амалга оширилади:

- [F2Ввод] клавишаси босилади ва юзага келган ойначага корхонанинг СТИРи киритилади (корхона номини маълумотномадан ҳам танлаш мумкин):

Введите ИНН предприятия:

OK

- яна бир марта [ENTER] клавишаси кейинчалик [F2Ввод] клавишаси босилади. Юзага келган ойначада тўлов коди кўрсатилади. (Тўлов турини маълумотномадан ҳам танлаш мумкин).

- [F4Редак] клавишаси босилиб, [пробел] клавишаси орқали «списание недоимки и пени» режими танланади;

- ҳужжат номери, қарор санаси, қайси муддатдан тўлов муддати кечиктирилиши кўрсатилади;

- кейинчалик ҳисобдан чиқарилаётган боқиманда ва пеня суммалари ҳамда маълумотлар киритиш санаси кўрсатилади.

Бу операциялар ШХВда қуйидагича акс эттирилади:

Боқиманданинг белгиланган суммаси «уменьшено» устунига киритилади, пенянинг белгиланган суммаси «сумма пени» устунига, «срок уплаты» устунига боқиманда ва пеняларни камайтириш бошланадиган сана, «Содержание операции» устунига «#списано согл.основание* №номер» ёзувлари киритилади.

«Списание недоимки и пени» менюси орқали боқимандалар ва пенялар қуйидаги тартибда ҳисобдан чиқарилади:

[F2Ввод] → *СТИР* кўрсатилади [ENTER] → [ENTER] → [F2Ввод] → *тўлов кодини кўрсатиши (маълумотномадан танлаш ҳам мумкин)* → [ENTER] → [F4Редак] → [Пробел] клавишаси орқали «списание недоимки и пени» режими танлаш → [ENTER] [ENTER] маълумотномадан асоси танлаш → [ENTER] → *Ҳужжат рақамини киритиши* → [ENTER] → *Қарор санасини киритиши* → [ENTER] → *қайси санадан жаълигини кўрсатиши* → [ENTER] → *ҳисобдан чиқариладиган боқиманда суммасини кўрсатиши* → [ENTER] *Ҳисобдан чиқариладиган пеня суммасини кўрсатиши* → [ENTER] → *Ёзув киритилган санасини кўрсатиши* → [ENTER].

СИИЖ-3 дастурий маҳсуллар мажмуасидаги «отсрочка уплаты недоимки и пени» менюсидан фойдаланиш:

[F2Ввод] → *СТИРни кўрсатиш* **[ENTER]** **[ENTER]** **[F2Ввод]** → *тўлов кодини кўрсатиш (маълумотномадан танлаш ҳам мумкин)* → **[ENTER]** → **[F4Редак]** → **[Пробел]** *клаввишаси ёрдамида «отсрочка уплаты недоимки и пени» режисими танланади* → **[ENTER]** → **[ENTER]** → *Асосни маълумотномадан танлаш* → **[ENTER]** → *Ҳужжат рақами киритилади* → **[ENTER]** → *Қарор санаси киритилади* → **[ENTER]** → *Қайси санадан эканлиги кўрсатилади* → **[ENTER]** → *Қайси санагача эканлиги кўрсатилади* → **[ENTER]** → *Ҳисобдан чиқариладиган боқиманда суммаси кўрсатилади* → **[ENTER]** → *Ҳисобдан чиқариладиган пеня суммаси кўрсатилади* → **[ENTER]** → *Маълумотларни киритиш санаси кўрсатилади* → **[ENTER]**.

Дастурнинг «отсрочки начисления пени» менюсидан фойдаланиш:

[F2Ввод] → *СТИРни кўрсатиш* → **[ENTER]** → **[ENTER]** → **[F2Ввод]** → *Тўлов кодини кўрсатиш (маълумотномадан танлаш ҳам мумкин)* → **[ENTER]** → **[F4Редак]** → *Пробел клаввишаси ёрдамида «отсрочка начисления пени» режисимини танлаш* → **[ENTER]** → **[ENTER]** → *Асосни маълумотномадан танлаш* → **[ENTER]** → *Ҳужжат рақамини киритиш* → **[ENTER]** → *Қарор санасини киритиш* → **[ENTER]** → *Қайси санадан бошланганини кўрсатиш* → **[ENTER]** → *Қайси санагача амал қилинишини кўрсатиш* → **[ENTER]** → *0(ноль) ёки пеня ҳисобланмайдиган боқиманда суммасини кўрсатиш* → **[ENTER]** → *Маълумот киритилган сана* → **[ENTER]**.

Дастур орқали «отсрочки начислений, проводимых в КЛС» бажариш учун қуйидагилар амалга оширилади:

[F2Ввод] → *СТИРни кўрсатиш* → **[ENTER]** → **[ENTER]** → **[F2Ввод]** → *Тўлов кодини кўрсатиш (Маълумотномадан фойдаланиш ҳам мумкин)* → **[ENTER]** → **[F4Редак]** → **[Пробел]** *клаввишаси ёрдамида «отсрочка начислений, проводимых в КЛС»ни танлаш* → **[ENTER]** → **[ENTER]** → *асосни маълумотномадан танлаш* → **[ENTER]** → *Ҳужжат рақамини киритиш* → **[ENTER]** → *Қарор санасини киритиш* → **[ENTER]** → *қайси санаданлигини киритиш* → **[ENTER]** → *Қайси санагачалигини киритиш* → **[ENTER]** → *Киритиш санасини кўрсатиш* → **[ENTER]**.

3.3. Боқимандага эга корхоналарга солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабномаларини бериш ва бу борада назорат ишларини олиб бориш

Дастурий маҳсул билан иш бошлашдан олдин боқимандага эга корхоналарга уларга илгари берилган ва амалдаги огоҳлан-тириш талабномалари бўйича қолдиқ суммалари (сальдо) киритиш лозим бўлади.

Бунинг учун:

-ёки «Сервис» менюсининг «Корхоналарга сальдо киритиш» кичик менюси танланади:

Бундан дастурий менюсининг функциялар каталогидаги _____ тугма-часи босилади.

Бу иккала усул ҳам тенг кучга эга, фақат иккинчи усул дастурий маҳсул билан ишлашда тажрибага эга ходимлар учун қулайроқ.

1	Налог на добавленную стоимость
2	Акцизы
3	Акцизы.Хлопок-волокно(ч-з сис.Узгосхлоп)
4	Акцизы.Водка и прочая алкоголь.прод.спирт
5	Акцизы.Вино крепленое и прочие виноград
6	Акцизы.Вино сухое
7	Акцизы.Масло растительное(хлопковое)
8	Акцизы.Бензин
9	Акцизы.Пиво
10	Акцизы.Табачные изделия
11	Акцизы.Мыло хозяйственное
12	Акцизы.Мыло туалетное
13	Акцизы.Автомобили произ-ва "УзДЗУавто"
14	Акцизы.Мебель
15	Акцизы.Видео и аудио аппаратура
16	Акцизы.Спирт пищ.выр.пред."Узхимпром"
17	Акцизы.Спирт пищ.выработ-ый др.пред.респ
18	Акцизы.Безалкогольные напитки
19	Акцизы.Ковры и ковровые изделия
20	Акцизы.Столовые изделия из серебра

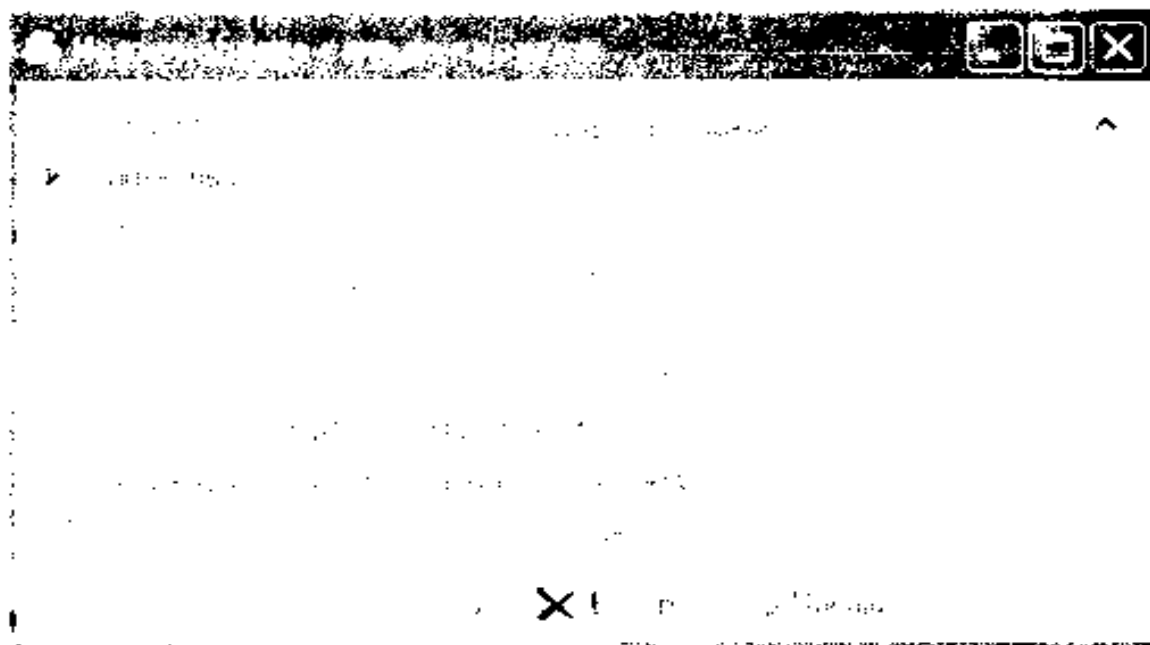
бизнинг мисолимизда коди 30 «Ягона солиқдан 7% Камолот ЁИХ жамғармасига ажратма», коди 101 «Жамғариб борилади...» (Яна бир бор эслатамиз, бу фақатгина мисол. Сиз солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабнома берилмайдиган тўлов турларини аниқлашда қонунчиликка асосланишингиз лозим).

Тажрибали ходимлар солиқ кодларини каттакчага қўлда киритиши мумкин, унинг учун дастлаб «» ва кейин солиқ кодлари киритилади, фақат солиқ кодларини «» билан ажратилади ҳамда кетма-кетлик «» билан яқунланади. Лекин биз бу ишни маълумотнома орқали танлашни тавсия қиламиз.

Солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабнома берилмайдиган тўлов турлари фақат бир марта аниқланади ҳамда дастурий маҳсул танланган солиқ кодларини эслаб қолиб, кейинги иш сеансларида автоматик тарзда экранга чиқаради.

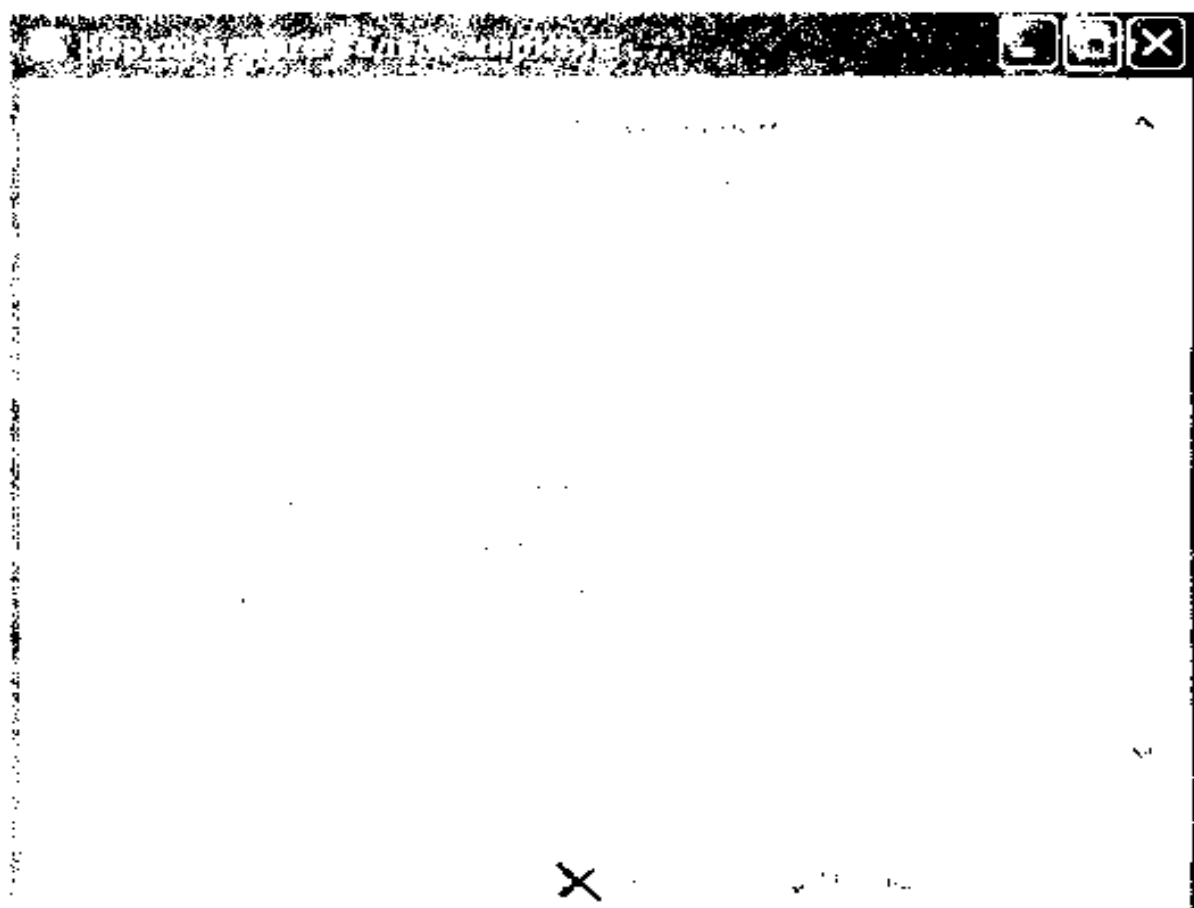
2. Корхоналарга сальдо киритиш учун Қўшим тугмачаси босилади ҳамда тегишли корхона танланади, экранга қуйидаги экран шаклиномаси чиқарилади:

Корхоналарни маълумотномадан уч хил усулда танлаш мумкин:

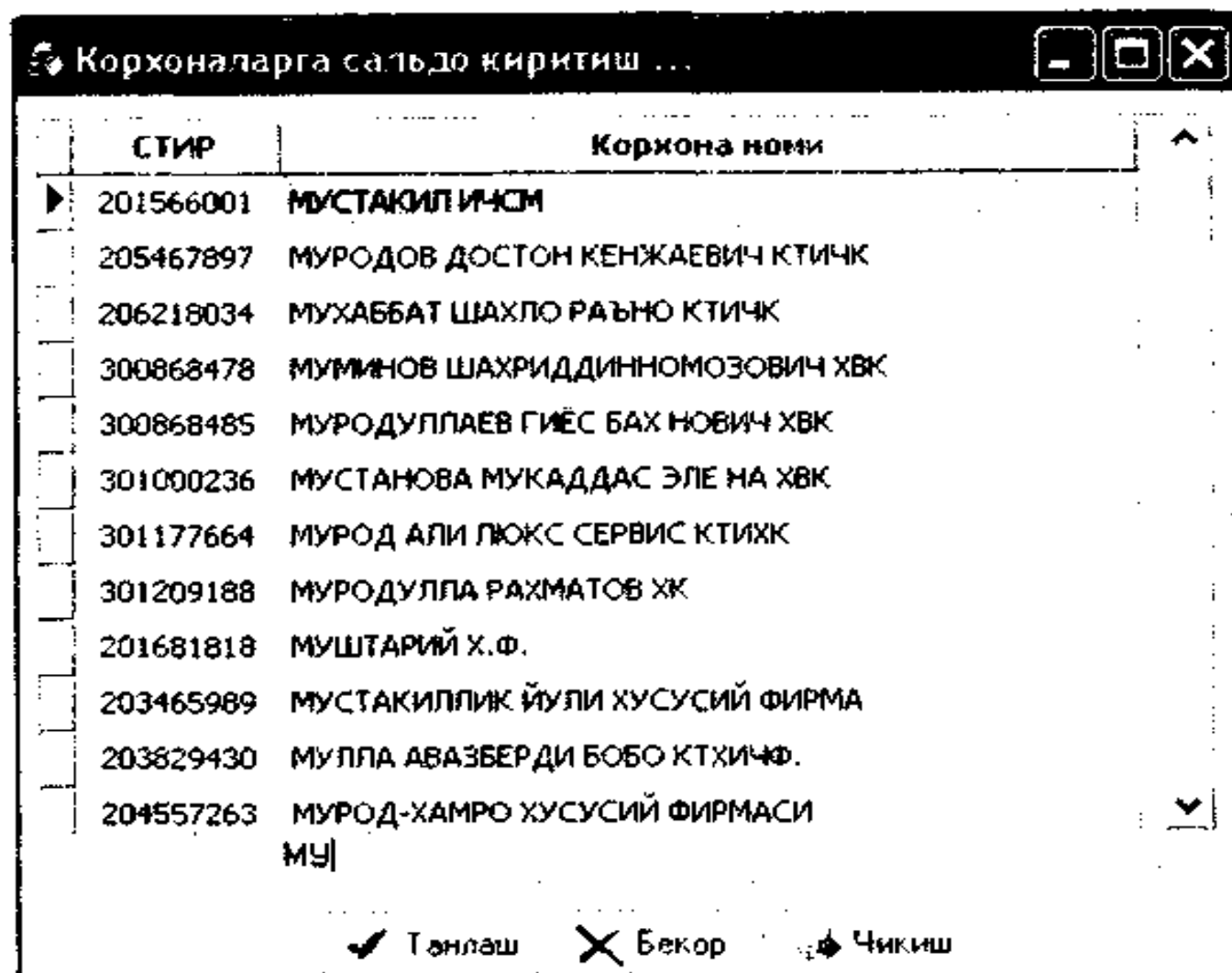
1-усул. Керакли корхона маълумотномадан скроллинг тугмачалари орқали танланиб, «ENTER» тугмачаси босилади. Бу усул, асосан, корхонанинг СТИР и номаълум бўлганда ёки корхонанинг номи аниқ маълум бўлмаган ҳолатларда қулай;

2-усул. Агарда корхонанинг СТИР и маълум бўлса, экранда форманинг «СТИР» қисми танланган ҳолда корхонанинг СТИР-ини бевосита териш мумкин:

Эътибор беринг! Сиз СТИРни тера бошлашингиз билан корхоналар СТИРлари ўзгариб боради, бизнинг мисолда СТИР «301»дан бошланмоқда.

3-усул. Агарда корхонанинг номи (ҳеч бўлмаганда дастлабки бир нечта ҳарфлари) маълум бўлса, экран форманинг «Корхона номи» қисмига ўтиб, корхона номини теришингиз мумкин:

Эътибор беринг! Сиз корхона номини тера бошлашингиз билан корхоналар номлари ўзгариб боради, бизнинг мисолда корхона номи «МУ»дан бошланмоқда. Бу усулни корхона номи аниқ маълум бўлмаган ҳолатларда ҳам қўллаш мумкин.

3. Корхона танланг андан сўнг экран кўриниши:

Талабнома берилмайдиган солиқ қолдири						
№	Тартиб	Қилинган	Қиммат		Қимматнинг ўзгариши	
			Тўлов	Қиммат	Тўлов	Қиммат
2006500	СТИР	2006500	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006501	САНА	2006501	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006502	ПЕНЯ	2006502	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006503	ЖИР	2006503	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006504	ЖИР	2006504	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006505	ЖИР	2006505	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006506	ЖИР	2006506	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006507	ЖИР	2006507	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006508	ЖИР	2006508	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006509	ЖИР	2006509	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006510	ЖИР	2006510	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006511	ЖИР	2006511	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006512	ЖИР	2006512	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006513	ЖИР	2006513	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006514	ЖИР	2006514	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006515	ЖИР	2006515	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006516	ЖИР	2006516	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006517	ЖИР	2006517	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006518	ЖИР	2006518	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006519	ЖИР	2006519	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006520	ЖИР	2006520	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006521	ЖИР	2006521	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006522	ЖИР	2006522	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006523	ЖИР	2006523	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006524	ЖИР	2006524	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006525	ЖИР	2006525	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006526	ЖИР	2006526	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006527	ЖИР	2006527	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006528	ЖИР	2006528	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006529	ЖИР	2006529	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006530	ЖИР	2006530	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006531	ЖИР	2006531	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006532	ЖИР	2006532	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006533	ЖИР	2006533	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006534	ЖИР	2006534	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006535	ЖИР	2006535	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006536	ЖИР	2006536	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006537	ЖИР	2006537	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006538	ЖИР	2006538	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006539	ЖИР	2006539	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006540	ЖИР	2006540	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006541	ЖИР	2006541	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006542	ЖИР	2006542	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006543	ЖИР	2006543	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006544	ЖИР	2006544	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006545	ЖИР	2006545	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006546	ЖИР	2006546	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006547	ЖИР	2006547	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006548	ЖИР	2006548	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006549	ЖИР	2006549	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006550	ЖИР	2006550	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006551	ЖИР	2006551	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006552	ЖИР	2006552	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006553	ЖИР	2006553	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006554	ЖИР	2006554	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006555	ЖИР	2006555	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006556	ЖИР	2006556	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006557	ЖИР	2006557	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006558	ЖИР	2006558	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006559	ЖИР	2006559	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006560	ЖИР	2006560	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006561	ЖИР	2006561	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006562	ЖИР	2006562	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006563	ЖИР	2006563	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006564	ЖИР	2006564	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006565	ЖИР	2006565	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006566	ЖИР	2006566	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006567	ЖИР	2006567	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006568	ЖИР	2006568	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006569	ЖИР	2006569	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006570	ЖИР	2006570	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006571	ЖИР	2006571	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006572	ЖИР	2006572	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006573	ЖИР	2006573	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006574	ЖИР	2006574	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006575	ЖИР	2006575	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006576	ЖИР	2006576	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006577	ЖИР	2006577	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006578	ЖИР	2006578	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006579	ЖИР	2006579	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006580	ЖИР	2006580	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006581	ЖИР	2006581	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006582	ЖИР	2006582	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006583	ЖИР	2006583	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006584	ЖИР	2006584	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006585	ЖИР	2006585	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006586	ЖИР	2006586	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006587	ЖИР	2006587	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006588	ЖИР	2006588	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006589	ЖИР	2006589	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006590	ЖИР	2006590	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006591	ЖИР	2006591	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006592	ЖИР	2006592	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006593	ЖИР	2006593	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006594	ЖИР	2006594	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006595	ЖИР	2006595	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006596	ЖИР	2006596	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006597	ЖИР	2006597	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006598	ЖИР	2006598	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006599	ЖИР	2006599	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38
2006600	ЖИР	2006600	444384,79	51826,71	492558,00	18924,38

Бизнинг ҳолатда «Шерозий» фермер хўжалиги танланган. Ишчи экран икки қисмга бўлиниб, унинг юқориги қисмида корхона СТИР, номи, сана, боқиманда ва пеня суммаси кўрсатилади.

Экраннинг пастки қисмида танланган корхонанинг боқиманда ва пеня суммалари тўлов турлари бўйича қайд этилган. Бизнинг ҳолатда 4 та солиқ туридан жами боқиманда 444384,79 сўм, пеня 51826,71 сўм. Расмда бу рақамлар қизил билан белгиланган:

Энди бугунги кунда ижрода бўлган солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабномада қолган боқиманда пеня суммаларини киритамиз:

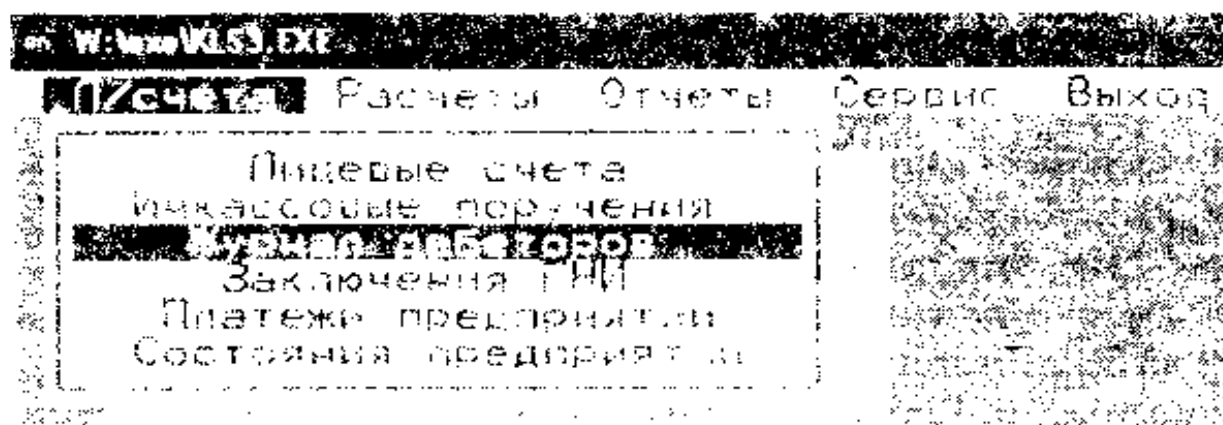
Киритилган сатрлар **Сақлаш** тугмачаси орқали сақлаб қўйилиши, **Ўчирини** тугмачаси билан бекор қилиниши, тугмачаси орқали ўчирилиши мумкин.

Агарда зарур бўлса **Excel** тугмачаси ёрдамида EXCEL жадвалларига чиқарилиши мумкин:

Корхоналарга сальдо киритиш ишлари → **Сальдо** тугмачаси ёрдамида яқунланади.

3.4. Боқимандаларни қарздор корхонанинг дебиторларидан ундириш

Дастурий маҳсул орқали тўлов дебиторлик қарздорликларига қўйилган инкассо талабномалари, дебиторлик қарздорликлари орқали ундирилган суммалар бўйича маълумот олиш учун бу операциялар «СИАИЖ-3 (юридик шахслар)» дастурий мажмуасининг «Лицевые счета» менюсининг «Журнал дебеторов» кичик менюси орқали амалга оширилиши шарт.

«Журнал дебеторов» кичик менюси орқали дебиторлик қарздорликлар бўйича қўйилган инкассо талабномалари реестрини юритиш, инкассо талабномаси орқали дебитор қарздорликлари учун қўйилган инкассо топшириқномаларини қидириш, инкассо талабномаларини қўйиш ёки чақиртириб олиш ишлари амалга оширилади.

«Дебеторлар журнали»га ёзиш қуйидагича амалга оширилади:
[F2Ввод] → дебитор-корхона СТИРини киритиш → [ENTER] → Дебитор –корхона номини киритиш → [ENTER] → [F4Редак] Дебитор-корхона ҳисоб рақамини киритиш → [ENTER] → [F4Редак] дебитор-корхонага хизмат кўрсатувчи банк муассасаси МФОсини киритиш → [ENTER].

Дебитор корхонага қўйилган инкассо топшириқномаларининг номери орқали қидириш (агар бу корхонанинг ҳар хил тўловлар бўйича бир нечта инкассо топшириқномалари қўйилган бўлса) қуйидагича амалга оширилади:

[F3Поиск] → Дебитор-корхонага қўйилган инкассо топшириқномаси номерини киритиш → **[ENTER]**

Дебитор-корхонага инкассо топшириқномасини қоғозга (ёки файлга) чиқариш учун қуйидагиларни амалга ошириш керак:

[F2Ввод] → Дебитор қарздорига инкассо талабномаси қўйилаётган корхона СТИРини киритиш → **[ENTER]** → солиқ ёки тўлов кодини киритиш → **[ENTER]** → умумий суммаси киритиш → **[ENTER]** → танланган тўлов тури бўйича боқиманда суммасини киритиш → **[ENTER]** → Пеня суммасини киритиш → **[ENTER]**.

Файлга чиқарилган инкассо топшириқномасининг асос қисмини (майдонини) ўзгартириш ва тўлдириш учун қуйидагиларни амалга ошириш лозим:

«Журнал рег-ции инкассовых поручений»га кирилиб, курсор керакли инкассо топшириқномасига қўйилади → **[ENTER]** → За-рур қўшимчалар ва ўзгартиришларни инкассо топшириқномасининг асос қисмига кириш → **[ENTER]**.

Банк реквизитлари нотўғри киритилган ёки бошқа инкассо талабномалари чақиртириб (қайтариб) олинган ҳолатларда қуйидагилар амалга оширилади:

«Журнал рег-ции инкассовых поручений»га кирилиб, курсор керакли инкассо топшириқномасига қўйилади → **[F7Отзыв]** → **[Пробел]** клавишаси орқали агарда ёзувларда хато бўлганлиги учун банк томонидан қайтарилган инкассо топшириқномалари учун «ошибочно» ҳолати танланади, агарда ДСИ томонидан чақиртириб олинганда «возвращено» ҳолати танланади → **[ENTER]**.

3.5. Боқимандаларни қарздор корхоналарнинг мол-мулкига қаратиш ва бу борада назорат ишларини олиб бориш

Боқимандаларни мажбурий ундириш ишлари дастлаб солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабномаларини бериш учун номзод корхоналар рўйхатини тузишдан бошланади. Бу иш икки усулда амалга оширилади:

-«Боқимандаларни ундириш» менюсининг «Номзод корхоналар рўйхати» кичик менюси орқали:

53 ТУМАН ДСИ)

Имтиёз
Боқимандани ундириш
Инкассо
Реестр

Корхоналарнинг ШХВлари

Банк хужжатларини жамлаш

Номзод корхоналар рўйхати

Қарздор корхоналар билан ишлаш

Хисобот 41 тэ устун

Солик қарзини мажбурий ундириш

- тугмачаси ёрдамида.

Дастлаб номзодлар рўйхатини олиш учун Номзод тугмачасини ишлатиш ҳамда берилган саволга ижобий жавоб бериш лозим. Номзодлар рўйхатини тузиш жараёни анча вақт талаб қилади.

Натижада, экранга боқимандага эга корхоналар рўйхати чиқарилади:

№	СМР	Номи	Давлатчилик			Баллар	Тўловнинг ҳақиқат қилини кўрсатиши		
			К.с.н.	К.с.т.	К.с.п.		Давлатчилик	Тўлов	Давлатчилик
20088050	КСМ	СМРСА КОРПОРАЦИЯ	04.07.2010	01.01.2010	00221222	24 955,16	0,00	0,00	0,00
20088050	КСМ	СМРСА КОРПОРАЦИЯ	04.07.2010	01.01.2010	00221222	24 955,16	0,00	0,00	0,00
20088050	КСМ	СМРСА КОРПОРАЦИЯ	04.07.2010	01.01.2010	00221222	24 955,16	0,00	0,00	0,00
20088050	КСМ	СМРСА КОРПОРАЦИЯ	04.07.2010	01.01.2010	00221222	24 955,16	0,00	0,00	0,00
20088050	КСМ	СМРСА КОРПОРАЦИЯ	04.07.2010	01.01.2010	00221222	24 955,16	0,00	0,00	0,00
20088050	КСМ	СМРСА КОРПОРАЦИЯ	04.07.2010	01.01.2010	00221222	24 955,16	0,00	0,00	0,00

Экран икки қисмга ажратилган:

- экраннинг биринчи қисмида статус, СТИР, корхона номи, жами боқиманда ва у юзага келган сана, бюджет ва бюджетдан ташқари мақсадли жамғармалар бўйича боқиманда, пеня ва ортиқча тўлов суммалари келтирилган;

- экраннинг иккинчи қисмида танланган корхона бўйича қарздорликларнинг солиқ турлари бўйича тақсимоти кўрсатилади.

Статус	СТИР	Корхона Номи	Боқиманда		Бюджет		Бюджетдан ташқари мақсадли			
			Жами	Юзага келган сана	Боқиманда	Пеня	Ортача тўлов	Боқиманда	Пеня	Ортача тўлов
		ҚАРШИ ТУМАН ИТП ДАЖ	29 046 153,44	25.01.2010	25 957 091	34 159,49	0,00	0,00	3 854 902	0,00
		БЕШКЕНТ ПАКТА ТО ЗАЛАШ ОХИ	237 898 545,25	01.01.2010	29 542 799	975 848,5	0,00	202 445 641	5 034 255	0,00

Шундан солиқ турлари бўйича:

Ҳод	Солиқ тури	Боқиманда юзага келган	Боқиманда	Пеня	Ортача тўлов	Номзад
	Мал на блага ством и расхоне соц.страх.	15.02.2010	0,00	0,00	0,00	Кўриш
						Бекор

Дастлаб бўйича боқиманда юзага келган сана тўғрисида маълумот берилган:

Дастлаб йирик турли боқиманда юзага келган сана маълумоти берилган.

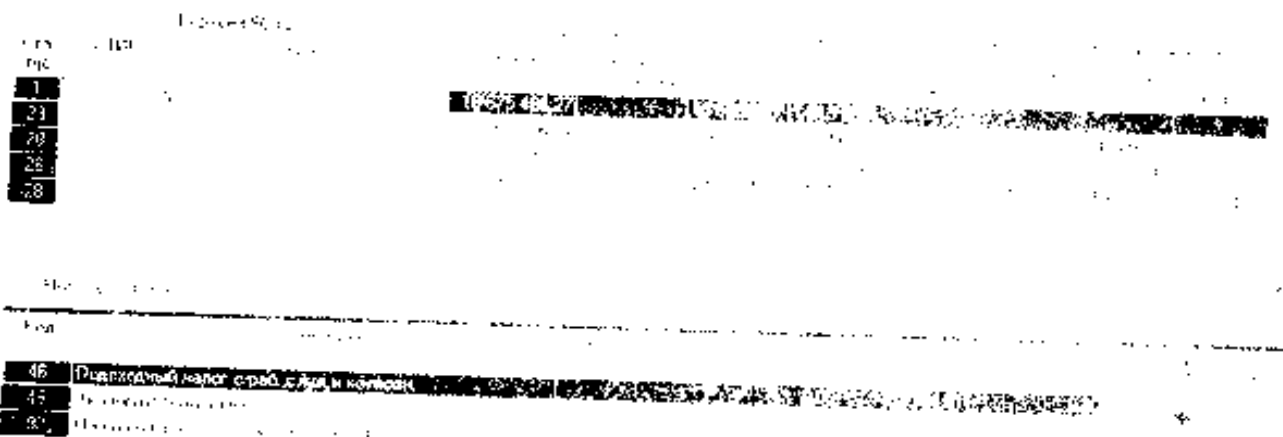
Умумий сана сифатида солиқ турлари бўйича кўрсатилган маълумотни энг қизиқинчиси олинган.

Яъниги ушундан танланган корхоналар тарафидан берилган маълумотни кўриш тугмаси билан кўрилади. Бунинг учун тугмаси ишлатилади.

Умуман олганда, боқимандага эга корхоналар билан ишлашни қуйидагича ташкил этиш тавсия қилинади:

1. Дастлаб йирик (ёки маълум суммадан юқори) боқимандага эга корхоналар танлаб олинади. Бунинг учун тугмаси ишлатилади.

Масалан,

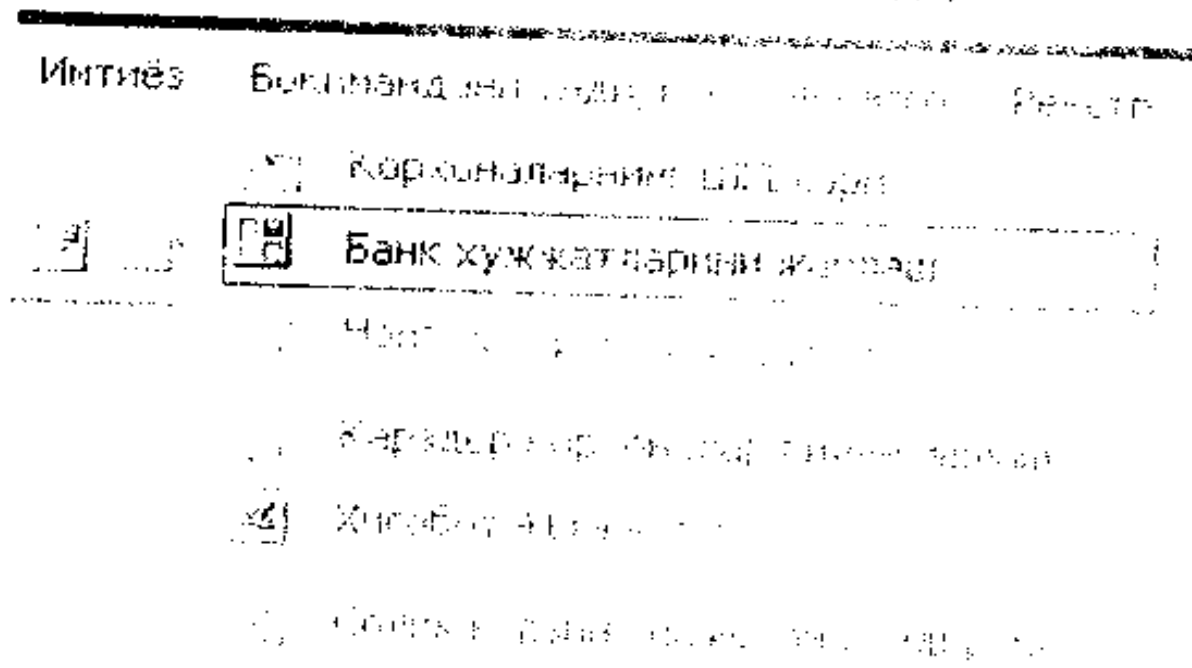

2. Бу корхоналар назорат жадвалига тугмачаси орқали ўтказилади. Барча корхоналар ўтказилгандан сўнг корхоналар рўйхати дарчаси бўшаб қолади.

3. Юқоридаги жараёнларни қолган боқиманда суммалари билан яна қайта давом эттириш мумкин.

Солиқ қарзини мажбурий ундириш ишларини олиб бориш ва назорат қилиш дастлаб солиқ тўловчиларнинг ШХВларидаги тушумлар бўйича маълумотларни жамлаш билан бошланади. Солиқ тўловчиларнинг ШХВларидаги тушумлар бўйича маълумотларни жамлаш ишларини кунига бир марта, масалан, эрта-лаб иш бошлашдан олдин бажариб қўйса ҳам бўлади.

Бунинг учун «Боқимандани ундириш» менюсининг «Банк ҳужжатларини жамлаш» кичик менюси ишлатилади;

Боқимандаларни мажбурий ундириш ишларини олиб бориш ва назорат қилиш икки усулда амалга оширилади:

-«Боқимандаларни ундириш» менюсининг «Қарздор корхоналар билан ишлаш» кичик менюси орқали:

Илтибоз: - «Қарздор корхоналар билан ишлаш» кичик менюси.

Илтибоз: - «Қарздор корхоналар билан ишлаш» кичик менюси.

Илтибоз: - «Қарздор корхоналар билан ишлаш» кичик менюси.

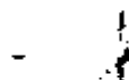
Илтибоз: - «Қарздор корхоналар билан ишлаш» кичик менюси.

Илтибоз: - «Қарздор корхоналар билан ишлаш» кичик менюси.

Илтибоз: - «Қарздор корхоналар билан ишлаш» кичик менюси.

Илтибоз: - «Қарздор корхоналар билан ишлаш» кичик менюси.

Илтибоз: - «Қарздор корхоналар билан ишлаш» кичик менюси.

- тугмачаси ёрдамида.

1. Бу ҳолда экранга 41 графали жадвал чиқарилади:

Илтибоз: - «Қарздор корхоналар билан ишлаш» кичик менюси.

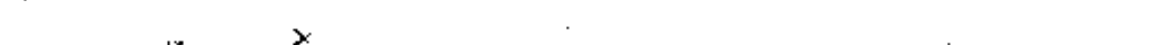
№	Қарздор	Қарздорнинг ҳисоби	Қарздорнинг ҳисоби	Қарздорнинг ҳисоби
1	2	3	4	5
6	7	8	9	10

Илтибоз: - «Қарздор корхоналар билан ишлаш» кичик менюси.

Илтибоз: - «Қарздор корхоналар билан ишлаш» кичик менюси.

Илтибоз: - «Қарздор корхоналар билан ишлаш» кичик менюси.

Илтибоз: - «Қарздор корхоналар билан ишлаш» кичик менюси.

Илтибоз: - «Қарздор корхоналар билан ишлаш» кичик менюси.

Бу ерда назорат жадвалининг бир қисми келтирилган ҳолос.

Агарда Солик тугмачаси босилса, экраннинг қуйи қисмида қўшимча жадваллар чиқарилади:

Корхона аҳлида	Корхона ташқи	Базиснома	Жами боқимонда ва эришган тўловлар тўғрисида маълумот
№	Тан	Норм	Низолдор вағминан сана
1	201	КАРВИ ИЛ	07.04.2010
43	351,65		2.773,22
			10,00

Бу ерда «Боқиманда суммалари» жадвалида танланган корхона қарздорликларининг солиқ турлари бўйича тақсимоти келтирилади.

1. «Мижоз тўлов топшириқномаси суммаси» корхона томонидан тўлов топшириқномаси билан тўланган суммалар акс этади:

5. Инкассо топшириқномаси суммаси	9. Хужалик судининг тарафи	10. Суд иж
1. Мижоз тўлов топшириқномаси суммаси	Солиқ	
36	Единый социальный платеж	

2. «Талабнома юборилгунга қадар тўланган сумма» корхона томонидан тўланган суммалар акс этади:

Код	Тур	Боқимонда бўлган сана	Боқимонда	Пена	Боқимонда
36	Единый социальный платеж	01.01.2010	1 810 000,00	241 999,66	51
36	4% вносы в ПФР	01.01.2010	342 289,21	18 770,92	6
46	Положенный налог с работ. служ. коллектив	01.01.2010	792 807,92	62 730,97	13
100	Единый налоговый платеж	01.01.2010	931 999,00	187 106,36	
107	Отчисления в ИНПС	01.01.2010	23 129,21	15 725,43	

3. «Талабнома суммалари» корхона томонидан тўланган суммалар баёзтави:

5. Инкассо талабномаси суммаси		6. Дебиторлар ҳисобидан инкассо		7. Дебиторлар ҳисобидан утқазилган сумма		8. Утқаз	
9. Инкассо суммаси қаров		10. Дебиторларга берилган қарор		11. Дебиторларга берилган сумма		12. Инкассо қаров бўлади	
1. Инкассо талабномаси суммаси		2. Таъбинома қарорлиги қарор қилинган сумма		3. Таъбинома суммалари		4. Қўрилган	
№	Тан	Болиқма	Пеня	Болиқма	Пеня	Сана	Лера бўлган
30	75 йилдан ошган фонд "Қазақстан"	52 202 00	7 150 79				
36	Единий ҳисоблардан қилган	1 231 278 46	241 991 68				
39	45 вақидан ўтди	127 786 21	15 279 92				
46	Полиграфия ва қўғирғайчилик компанияси	555 067 91	62 730 97				
70	Единий ҳисоблардан қилган	911 959 00	787 106 86				
101	Эквивалентлар INRC	22 129 21	15 225 43				

4. «Қўйилган инкассо топшириқномаси» корхона қарздорлик-лари учун қўйилган инкассо топшириқномаси рўйхати қайд этиб борилади:

5. Инкассо талабномаси суммаси		6. Дебиторлар ҳисобидан инкассо		7. Дебиторлар ҳисобидан утқазилган сумма		8. Утқаз	
9. Инкассо суммаси қаров		10. Дебиторларга берилган қарор		11. Дебиторларга берилган сумма		12. Инкассо қаров бўлади	
1. Инкассо талабномаси суммаси		2. Таъбинома қарорлиги қарор қилинган сумма		3. Таъбинома суммалари		4. Қўрилган	
№	Тан	Болиқма	Пеня	Болиқма	Пеня	Сана	Лера бўлган
30	75 йилдан ошган фонд "Қазақстан"	52 202 00	7 150 79	51 445 21	72 450 0		
36	Единий ҳисоблардан қилган	1 231 278 46	241 991 68	51 736 29	1 096 77 64		
39	45 вақидан ўтди	127 786 21	15 279 92	11 921 04	271 138 0		
46	Полиграфия ва қўғирғайчилик компанияси	555 067 91	62 730 97	1 121 11	784 892 1		
70	Единий ҳисоблардан қилган	911 959 00	787 106 86	1 121 11	1 736 760 2		

5. Инкассо топшириқномалари суммаси қаровлиқда солиқ тўловчининг қаровлиқ қайд этилган таъбинома суммаси, инкассо муддатининг узайтирилиши, бир солиқ туридан бошқасига ўтказиши инкассонинг баъарилган инкассо банкда 8 -данг инкассо ва солиқ тўловчининг топшириқномаси суммалари солиқ турлари бошқасига қаратади.

5. Инкассо талабномаси суммаси		6. Дебиторлар ҳисобидан инкассо		7. Дебиторлар ҳисобидан утқазилган сумма		8. Утқаз	
9. Инкассо суммаси қаров		10. Дебиторларга берилган қарор		11. Дебиторларга берилган сумма		12. Инкассо қаров бўлади	
1. Инкассо талабномаси суммаси		2. Таъбинома қарорлиги қарор қилинган сумма		3. Таъбинома суммалари		4. Қўрилган	
№	Тан	Болиқма	Пеня	Болиқма	Пеня	Сана	Лера бўлган
30	75 йилдан ошган фонд "Қазақстан"	0,00	0,00				
36	Единий ҳисоблардан қилган	0,00	0,00				
39	45 вақидан ўтди	0,00	0,00				
46	Полиграфия ва қўғирғайчилик компанияси	0,00	0,00				
70	Единий ҳисоблардан қилган	0,00	0,00				

6. Дебиторларга қўйилган инкассо қарор қаровлиқда корхонанинг дебиторларига қўйилган инкассо таъбиномалари қаратади.

5. Инкассо талабномаси суммаси		6. Дебиторлар ҳисобидан инкассо		7. Дебиторлар ҳисобидан утқазилган сумма		8. Утқаз	
9. Инкассо суммаси қаров		10. Дебиторларга берилган қарор		11. Дебиторларга берилган сумма		12. Инкассо қаров бўлади	
1. Инкассо талабномаси суммаси		2. Таъбинома қарорлиги қарор қилинган сумма		3. Таъбинома суммалари		4. Қўрилган	
№	Тан	Болиқма	Пеня	Болиқма	Пеня	Сана	Лера бўлган
30	75 йилдан ошган фонд "Қазақстан"	0,00	0,00				
36	Единий ҳисоблардан қилган	0,00	0,00				
39	45 вақидан ўтди	0,00	0,00				
46	Полиграфия ва қўғирғайчилик компанияси	0,00	0,00				
70	Единий ҳисоблардан қилган	0,00	0,00				

7. «Дебиторлар ҳисобидан ўтказилган сумма» жадвалида корхонанинг дебиторларига қўйилган инкассо талабномалари орқали тушган суммалар кўрсатилади:

.....

8. «Хўжалик судига берилган ариза» варақасида даъво аризаси киритилган суммалар солиқ турлари бўйича ҳамда тўланган миқдори қайд этилади:

.....

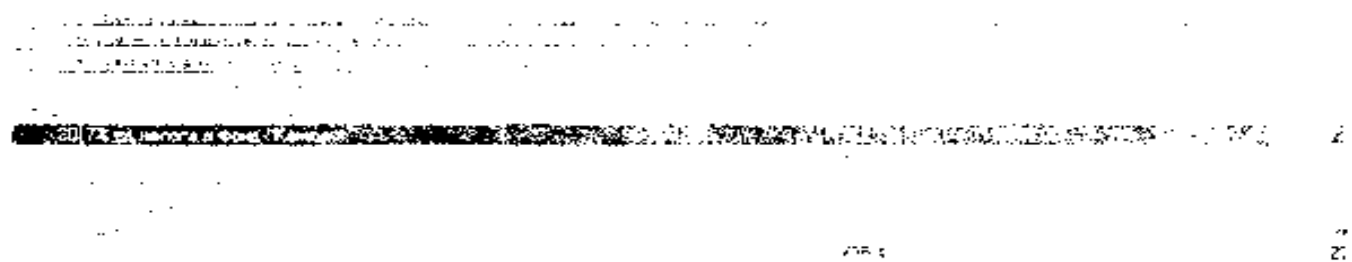
9. «Хўжалик суди қарори» варақасига хўжалик суди томонидан чиқарилган қарор натижалари, яъни қаноатлантирилган варад этилган суммалар солиқ турлари бўйича киритилади:

.....

10. «Суд ижрочиларига берилган қарор» варақасида суд ижрочиларига юборилган қарор солиқ турлари бўйича киритилади:

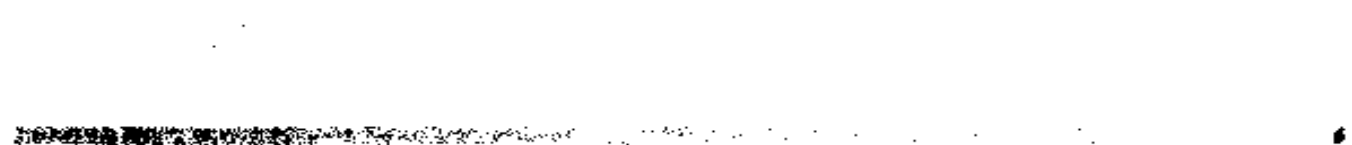
.....

11. «Жами ундирилган сумма» жадвалида корxonанинг таҳлил олиб борилаётган даврда тўлаган суммалари акс эттирилади:

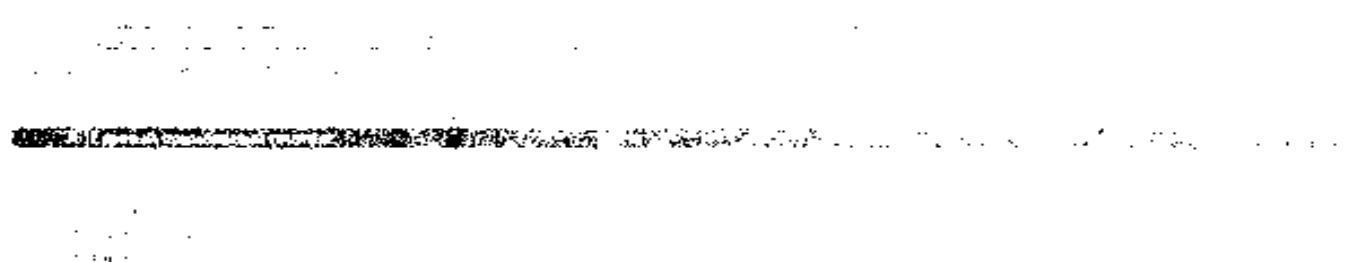
Сана	Сумма	Ҳисоб рақами
2023.01.15	1000000	1010000000
2023.02.01	500000	1010000000
2023.03.10	200000	1010000000
2023.04.05	300000	1010000000
2023.05.20	150000	1010000000

12. «Иккиламчи ҳисоб рақам» жадвалида корxonанинг мавжуд иккиламчи ҳисоб рақамлари акс эттирилади:

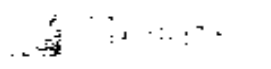

Ҳисоб рақами	Саломат	Ҳолат
1010000000	1000000	Мавжуд
1010000001	500000	Мавжуд
1010000002	200000	Мавжуд
1010000003	300000	Мавжуд
1010000004	150000	Мавжуд

13. «Банк маълумотлари» жадвалида корxonанинг солиқлар бўйича тўланган суммалари акс эттирилади:

Сана	Сумма	Солиқ турлари
2023.01.15	1000000	Қўшимча қилб
2023.02.01	500000	Қўшимча қилб
2023.03.10	200000	Қўшимча қилб
2023.04.05	300000	Қўшимча қилб
2023.05.20	150000	Қўшимча қилб

Корхонага солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабномалари берилди. Бунинг учун тугмачаси босилади. Экранга қуйидаги шакл чиқарилади:

Печать

ОИИП 206019653

Корхона БЕШКЕНТ ХАЁТ ММТП

Хужжат тури **Талабнома** ▼

Печать Шу корхонага ▼

Ариза тури

Авто №

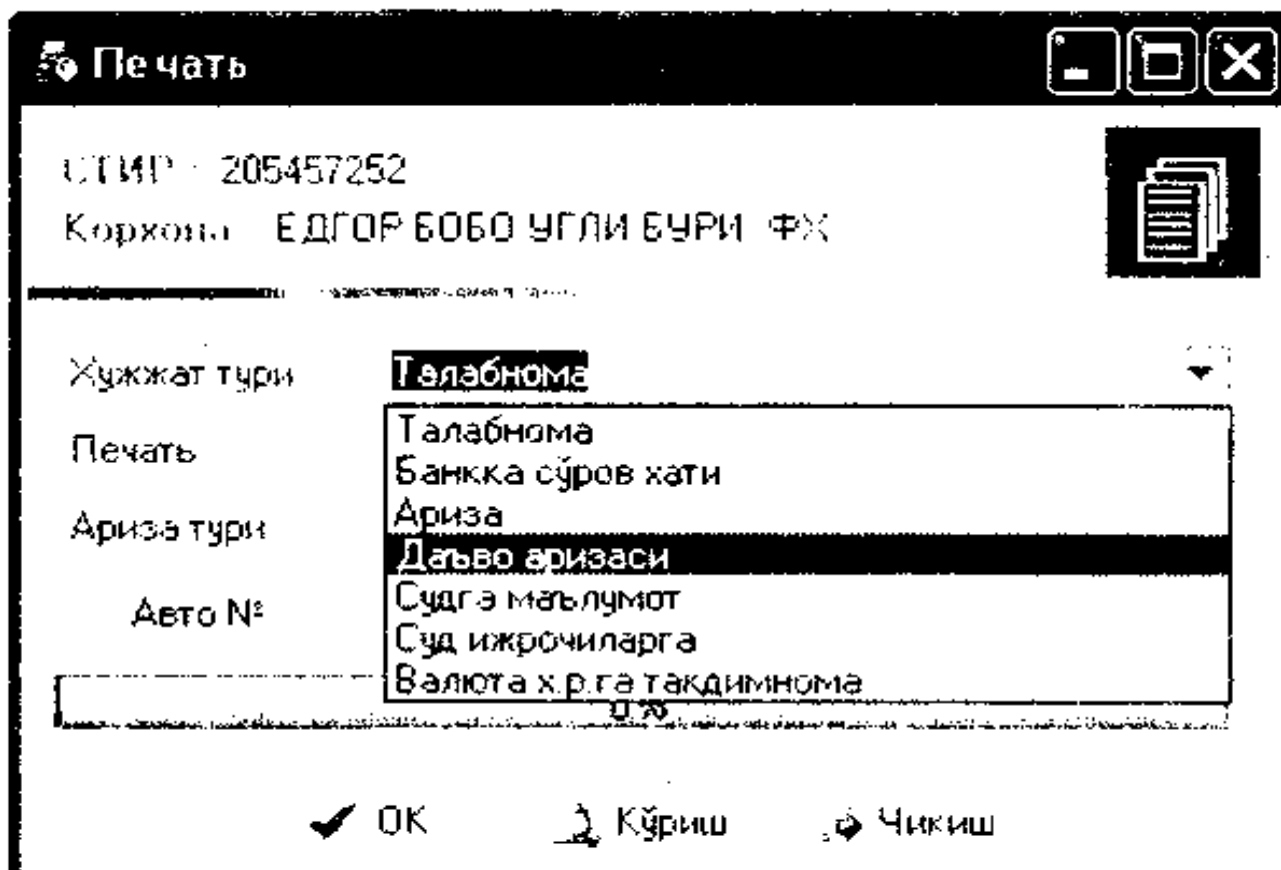
0%

 ОК Кўриш Чикиш

Дастур орқали солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабнома-ни танланган корхонага, барча корхоналарга ёки солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабнома берилмаган корхоналарга беришин-гиз мумкин. Солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабнома прин-тер орқали қоғозга чиқарилганда ёки **Кўриш** тугмачаси орқали ўқилгандан сўнг солиқ тўловчига берилган ҳисоблана-ди. Фақат талабнома рақами қўлда киритилади (бу рақам ДСИ чиқиш ҳужжатларини қайд қилиш журналидаги рақамга тенг бўлиши шарт).

Солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабнома суммаси автома-тик тарзда шакллантирилади ҳамда назорат жадвалига солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабнома берилганлиги санаси кўрса-тилган ҳолда қайд этилади.

Солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабнома муддати ўтган-дан сўнг корхонага даъво аризаси ёки ариза берилади. Бунинг учун аввал тушумлар **Чикиш** тугмачаси ёрдамида назорат журнаliga киритилади. Шундан кейин **Печать** тугмачаси ёрдамида даъво аризаси ёки ариза берилади:

Даъво аризаси (ариза) принтер орқали қоғозга чиқарилганда ёки Кўриш тугмаси орқали ўқилгандан сўнг солиқ тўловчига берилган ҳисобланади.

Даъво аризаси билан биргаликда хабарнома ҳам қоғозга чиқарилади.

4. Солиқ тўловчиларнинг ШХВларидан маълумот олиш

Солиқ тўловчиларнинг боқимандаларини назорат қилиш, уларни мажбурий ундириш чораларини кўриш ҳамда қарздор корхоналарнинг мол-мулкига қаратиш ишларини амалга ошириш жараёнида солиқ тўловчиларнинг шахсий ҳисоб варақаларидан (ШХВ) маълумотлар олиш зарур бўлади.

Боқимандалар билан ишлайдиган ДСХ органлари ходимларига бу борада қулайлик яратиш мақсадида дастурий маҳсулда солиқ тўловчиларнинг ШХВларидан маълумотлар ва кўчирмалар олиш имкони яратилди. Эндиликда бу ходимларга ШХВларидан маълумот олиш учун KLS.exe модули билан ишлаш шарт эмас. Дастурий маҳсул ДСИнинг юридик шахслар бўйича маъ-

лумотлар базасига бевосита мурожаат қилиб, барча зарур маълумотларни олиш имконини беради. Фақат юридик шахслар бўйича маълумотлар базаси хавфсизлигини таъминлаш мақсадида дастурда ШХВга ўзгартириш киритиш имкони кўзда тутилмаган.

Солиқ тўловчиларнинг шахсий ҳисоб варақаларидан маълумотлар олиш учун «Боқимандани ундириш» менюсининг «Корхоналарнинг ШХВлари» кичик менюсига кирилади:

Юқорида кўрсатилган кичик менюга кирилгандан сўнг экранга қуйидаги бўш шаклнома чиқарилади:

ШХВлардан маълумот олиш учун дастлаб

катакчасида керакли солиқ тўловчи танланади ҳамда маълумот олинаётган солиқ (мажбурий тўлов) тури

катакчаси орқали аниқланади. Ушбу операциялар бажарилгандан кейин экран қуйидаги кўринишга эга бўлади:

Кодыона номер	200686074	КАРШИ ТУМАН МТБ ДАЖ.	Хисобот доври	2010
Статус	1	Акционерное общество	Хисоб раёни	23402000400576376998
Холати	0	Фойдалат қўриқлаётган давлат солиқи мажбуриятлари	Разаел	1
Солиқ тури	1	Налог на добавленную стоимость	Параграф	0

Дата операции	Содержание операции	Срок уплаты	Исчислено к уплате	Уменьшено	Уплачено	Возврат
01.01.2010	Сальдо на	01.01.2010	0,00	0,00	0,00	0,00
05.01.2010	Пост. сог. Менор. №4	05.01.2010	0,00	0,00	6615000,00	0,00
17.03.2010	Нач. часть общ. пенн	05.01.2010	0,00	0,00	0,00	0,00
06.01.2010	Пост. сог. Менор. №%10006117	06.01.2010	0,00	0,00	521034,00	0,00
06.01.2010	Пост. сог. Менор. №%2	06.01.2010	0,00	0,00	12372440,00	0,00
06.01.2010	Пост. сог. Им.пор. №%10006209	06.01.2010	0,00	0,00	13097400,00	0,00
17.03.2010	Нач. часть общ. пенн	06.01.2010	0,00	0,00	0,00	0,00

Солиқ тўловчининг ШХВсининг экранга сиғмаган қисмини горизонтал ва вертикал скроллинг тугмачалари орқали кўриш мумкин.

Башарти, танланган солиқ тўловчининг бошқа солиқ турлари бўйича ШХВлари билан ишлаш зарур бўлса, менюдан чиқиб, қайта кириш шарт эмас. Бунинг учун клавиатурадаги пастга ва юқорига йўналтирилган клавишаларидан ёки сичқончанинг скроллинг филдиракчасидан фойдаланиш ёки «солиқ тури» каттакчасида бошқа солиқ турини танлаш кифоя.

Шунингдек, агар зарур бўлса танланган солиқ тури бўйича ШХВларидаги мавжуд боқимандалар учун қўйилган инкассо талабномалари бўйича маълумотларни ҳам кўриш мумкин. Бунинг учун «F6» функционал тугмачаси ёки тугмачаси босилади ҳамда бу ҳолда экраннинг қуйи қисмида янги экранча ҳосил бўлади. Бу экранга солиқ тўловчининг ШХВдаги қарздорликлари учун қўйилган инкассо талабномалари реестри чиқарилади. Эcran қуйидаги кўринишга эга бўлади.

Кодыона номер	200686074	КАРШИ ТУМАН МТБ ДАЖ.	Хисобот доври	2010
Статус	1	Акционерное общество	Хисоб раёни	23402000400576376998
Холати	0	Фойдалат қўриқлаётган давлат солиқи мажбуриятлари	Разаел	1
Солиқ тури	1	Налог на добавленную стоимость	Параграф	0

Дата операции	Содержание операции	Срок уплаты	Исчислено к уплате	Уменьшено	Уплачено	Возврат
01.01.2010	Сальдо на	01.01.2010	0,00	0,00	0,00	0,00
05.01.2010	Пост. сог. Менор. №4	05.01.2010	0,00	0,00	6615000,00	0,00
17.03.2010	Нач. часть общ. пенн	05.01.2010	0,00	0,00	0,00	0,00
06.01.2010	Пост. сог. Менор. №%10006117	06.01.2010	0,00	0,00	521034,00	0,00
06.01.2010	Пост. сог. Менор. №%2	06.01.2010	0,00	0,00	12372440,00	0,00
06.01.2010	Пост. сог. Им.пор. №%10006209	06.01.2010	0,00	0,00	13097400,00	0,00
17.03.2010	Нач. часть общ. пенн	06.01.2010	0,00	0,00	0,00	0,00

Номер	Дата	Сумма нач. пор.	Сумма нед.	Детали платежа	Примечание
10006209	25.05.2009	2400000,00	0,00	Купонная часть суммы	Карточка №2
10006117	20.02.2009	3400000,00	22728932,97	2009 г. 1 кв. НДС сумма	Карточка №2
10009987	18.11.2008	18987000,00	34020893,94	нет суммы	Карточка №2
10006277	28.07.2008	54427327,36	188016574,40	НДС сумма	Карточка №2
				Купонная часть суммы	Карточка №2

СМН: Ср 23.06.2010 D.NET W:Ю.NET НАЛ: W:НАЛ2010 F1:Един F2:Ишлаш F3:Қарор F5:Солиқ F6:Инкассо F7:Дебит

Экранга солиқ тўлови тури (бизнинг ҳолда бу – ягона ижтимоий тўлов), инкассо талабномаси рақами, талабнома печатга чиқарилган сана, инкассо талабномаси суммаси, инкассо талабномаси берилган куни ШХВдаги қарздорлик миқдори ҳамда инкассо талабномаси ҳолати акс эттирилади.

Солиқ тўловчиларнинг ШХВларини қоғозга ёки EXCEL файлга чиқариш учун файл тугмачаси ишлатилади.

Эслатма! ШХВларини дастурий маҳсулнинг хоҳлаган жойидан ишга тушириш мумкин.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ:

1. Туман (шаҳар) ДСИ паспорти дастурга қандай кирилади?

2. Корхоналар, вазирликлар ва идоралар, статуслар бўйича ҳисоботларни шакллантириш тартибини тушунтириб беринг.

3. Дастурий маҳсул орқали шакллантирилган ҳисоботларни таҳлил қилиш тартибини тушунтиринг.

4. Боқимандаларни уларнинг миқдори ва боқимандага эга корхоналар сони бўйича, уларни солиқ турлари, банклар бўйича таҳлил қилиш тартибини тушунтиринг.

5. Тўлов муддатлари узайтирилган боқимандалар бўйича қай тартибда маълумот олинади?

6. Боқимандаси мавжуд корхоналарга ДСИ масъул ходимларини бириктириш тартиби қандай?

7. Боқимандаларни қарздор корхоналарнинг мол-мулкига қаратиш ва бу борада назорат ишларини олиб бориш тартибини тушунтиринг.

Фойдаланилган адабиётлар

Ўзбекистон Республикаси Қонунлари

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. –Т.: «Адолат», 2007 й.
2. Ўзбекистон Республикасининг «Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ хизмати тўғрисида»ги Қонуни. №474-І. 29 август 1997 й.
3. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси. –Т.: «Адолат», 2010 й.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарор ва Фармонлари

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2010 йил 8 январдаги «Республика солиқ тизими органлари фаолиятини янада модернизация қилиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-1257-сонли Қарори.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2009 йил 22 декабрдаги «Ўзбекистон Республикасининг 2010 йилдаги асосий макронқтисодий кўрсаткичлари ва Давлат бюджетининг прогнози тўғрисида»ги ПҚ-1245-сонли Қарори.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1996 йил 9 августдаги ПФ-1504-сонли «Хўжалик юритувчи субъектларнинг бюджет билан ҳисоб-китобларни амалга оширишда»ги Фармони.

Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2010 йил 21 майдаги «Давлат солиқ хизмати органлари фаолиятини ҳуқуқий тартибга солишни янада такомиллаштириш тўғрисида»ги 98-сонли Қарори.
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1996 йил 8 ноябрдаги 387-сонли Қарори билан тасдиқланган «Солиқлар ва бюджетга мажбурий тўловлар бўйича муддатида тўланмаган солиқларни корхоналар ва ташкилотлар мол-мулки ҳисобидан ундириб олиш тартиби тўғрисида»ги Низом (2008 йил 1 январдан ўз кучини йўқотган).
3. Вазирлар Маҳкамасининг 1996 йил 5 декабрдаги 431-сонли «Бюджет тўловлари интизомини мустаҳкамлаш ва механизмни такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари ва маърузалари

1. Каримов И.А. Инсон манфаатлари устуворлигини таъминлаш – барча ислохот ва ўзгаришларимизнинг бош мақсадидир. // Халқ сўзи, 2008 йил 9 феврал.
2. Президент Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганлигининг 16 йиллигига бағишланган йиғилишда сўзлаган маърузаси. // Халқ сўзи, 2008 йил 6 декабр.
3. Каримов И.А. Мамлакатимизни модернизация қилиш ва янгилашни изчил давом эттириш - давр талаби. // Халқ сўзи, 2009 йил 14 февраль.

4. Каримов И.А. Жаҳон молнявий-иқтисодий инқирози. Ўзбекистон шоронтида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари. «Ўзбекистон», 2009.

5. Каримов И.А. Асосий вазифамиз – Ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. –Т.: «Ўзбекистон», 2010.

Махсус адабиётлар

1. Жўраев А. Давлат бюджети даромадларини шакллантиришнинг самарали йўллари. –Т.: «Фан», 2004.

2. Завалишина И.А. Солиқлар: назария ва амалиёт: Ўқув қўлланма. –Т.: Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси, 2005.

3. Йўлдошев М., Турсунов Й. Солиқ ҳуқуқи. – Т.: Молия, 2000.

4. Солиқлар ва солиққа тортиш. Ўқув қўлланмаси. / А.Жўраев, Ш.Тошматов, О.Абдурахманов. –Т.: “Norma” нашриёти, 2009.

5. Тошматов Ш.А. Корхоналарни ривожлантиришда солиқлар роли. Монография. – Т.: Fan va texnologiya, 2008.

6. Маликов Т. Солиқлар ва солиққа тортишнинг долзарб масалалари. – Т.: «Академия» 2002.

7. Ўзбекистон Республикаси Адлия Вазирлигида 1999 йил 30 январда № 615-сон билан рўйхатга олинган “Хўжалик юритувчи субъектларнинг банк ҳисоб рақамларидан пул маблағларини ҳисобдан чиқариш тартиби тўғрисида”ги Йўриқнома.

8. Ўзбекистон Республикаси Адлия Вазирлигида 2000 йил 19 январда № 874-сон билан рўйхатга олинган «Бюджет олдида боқимандаси бор хўжалик юритувчи субъектларнинг бюджет олдидаги қарзларини ундириш ва солиқ тўловчиларнинг маблағи бўлмаган ҳолатда уларнинг дебитор қарзи орқали бюджет олдидаги қарзини ундириш тўғрисида» ги Тартиби.

9. Ўзбекистон Республикаси Адлия Вазирлиги томонидан 2003 йил 12 июнда 1250-сон билан рўйхатга олинган «Муддатда тўланмаган солиқлар ва бюджетга мажбурий тўловларни қарздор корхона ва ташкилотлар мол-мулки ҳисобидан ундириб олиш тўғрисидаги хўжалик судлари қарорларини ижро этиш тўғрисида»ги Йўриқнома.

Интернет манбалари

1. <http://www.soliq.uz//>

2. <http://www.norma.uz//>

3. <http://www.nta.gov.jp//>

4. <http://www.nalog.ru//>

5. <http://www.gov.uz//>

6. <http://www.pravo.uz//>

МУНДАРИЖА

КИРИШ	3
I БОБ. «СОЛИҚ ҚАРЗИ ВА УНИ УНДИРИШ» МАХСУС ЎҚУВ КУРСИНИНГ МАҚСАД, ВАЗИФАЛАРИ ВА ЗАРУРИЯТИ=	4
1. Ўқув курсининг мақсади ва вазифалари, солиқларни ундириш ҳақида тушунчалар ва уларнинг моҳияти	4
2. Солиқларни ундириш зарурияти ва чоралари.	6
II БОБ. СОЛИҚЛАР ВА МАЖБУРИЙ ТЎЛОВЛАРНИ УНДИРИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ	8
1. Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни ундиришнинг ҳуқуқий тартибга солиниши.	8
2. Муддатида тўланмаган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни ундириб олишга оид меъёрий ҳужжатлар.	9
3. Ҳозирги кунда муддатида тўланмаган солиқлар ва бюджетга мажбурий тўловларни ундиришга асос бўладиган ҳужжатлар. .	11
III БОБ. ДАВЛАТ СОЛИҚ ХИЗМАТИ ОРГАНЛАРИНИНГ СОЛИҚЛАРНИ УНДИРУВДАГИ РОЛИ	14
1. Давлат солиқ хизмати тизимининг солиқларни ундирувдаги роли тўғрисида умумий тушунча.	14
2. Солиқ мажбуриятларини бажарилиши устидан Давлат солиқ хизмати назорати.	15
3. Солиқларни ундиришда Давлат солиқ хизмати органларининг банк муассасалари ва бошқа органлар билан ҳамкорлиги.	16
IV БОБ. СОЛИҚЛАР ҲАМДА БОШҚА МАЖБУРИЙ ТЎЛОВЛАРНИ ТЎЛАШ МУДДАТЛАРИ ВА ТАРТИБИ	20
1. Ўзбекистон Республикасида амалда бўлган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар.	20
2. Солиқ ва бошқа мажбурий тўловларнинг тўлаш муддати ва тартиби.	22
V БОБ. СОЛИҚ ҚАРЗИНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШ САБАБЛАРИ ВА УЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШ БЎЙИЧА ЧОРАЛАР	50
1. Солиқлар бўйича қарздорликнинг вужудга келиш сабаблари	50
2. Солиқ қарзи суммаларининг пайдо бўлишига йўл қўйиш ҳолатларини олдини олиш юзасидан амалга ошириладиган тадбирлар	53

VI БОБ. ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАРДАН СОЛИҚ ҚАРЗИНИ МАЖБУРИЙ УНДИРИШ ТАРТИБИ.	56
1. Солиқ қарзларини ундириш ва ҳисобини юритишнинг амалдаги тартиби.	56
2. Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш тартиби.	69
3. Солиқ қарзини тўлашни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш тартиби.	71
VII БОБ. ЖИСМОНИЙ ШАХСЛАРДАН ОЛИНАДИГАН СОЛИҚЛАР БЎЙИЧА ҚАРЗДОРЛИКНИ УНДИРИШ	75
1. Жисмоний шахсларнинг солиқ мажбуриятлари тўғрисида тушунча.	75
Солиқ мажбуриятларининг тугатилиши	76
2. Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш мажбуриятлари бажарилишини таъминлаш.	77
VIII БОБ. СОЛИҚ ҚАРЗИНИ УНДИРИШНИНГ ЯПОНИЯ ТАЖРИБАСИ	80
1. Давлат солиқларини ундириш тўғрисидаги қонуннинг тавсифи.	80
2. Мол-мулкни текшириш (суриштириш).	85
3. Мол-мулкни хатлаш.	87
4. Солиқ тўлаш мажбуриятининг кенгайтирилиши	88
5. Солиқ тўлашни енгиллаштириш тизими.	92
6. Мажбурий ундирувни тўхтатиш.	93
7. Мажбурий ундирувдан бўйин товлаш учун жавобгарлик.	94
IX БОБ. ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАРНИНГ СОЛИҚ ВА БОШҚА МАЖБУРИЙ ТЎЛОВЛАР БЎЙИЧА ҚАРЗДОРЛИГИНИ ҲИСОБЛАШ ДАСТУРИЙ МАҲСУЛИ	96
1. Дастурий маҳсулни ШЭХМга ўрнатиш ва ўчириш.	96
2. Дастурий маҳсул орқали ҳисоботларни шакллантириш	111
2.1. Корхоналар бўйича ҳисоботларни шакллантириш	111
2.2. Вазирликлар ва идоралар бўйича ҳисоботларни шакллантириш	114
2.3. Инспекторлар бўйича ҳисоботларни шакллантириш.	118
2.4. Дастурий маҳсул орқали шакллантирилган ҳисоботларни таҳлил қилиш.	128
3. Боқимандалар билан ишлаш	136
3.1. Боқиманда суммаларини таҳлил қилиш	136
3.2. Тўлов муддатларни узайтирилган боқимандалар бўйича маълумот олиш	139

3.3. Боқимандага эга корхоналарга солиқ қарзини узиш тўғрисидаги талабномаларини бериш ва бу борада назорат ишларини олиб бориш.	142
3.4. Боқимандаларни қарздор корхонанинг дебиторларидан ундириш	148
3.5. Боқимандаларни қарздор корхоналарнинг мол-мулкига қаратиш ва бу борада назорат ишларини олиб бориш.	149
4. Солиқ тўловчиларнинг ШХВларидан маълумот олиш.	159
Фойдаланилган адабиётлар	163

Илмий-услубий нашр

СОЛИҚ ҚАРЗИ ВА УНИ УНДИРИШ

Муҳаррир
Гавҳар МИРЗАЕВА

Тех. муҳаррир
Вера ДЕМЧЕНКО

Бадий муҳаррир
Уйғун СОЛИҲОВ

Мусаҳҳиҳ
Маъмура ҚУТЛИЕВА

Компьютерда саҳифаловчи
Феруза БОТИРОВА

Боснига 8.10.2010 й.да рухсат этилди. Бичими 84x108 1/32.
Босма тобоғи 5,25. Шартли босма тобоғи 8,82.
Гарнитурa «LexTimes Cyr+Uzb». Офсет қоғоз.
Адади 900 нусха. Буюртма № 202.
Баҳоси келишилган нарҳда.

«Янги аср авлоди» НММда тайёрланди.
«Ёшлар матбуоти» босмахонасида босилди.
100113. Тошкент, Чилонзор-8, Қатортол кўчаси, 60.

Мурोजаат учун телефонлар:

Нашр бўлими – 278-36-89; Маркетинг бўлими - 128-78-43
факс — 273-00-14; e-mail: yangiasravloidi@mail.ru
Ҳамкоримиз: *kitobxon.uz*

65.9(2)26
C600

10000-00

ISBN 978-9943-08-638-8

